

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

BURSA KESTEL GEYİKLİ BABA

(BABA SULTAN) KÜLLİYESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Münevver GÜREVİN

BURSA-2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

**BURSA KESTEL GEYİKLİ BABA
(BABA SULTAN) KÜLLİYESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Münevver GÜREVİN

Danışman:

Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

BURSA-2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim / Ana sanat Dahı, Türk İslam Sanatları Tarihi Bilim Dalı'nda 701722008 numaralı Münevver GÜREVİN'in hazırladığı "Bursa Kestel Geyikli Baba (Baba Sultan) Külliyesi" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 22./08/2019 günü 11.00. saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin / çalışmasının ...başarılı/ (başarılı / başarısız) olduğuna ...oy birliği/..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. İbrahim GÜRSES
Bursa Uludağ Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Semra GÜLER
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Semra GÜLER
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

22./08./2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: Bursa Keles Geyikli Baba Külliyesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 81 sayfalık kısmına ilişkin, 04/08/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

22.08.2019
Münevver Gürevin

Adı Soyadı: Münevver GÜREVİN
Öğrenci No: 701722008
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı: Türk İslam Sanatları Tarihi
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

(Adı, Soyad, Tarih)

22.08.2019

Doc. Dr. Hicabi Gülgen

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Bursa Kestel Geyikli Baba (Baba Sultan) Külliyesi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

27.08.2019
Münevver

Adı Soyadı: Münevver Gürevin
Öğrenci No: 701722008
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı: Türk İslam Sanatları tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Münevver GÜREVİN
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : Türk İslam Sanatları Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xi+ 169
Mezuniyet Tarihi : ... / ... / 2019
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

BURSA KESTEL GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) KÜLLİYESİ

Orhan Gazi, gazi-derviş kimliği ile öne çıkan Geyikli Baba için İnegöl civarında Uludağ eteklerinde bir köy vakfeder ve O'nun adına cami, tekke, türbe ve hamam inşa ettirir. Bu araştırmada bahsi geçen külliye dini mimari özellikleriyle araştırmaya, dönemin benzer örnekleriyle ilişkilendirmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda külliye; malzeme, teknik özellikler, mimari elemanlar ve süsleme bakımından incelenmiştir. Ulaşılan literatür çalışması ve alan araştırmalarıyla külliye'nin geçmişteki ve günümüzdeki durumları tespit edilmiş ve bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Osmanlı Mimarisi, Türk Mimarisi, Erken Devir, Dini Mimari, Orhan Gazi, Geyikli Baba.

ABSTRACT

Name and Surname : Münevver GÜREVİN
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : İslamic of History and Arts
Branch : Türk İslam Sanatları Tarihi
Degree Awarded : Master
Page Number : xi + 169
Degree Date : ... / ... / 2019
Supervisor : Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

BURSA KESTEL GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) COMPLEX

Orhan Gazi dedicates a village for Geyikli Baba who is one of the prominent figures with the identity of veteran-dervish on the outskirts of Uludag around Inegol and he has a mosque, a (dervish)lodge, a mausoleum and baths built on behalf of Geyikli Baba. This study consists of researching aforesaid complexes and complexes with their religious architectural features, reaching a conclusion by associating them with similar features of the period. In this context, these architectural elements have been examined in detail in terms of materials, technical features, architectural components and ornamentation. With the literature studies and field researches, the past and present conditions of the complex have been determined and a conclusion has been reached.

Key words:

Ottoman Architecture, Turkish Architecture, Early Period, Religious Architecture, Orhan Gazi, Geyikli Baba.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren kendine özgü mimarisi ile dikkat çekmektedir. 1326 yılında Bursa'yı fethederek beylik merkezini Bursa'ya taşıyan Orhan Gazi, toplumun her alanında gelişim gösteren reformlarıyla devlet olma yolunda ilerlemiştir. Fethedilen topraklardaki imar faaliyetleri ile de ön plana çıkan Orhan Gazi dönemi, erken devir mimarisinin teşekkül ettiği bir dönemdir.

Osman Bey ve etrafında toplanan Türkmenler, kuruluş yıllarında Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturmuşlardır. Ancak kısa süre zarfında yeni fethedilen topraklara Asya'dan ve diğer İslam ülkelerinden pek çok göç gerçekleşmiş, bu göçler arasında alperen dervişler önemli bir yer tutmuştur. Fethedilen topraklardaki hâkimiyeti sağlamanın yolu ise buralarda maddi manevi hâkimiyeti sağlamaktan geçmektedir. Orhan Gazi, Orta Asya'dan göç edip gelen dervişlere yakınlığı ile bilinmektedir. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden biri de Azerbaycan'ın Hoy kentinden gelen Geyikli Baba'dır. Orhan Gazi, Geyikli Baba ile yakından ilgilenip kendisine bir köy vakfetmiş ve burada onun adına bir zaviye inşa ettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında rol oynayan dervişlerin ve onlara vakfedilen zaviyelerin mahiyetini anlamak ve Geyikli Baba Külliyesi'nin Osmanlı Erken Devir mimarisi içindeki konumunu tespit ederek dönem mimarisi hakkında yapılacak araştırmalara katkı sağlamak amacıyla yaptığımız çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Geyikli Baba Camii, Geyikli Baba Türbesi ve Haziresi, Geyikli Baba Hamamı çalışma konumuzun ana başlıklarını oluşturmaktadır.

Kendisiyle yaptığımız çalışmalarda teşvik edici ve yapıcı sözleriyle her zaman desteğini gördüğüm, bilgi ve tecrübesinden istifade ettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Hicabi Gülgen'e; çalışma sürecinde her zaman özverili bir şekilde yardımcı olan değerli Dr. Öğretim Üyesi Semra Güler Hanımefendi'ye; külliye birimlerinin plan çizimlerinde yardımlarını gördüğüm sevgili dostum Selma Koşukavak Hanımefendi'ye; paylaştıkları bilgiler ve gösterdikleri misafirperverlik için Baba Sultan Mahallesi sakinlerine; maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim sevgili ailem ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri ve Geyikli Baba.....	1
2. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi.....	8
3. Kullanılan Metod ve Yöntem.....	9
4. Araştırmanın Sınırları ve Kaynakları	10

BİRİNCİ BÖLÜM

GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) CAMİİ

1.1. GENEL ÖZELLİKLER	14
1.1.1. Yeri.....	14
1.1.2. İnşa Kitabesi	14
1.1.3. Dış Görünümü	15
1.1.4. Plân ve Hacim.....	17
1.2. MİMARİ ELEMANLAR, MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLER	18
1.2.1. Taşıyıcı Sistemler	18
1.2.2. Geçiş Sistemleri.....	19
1.2.3. Örtü Sistemleri.....	20
1.2.4. Kapılar	21
1.2.5. Pencereleler	21
1.2.6. Mihrâb	23
1.2.7. Minber	24

1.2.8. Vaaz Kürsüsü.....	24
1.2.9. Kadınlar Mahfili	25
1.2.10. Minare.....	25
1.2.11. Avlu	26
1.2.12. Şadırvan	27
1.2.13. Çeşme	28
1.2.14. Çınar Ağacı.....	28
1.2.15. Malzeme ve Teknik Özellikler	28
1.3. SÜSLEMELER	29
1.4. ONARIMLAR VE BUGÜNKÜ DURUM.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) TÜRRESİ VE HAZİRESİ

1. GEYİKLİ BABA TÜRRESİ	34
1.1. Genel Özellikleri.....	34
1.1.1. Yeri	34
1.1.2. İnşa Kitabesi	34
1.1.3. Dış Görünüm.....	35
1.1.4. Plan ve Hacim	35
1.2. Mimari Elemanlar, Malzeme ve Teknik Özellikler	36
1.2.1. Taşıyıcı Sistemler	36
1.2.2. Geçiş Sistemleri	37
1.2.3. Örtü Sistemleri.....	37
1.2.4. Pencereler.....	37
1.2.5. Kapılar	38
1.2.6. Sandukalar	39
1.2.7. Malzeme ve Teknik Özellikler	39
1.3. Süslemeler.....	40
1.4. Onarımlar ve Bugünkü Durum	41
2. GEYİKLİ BABA TÜRRESİ HAZİRESİ.....	42
2.1. Genel Özellikleri.....	42
2.2. Mezar Taşları	43
2.3. Geçmişten Günümüze Geldiği Vaziyet	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) HAMAMI

1. GENEL ÖZELLİKLERİ	63
1.1. Yeri	63
1.2. İnşa Kitabesi	63
1.3. Dış Görünüm	63
1.4. Plan ve Hacim	64
2. MİMARİ ELEMANLAR, MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLER.....	65
2.1. Taşıyıcı Sistemler	65
2.2. Geçiş Sistemleri	65
2.2. Örtü Sistemleri.....	66
2.3. Kapılar	66
2.4. Pencereler ve Aydınlatma Sistemleri.....	67
2.5. Malzeme ve Teknik	68
3. SU ISITMA SİSTEMLERİ.....	69
4. SÜSLEMELER	71
5. ONARIMLAR VE BUGÜNKÜ DURUM.....	71
DEĞERLENDİRME	73
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	81
EKLER.....	86
EKLER I: ARŞİV BELGELERİ.....	87
EKLER II: PLANLAR.....	90
EKLER II: FOTOĞRAFLAR	98

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.y.	Aynı Yer
b.	Baskı
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
ev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
fot.	Fotoğraf
H.	Hicri
haz.	Hazırlayan
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
M.	Miladi
m.	Metre
nr.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa aralığı
vd.	Ve diğeri
t.y	Tarihi yok

GİRİŞ

1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri ve Geyikli Baba

Tarih kaynaklarına göre Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına hükmeden bir cihan devleti kuran Osmanlıların hikâyesi, Oğuzların Kayı¹ boyuna mensup Süleyman Şah² ve idaresindeki elli bin kişinin Ahlat'a göç etmesiyle başlamaktadır. Süleyman Şah ve emrindekiler yaşamakta oldukları Horasan'ın Mahan³ şehrinde çıkararak Ahlat civarına gelmiştir.⁴ Burada yaşadıkları süre boyunca pek çok kahramanlıklar gösteren Süleyman Şah ve oba halkı bir süre sonra yurtlarına geri dönmeye karar verirler ancak yolculukları sırasında Halep taraflarında Süleyman Şah, Fırat nehrinde boğularak vefat eder.⁵

Süleyman Şah'ın vefatından sonra oğlu Ertuğrul Gazi obanın başına geçer⁶ ve Pasin Ovası civarına yerleşirler. Burada da bir süre kaldıktan sonra Ertuğrul Gazi, kardeşi Dündar Bey ile batı Anadolu'ya doğru hareket ederken diğer iki kardeşi Sungur Tekin ve Gündoğdu Bey ata yurdu Horasan'a geri dönmüştür.⁷

Ertuğrul Gazi aşireti ile batıya yaptığı göç sırasında karşılaştıkları savaşta Selçuklu ordusuna yardım etmiş ve savaş Selçukluların lehine sonuçlanmıştır.⁸ Bunun üzerine Ertuğrul Gazi, Sultan Alâeddin Keykubâd'ın iltifatına mazhar olmuş ve sultan tarafından kendisine hilat giydirilmiştir. Bu günden sonra Kayı obası kendilerine verilen Ankara taraflarındaki Karacadağ ve etrafına yerleşerek, Ertuğrul Gazi ve emrindeki alplerin zaman içerisinde Eskişehir ve civarı, Karacahisar Kalesi⁹, Söğüt ve civarı olmak

¹ Farklı görüşler için bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, 6. b., İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016, s. 234-35.

² Ertuğrul Gazi'nin babasının adını Gündüz Alp olarak zikreden kaynaklar da mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fahamettin Başar, "Ertuğrul Gazi", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1995, C. 11, s. 314.

³ Sümer, a.g.e., s. 179.

⁴ Joseph Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. 1 İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1972, s. 55.

⁵ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013, s. 6; Hammer, a.g.e., s. 55-56.

⁶ Başar, a.g.m., s. 315.

⁷ *Âşıkpaşazâde*, a.g.e., s. 55-56; Hammer, a.g.e., s. 56, Başar, a.g.m., s. 315.

⁸ Hammer, a.g.e., s. 56-57; Söz konusu savaşın Yassıçimen Savaşı olduğu rivayet edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: Başar, a.g.m., s. 315.

⁹ Kısa bir süre sonra Bizans tekfurlarının eline geçecek olan kale Osman Gazi tarafından tekrar ve kalıcı olarak fethedilecektir.

üzere Selçuklu Devleti'nin Batı Anadolu sınırındaki Bizans topraklarını fethetmesiyle bu topraklara yayılmışlardır. Kayıların Ertuğrul Gazi zamanında Selçuklu Devletine bağlılıkları ve savaşlarda gösterdikleri kahramanlıklar sayesinde Selçuklu Devleti'nin Batı Anadolu'da güçlenerek büyüyen uç beyliklerinden biri oldukları anlaşılmaktadır.¹⁰

Ertuğrul Gazi'nin üç oğlundan biri olan Osman Gazi, babasından sonra beyliğin başına geçer. Osman Gazi'nin ilk yıllarda Bilecik tekfuru başta olmak üzere komşu tekfurularla dostane ilişkiler kurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.¹¹ Bulunduğu coğrafyanın bir zarureti¹² olan bu politikasını, karşı taraftan gelebilecek saldırı ve ihanet tehlikesi baş gösterdiği zamanlarda ise devam ettirmeyip misliyle karşılık verdiğini tarih kaynaklarında görmekteyiz. Örneğin Ertuğrul Gazi zamanında olduğu gibi Osman Gazi zamanında da Söğüt kışlak, Domaniç yaylak olarak kullanılmaya devam edilmiştir.¹³ Göç yolu üzerindeki İnegöl tekfuru ise Türkmen sürülerinin, arazilerine zarar vermesini bahane ederek Osmanlılara düşmanlık beslemektedir. Osman Gazi, İnegöl tekfuru ile birlik olan Karacahisar kalesini fethederek (H. 687 - M. 1288)¹⁴ beylik merkezini buraya taşımıştır.¹⁵ Bu tarihten sonra Osman Gazi, Selçuklu sultanının sancak beyi olarak bölgeye hâkim olmuştur. Yaklaşık on yıl gibi bir süre içerisinde Karacahisar'dan Bilecik'e kadar olan bölgeye hâkim olarak Selçuklu'ya vergi veren tekfuruların varlığına son vermiştir. Fethedilen toprakların idaresini kendisinin silah arkadaşı da olan beyleri arasında paylaşmış ve sancak beyliğinin merkezini Yenişehir'e taşımıştır.¹⁶

Osman Gazi artık Bitinya denilen bölgeye hâkim olma arzusunu taşımaktadır. 1303 yılında İznik kalesini kuşatmış olsa da fethedilmesi mümkün olmamıştır. Ancak bir yandan Selçuklu Devleti'nin parçalandığı böyle bir zamanda bile Bizans ordusuna ağır zararlar verebilecek imkâna sahiptir. Bu sayede Bizans kaynaklarının Osman Gazi'yi, bölgeye hâkim bir han olarak tasvir ettikleri görülmektedir. Buradan yola çıkarak bazı

¹⁰ Başar, a.g.e., s. 315;

¹¹ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 19-20; Halil İncılık, "Osman Gazi", *DİA*, İstanbul: 2007, C. 33, s. 446, 448.

¹² Germiyanogullarının saldırıları ve İnegöl tekfurunun düşmanca tutumlarının Osman Gazi'yi özellikle Bilecik tekfuru ile iyi geçinmeye mecbur bıraktığı anlaşılmaktadır.

¹³ Başar, a.g.m., s. 315; İncılık, a.g.m., s. 447.

¹⁴ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 17.

¹⁵ İncılık, a.g.m., s. 447.

¹⁶ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 31; Hammer, a.g.e., s. 79.

kaynakların bu tarihi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Osman Gazi Bizans tarafından İznik'e ulaşabilecek yardımlara karşılık İznik'in İstanbul ile bağlantısını kesmiş ve kuşatma esnasında kendi topraklarına arkadan gelebilecek saldırılara karşı da sınır boylarındaki tekfurları hâkimiyeti altına almıştır.¹⁸ Bu sırada Bursa tekfuru da civar tekfurlar ile Osmanlılara karşı birleşerek saldırı düzenlemiştir. Bunun üzerine Bursa şehri de kuşatma altına alınmıştır. 1308 yılında başlayıp uzun süre devam edecek olan kuşatma esnasında Osman Gazi Kaplıca ve dağ tarafına olmak üzere iki yeni hisar yaptırarak Bursa kalesine gelebilecek yardımların önünü kesmiştir.¹⁹ Böylece uzun yıllar süren kuşatmanın kale içindeki halkı açlık ve sefalet düşürmesi üzerine kalenin tekfuru şehri teslim eder. Bursa, Osman Gazi zamanında babası tarafından fetihle görevlendirilen²⁰ Orhan Gazi tarafından 6 Nisan 1326'da kan dökülmeksizin teslim alınmıştır.²¹ Osman Gazi'nin ise bu tarihlerde hasta olduğu ve vefat etmiş olabileceği tahmin edilmektedir.²²

Babasının ardından Osmanlı Beyliğinin başına geçen Orhan Gazi, beylik merkezini Yenişehir'den Bursa'ya taşımıştır.²³ Bursa'dan sonra İznik ve İzmit fethedilmiş, Karesi Beyliğine son verilerek beyliğin topraklarına hâkim olunmuş, Rumeli'ye seferler düzenlenmek suretiyle beylik sınırları genişletilmiş ve güvenliği sağlanmıştır.²⁴ Bu tarihten sonra Orhan Gazi'nin Avrupa ırkları arasındaki anlaşmazlıklarda belirleyici rol oynadığı da görülmektedir.²⁵

¹⁷ İncalcık, a.g.m., s. 448-49.

¹⁸ a.g.m., s. 450.

¹⁹ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 34.

²⁰ Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1. b., 1983, s. 69.

²¹ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 41-43; İsmail Hamdi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, C. I, s. 12.

²² Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 44, 50.

²³ Bursa'nın fethi akabinde beylik merkezi buraya taşınsa da İznik ve İzmit fethedildikten sonra kalıcı olarak merkez tayin edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 7. b., C.1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, t.y., s. 118.

²⁴ Hammer, a.g.e., s. 105.; Orhan Gazi döneminin ayrıntılı incelemesi için bkz.: Halil İncalcık, "Orhan Gazi", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2007, C. 33, ss. 375-386.

²⁵ İncalcık, a.g.m., s. 379.

Buraya kadar söz edilen kısım, Osmanlıların ata yurdundan gelip yerleştikleri Anadolu topraklarında yaptıkları fetihler ve güçlenerek büyüyen bir beyliğin elde ettiği zaferleri kapsamaktadır. Söz konusu yılları daha iyi anlayabilmemiz için devlet teşkilatlanması ve sosyolojik yapıyı da ele almamız gerekmektedir. Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi dönemleri varoluş mücadelesi verilen yıllardır. Orhan Gazi devri ise toplumsal ve siyasal alanlarda reformların gerçekleştirildiği; devlet teşkilatlanması açısından önemli adımların atıldığı bir dönemi ifade etmektedir. İlk Osmanlı parası, ilk medrese, bürokrasi alanında yeni statüler, toprak düzenlemesi ve askeriyede getirilen yenilikler Orhan Gazi devrinde görülmektedir.²⁶

Orhan Gazi döneminde karşımıza çıkan bir diğer unsur da imar faaliyetleridir.²⁷ Fethettiği diğer yerlerde²⁸ olduğu gibi Bursa'da da imaret, medrese ve cami yaptıran Orhan Gazi, bu müesseselere vakıflar tayin ederek ihtiyaçların düzenli bir şekilde giderilmesini sağlamış ve bu uygulamayı Osmanlılar döneminde başlatan ilk sultan olmuştur.²⁹

Osmanlı Devleti'nin zuhur ettiği dönemde Orta Asya'da Moğol zulmü, Türkmenlerin Anadolu'ya göçleri ve Selçuklu Devletinin parçalandığı süreç iç içe geçmiştir. Söz konusu coğrafyada Orhan Gazi ve atalarının Bizans sınırında yeni topraklar fethetmesi, ileriye dönük reformlar gerçekleştirmesi, imar faaliyetleri ile fethedilen toprakları ihya etmesi ve topraklarına göç eden halklara cömertçe davranması ile dikkat çekmektedir. Böyle bir durumda Batıda giderek güçlenen ve devlet olma yolunda ilerleyen Osmanlı Beyliği'nin hâkimiyeti altındaki toprakların, Moğol istilası ve zulmünden kaçan Türkmenler için kurtuluş kapısı olduğu anlaşılmaktadır.³⁰

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç faaliyetlerinin sadece Orhan Gazi zamanında olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Daha Selçuklular zamanında Türkmenler

²⁶ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, s.71-73.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ekrem Hakkı Ayverdi, "Orhan Gazi Devrinde Mimari", Ankara: İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1956, ss. 115-197.

²⁸ Orhan Gazi devrinin İznik yapıları için ayrıca bkz.: Hasan Yılmazyaşar, *Orhan Gazi Döneminde İznik Kenti ve Mimarisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

²⁹ Hüseyin Algül, "Bursa'nın Fethi ve Fâtihî", *Uluslararası Orhan Gazi ve Dönemi Sempozyumu*, ed. İsmail Selimoğlu, Bursa: Gaye Kitabevi, 2011, s. 63-65.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ömer Lütfi Barkan, "İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Ankara, *Vakıflar Dergisi*, S. 2 (1942), s. 281.

Anadolu topraklarına gelmiştir³¹. Selçuklular ise hem şehir merkezlerindeki yoğunluğu azaltmak hem de sınır boylarını güvenceye almak için Türkmenleri Bizans sınırlarına yerleştirmiştir.³² Söz konusu Türkmen topluluklarından biri de Ertuğrul Gazi'nin idaresindeki Türkmenlerdir. Moğol baskısından kaçan ancak savaşçı ruhunu kaybetmemiş olan diğer Türkmenler gibi Bizans topraklarını ele geçirmek için savaş vermişlerdir. Bu dönemde Selçukluların sınırlarında Bizans İmparatorluğuna karşı harekete geçebilecek yüzbinlerce Türkmen askerinin olduğu anlaşılmaktadır.³³ Osman Gazi de etrafında toplanan Türkmen beylerinin lideri olarak kısa sürede sancak beyliğini almıştır. Orhan Gazi ise babasından devraldığı beyliğin sınırlarını genişleterek devletin temellerini atmıştır. Orhan Gazi zamanında Osmanlı siyasi ve askeri teşkilatının ana unsurunu, bünyesindeki Müslüman Türkler oluşturmaktadır. Orhan Gazi zamanında yoğunlaşan göçlerle gelen Türkler arasında gazi-dervişler, ulema, tecrübeli devlet adamları, tüccarlar ve zanaat sahibi olan kimseler de vardır. Böylece Osmanlı Devleti bu topraklarda, maddi manevi desteği sağlayacak olan dini ve sosyal zümrelerden istifade etme imkânı bulmuştur. 15. yüzyıla kadar da Selçuklu ve İlhanlı devlet idare sistemini benimseyen Osmanlı Devlet kadrolarında Türk istihdamı, devşirmelerin istihdamından fazla olmuştur.³⁴

Göç eden Türkmenler arasında ayrıca ele alınması gereken bir zümre vardır ki onlar da gazi-dervişlerdir³⁵. Orta Asya'dan Anadolu topraklarına yapılan göçlerin öncüsü olarak karşımıza çıkan bu dervişler, maddi ve manevi fetihler gerçekleştirmişlerdir. Savaş zamanı alp kimlikleri ile ön plana çıkarken sulh zamanında ise derviş kimlikleri ön planda olmuştur. Bu alperenler savaşçı kimliklerinin yanı sıra ilim ve zanaat sahibi kimselerdir. Dağlarda yaşamayı, toprak açıp işlemeyi bilen dervişler; çoğu zamanda ordulardan önce gelip yerleşerek hem bölge halkında Müslüman Türklere karşı önyargıları kırmış hem de ordu güzergâhı üzerinde güvenliği sağlamışlardır.³⁶ Osmanlı sultanlarının hemen

³¹ Sümer, a.g.e., s. 174.

³² Barkan, a.g.m., s. 281, Halil İnalçık, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Sorunu", çev. Tahir Sünbül, s. 330-31.

³³ İnalçık, a.g.m., s. 334.

³⁴ Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 11-12.; Barkan, a.g.m. s. 281-82.

³⁵ Gazi dervişlerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkin bir rol oynadıkları muhakkaktır. Konu ile ilgili kapsamlı bilgi için bkz.: Barkan, a.g.m..

³⁶ Barkan, a.g.m, s. 282, 285.; İnalçık, a.g.m., s. 336.

hepsinde gördüğümüz üzere Orhan Gazi de kendi topraklarındaki bu dervişlerle yakından ilgilenmiştir.³⁷ Geyikli Baba da Orhan Gazi devrinin dervişleri arasında özellikle dikkat çeken isim olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

Geyikli Baba hakkında günümüze ulaşan en eski kayıtlar Musa Çelebi zamanına aittir.³⁹ Bu arşiv kayıtlarından elde ettiğimiz bilgilere göre Geyikli Baba, müridleri ile Azerbaycan'ın Hoy şehrinde Bursa'ya gelerek Keles yakınlarındaki Kızılkilise'nin fethine katılmış ve daha sonra Uludağ'ın eteklerine çekilmiştir. Orhan Gazi'nin Bursa fethinden sonra dervişleri teftiş etmeye başlaması üzerine de Geyikli Baba'nın müridlerinden Turgut Alp⁴⁰ tarafından Orhan Gazi'ye haber verilir. Orhan Gazi ile Geyikli Baba arasında geçen diyalog, Geyikli Baba hakkında pek çok bilgiye ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu sebeple Âşıkpaşazâde'nin rivayetlerini aktarmayı uygun bulduk⁴¹.

“Turgut Alp artık yaşlanmıştı. Orhan Gazi'nin dervişleri teftiş edeceğine duyunca "Benim köylerim yanında pek çok derviş gelip oturmaktadır. İçlerinden bir derviş vardır. Çoğu gün dağda geyiklerle gezer, çok kutlu kişidir." diye Orhan Gazi'ye haber gönderdi. Orhan Gazi bunu işitince, "Acaba kimin müritlerindedir? Çabuk gidip ve kendinden sorup öğreniniz:" dedi. Gelip sorunca derviş, "Baba İlyas müritlerindim ve Seyid Ebu'l-Vefa'nın tarikatindim." dedi. Gelip Orhan Gazi'ye haber verdiler. "Gidip dervişi getiriniz." diye emretti; geldiler, dervişi davet ettiler. Gelmedi, fakat "Sakin o hükümdar da gelmesin." diye haber gönderdi. Gelip Orhan Gazi'ye bildirdiler. Orhan Gazi tekrar, "Niçin gelmez ve benim de gelmeme razı olmaz." diyerek yeniden adam gönderdi. O derviş, "Bu dervişler göz sahibi olup onu bunu gözetirler. Ayrıca dualarının kabul olması için tam zamanında giderler." diye cevap verdi.

Bundan sonra bir gün bir kavak ağacı kopardı. Omuzuna alıp dosdoğru Bursa'nın hisarına geldi. Havlu kapısının iç tarafında bu kavak ağacını dikmeye başladı. Gidip Han'a, "O derviş geldi, yanında bir de kavak ağacı getirdi, kapıda dikiyor." dediler. Orhan Gazi çıkınca

³⁷ Sezai Sevim, “İlk Osmanlı Vekayinâmelerinde Sultanlar ve Dervişler”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, haz. Mehmed Temelli, Bursa: F. Özsan Matbaacılık, 2005, ss. 305-315.; Mustafa Aşkar, “Osmanlı'nın Kuruluş Döneminde Tasavvufi Hareketler: Devlet-Sufi İlişkisine Bir Bakış”, *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu: Bayramım Şimdi*, Ankara: TÜRKKAD İstanbul Şubesi, 2012, ss. 219-227.

³⁸ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 63-65.; Neşri, a.g.e., s. 83-85; Ocak, Ahmet Yaşar, “Geyikli Baba”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1996, C. 14, s. 45.

³⁹ BOA, Ali Emîri Tasnifi, nr. 00001.

⁴⁰ Ocaklı, a.g.m., s. 46.; Faruk Sümer, “Turgut Alp”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2012, C. 41, s. 416.

⁴¹ Âşıkpaşazâde Tarihi, bahsi geçen diyalogu en kapsamlı halde anlatması ve kendisinden sonra yazılan eserlere kaynaklık etmesi bakımından tercih edilmiştir. Ocaklı, a.g.m., s. 46.; Sevim, a.g.m., s. 307.

ağacı dikmiş olduğunu gördü. Daha Han söze başlamadan ona, "Teberrükümüz oldukça dur, dervişlerin duası sana ve senden gelecek nesline makbuldür." dedi. Hemencecik dua etti ve derhal geri geldiği yere gitti.

O kavak ağacı şimdi, saray kapısının içinde çok büyümüştür. Gelen her padişah o ağacın kurumuş yerlerini giderirler.

Ondan sonra Orhan Gazi ardınca gidip kaldığı yere vardı. Dervişe, "Derviş, bu İnegöl yöresi senin olsun." deyince, Derviş "Bu mülk, mal Hakk'ındır, ehline verir. Biz onun ehli değiliz." diye cevap verdi. "Ehli kimlerdir?" diye sorunca Derviş, "Hak Teâlâ dünya mülkünü sizin gibi hanlara emanet etti. Malı da, kullanım birbirlerinin ihtiyaçlarını görsünler diye kullanacak olanlara verdi. Bizlere de yarın endişesi olmadan her yeni günde yeni rızık nasip etti." dedi. Bunun üzerine Orhan Gazi, "Derviş benim sözümü kabul etsen ne olur?" diye söyleyince Derviş, "Şu karşıdaki tepelikten beri görünen yerçeğiz dervişlerin havlusu olsun." dedi. Orhan Gazi de bu sözü kabul etti ve derviştan dua aldı. Tekrar makamına gitti.

Orhan Gazi o dervişin üzerine kubbe yaptırdı, yanına da bir tekke ve bir cami yaptı. Şimdi orası ibadete açık olup her beş vakitte padişahlara dualar edip onları devamlı anarlar. O tekkenin adına Geyik Baba Zaviyesi derler".⁴²

Bu tanışma hikâyesinden Geyikli Baba'nın Vefâî tarikatinden Babâî müridlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde Ertuğrul Gazi ile Osman Gazi devrinde ismini çokça duyduğumuz, bir nevi Osmanlı'nın manevî kurucusu olarak karşımıza çıkan Şeyh Edebâli de bir Vefâî şeyhidir.⁴³ Böylece Türkmenler arasındaki Babâî dervişlerinin, Selçuklu devletinin yıkılma sürecini hızlandırırken Osmanlı Devleti'nin ise kurulmasında etkili bir şekilde yer aldıklarını görüyoruz.⁴⁴ Geyikli Baba ile Orhan Gazi arasında geçen diyalog da bunun kanıtlarından biridir.

Geyikli Baba'nın gerçek kimliği hakkında farklı rivayetler söz konusudur. Çağdaşı olan⁴⁵ Yunus Emre, Hasan⁴⁶; Bursa Kütüğü adlı eserinde Kepecioğlu ise

⁴² Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 63-65.

⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, *Selçuklular Osmanlılar ve İslam*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s. 74.

⁴⁴ Barkan, a.g.m., 280.

⁴⁵ M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976, s. 262-63.

⁴⁶ Yunus Emre, *Divan ve Risâletü'n-Nushıyye*, haz. Mustafa Tatcı, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2005, s. 126.

Mehmed⁴⁷ ismini zikretmektedir. Vahşi hayvanlarla özellikle de geyiklerle farklı bir iletişimi olması sebebiyle de Geyikli Baba olarak anılmaktadır. Geyikli Baba'nın Türk kimliğini yaşatan bir derviş⁴⁸ olduğunu düşünürsek geyiklerle olan muhabbetini anlamamız mümkün olacaktır. Öyle ki günümüzde dahi geyikleri binek hayvanı olarak kullanan Türkler vardır⁴⁹. Geyik, tarih boyunca Türk kültüründeki özel yerini korumuştur. İslamiyet öncesinde Türk kozmolojisinde kutsal olan geyik, zaman içinde av hayvanı olarak tasvir edilse de kutsallığını kaybetmemiştir. İslamiyet sonrasındaki menkıbelerde yer almaya devam etmiştir.⁵⁰

Bursa'nın fethine katılmış, kahramanlıklar göstermiş olan Geyikli Baba'ya Orhan Gazi İnegöl yöresini vermek ister ancak istigna sahibi olan Geyikli Baba bunu kabul etmez, onun yerine küçük bir köy yerini kabul eder. Orhan Gazi, Geyikli Baba'ya vakfettiği bu köyde onun adına bir cami, tekke, türbe ve hamam inşa ettirmiştir. Dönem kaynaklarında Geyikli Baba Karyesi olarak kayıtlı olan bu köyde inşa edilen külliye birimleri için ayrıca kestane ve ceviz ağaçları, değirmen ve Bursa'da dükkânlar da vakfeder.⁵¹

2. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi

Osmanlılar ilk yıllarından itibaren kendilerine özgü bir üslup ile eserler vermişler, bu eserler ile civar beyliklerden ve Selçuklulardan ayrılmışlardır.⁵² Savaşlarla ve yurt

⁴⁷ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 2, İstanbul: Bursa Kültür A.Ş., 2009, s. 190.

⁴⁸ Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2017, s. 122; Geyikli Baba'nın şahsiyeti hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Hakan Yılmaz, “ Geyikli Baba'nın İnegöl'e Yerleşmesi, Orhan Gâzî ile İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki İddiaların Kesin Deliller Işığında Çürütülmesi”, *Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. 1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, İstanbul: İhlas Gazetecilik, ss. 461-506.

⁴⁹ Moğolistan'ın kuzey sınırlarında Güney Sibirya'da yaşayan 800 kadar Dukha Türkü, et, süt, yün ve taşıma ihtiyaçlarını karşıladıkları geyikler sayesinde hayatlarını idame ettirdiklerini düşünüyorlar. Anadolu Haber Ajansı, “İssiz Ormanlarda Geyikleriyle Yaşayan Türkler: Dukhalar”, *TRT Haber*, 23 Mart 2019, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/issiz-ormanlarda-geyikleriyle-yasayan-turkler-dukhalar-409472.html>, (25.07.2019).

⁵⁰ Nilgün Dalkesen, “Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü”, *Milli Folklor*, S. 106, 2015, s. 59; Bekir Çınar, “Türk Mitolojisindeki Geyiğin Divan Şiirinde Ahuya Dönüşmesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 43, (2018), ss. 67-85.

⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 109- 110; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I*, İstanbul: Baha Matbaası, 1966, s. 26.

⁵² Glück Heinrich, “Osmanlılarda Mimari”, *Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi*, çev. Cemal Köprülü, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1975, s. 161.

edinme kaygıları ile geçen Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi devirlerinin ardından Orhan Gazi devri fetihlerin yanı sıra sosyal ve siyasi alanlarda kurumsallaşmanın başladığı, imar faaliyetlerinin arttığı bir devirdir. Böylece Osmanlıların kendilerine özgü mimari usulleri gelişmiştir⁵³.

Orhan Gazi'nin imar faaliyetlerinden biri de Geyikli Baba'ya vakfettiği köyde onun adına cami, tekke, hamam ve türbe yaptırmıştır. Orhan Gazi devri mimarisini yansıtan külliye birimlerinden cami, türbe ve hamam günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir.

Geyikli Baba külliyesi ile ilgili çalışmalara baktığımız zaman bunların ansiklopedi maddesi, kitap maddesi ve makale mahiyetinde olduğunu görmekteyiz. Yüksek lisans ya da doktora seviyesinde kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında inşa edilen yapılar topluluğu, bir sultan ile gazi-dervişin arasında gelişen muhabbeti yansıtmalarının yanı sıra Erken Osmanlı Mimarisinden izler taşıması bakımından da önemlidir. Hicabi Gülgen'in "*İnegöl İshak Paşa Külliyesi*" adlı kitabında, Bursa, İstanbul, Konya gibi şehirler, sanat tarihi araştırmalarına yoğun bir şekilde konu olurken bu şehirlerin ilçe ve köylerindeki eserlerin göz ardı edildiğini belirtmektedir.⁵⁴

Çalışmamızın konusunu oluşturan Orhan Gazi devri eserlerinden olan Geyikli Baba Külliyesi'nin çalışılması, külliye birimlerinin arşiv kayıtlarında ve tarih kitaplarında araştırılarak günümüze ulaşan ve ulaşmayan birimlerinin ortaya çıkarılması, dönem mimarisindeki yerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3. Kullanılan Metod ve Yöntem

Çalışmamızın konusunu oluşturan Geyikli Baba (Baba Sultan) Külliyesinin birimlerinin inşaat ya da tamir kitabeleri bulunmamaktadır. Bu sebeple inşaat tarihi hakkında kesin bilgiye ulaşmamızı sağlayacak olan vakfiye kayıtları araştırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde araştırmalar yapılmıştır. Arşiv belgelerinde külliye birimleri ve Baba Sultan köyü hakkında bilgilere ulaşmamızı sağlayacak tapu sicil kaydı ve şahsiyet belgesi gibi kaynaklar elde edilmiştir. Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde

⁵³ Ayverdi, a.g.m., s. 117.

⁵⁴ Hicabi Gülgen, *İnegöl İshak Paşa Külliyesi*, Bursa: Emin Yayınları, 2016, s. 14.

yaptığımız araştırmalarda ise cami ve türbenin geçirdiği restorasyonların belgelerine ulaşılmıştır.

Arşivde yaptığımız incelemelerin ardından Orhan Gazi devrini anlatan tarih kitapları ve seyahatnameler incelenmiştir. Bu eserler asıl kaynağımız olmakla birlikte günümüzde yapılmış akademik çalışmalar da incelenmiştir.

Tarih kitaplarının yanı sıra köyün meskûnları arasındaki yaşayan tarih dediğimiz kimselerle görüşmeler yapılmış ve külliye birimlerini anlatmaları istenmiştir. Böylece tarih kitaplarında bulmamız mümkün olmayan ayrıntılara ulaşma imkânı elde ettik.

Tarih kaynaklarına ulaşıldıktan sonra yerinde yaptığımız incelemeler sırasında külliye birimlerinin ölçümleri yapılarak yeniden planları çizilmiştir. Eski planlarla karşılaştırması yapılarak son durumun tespit edilmesi ve onarımlarda geçirdiği değişimlerin ortaya konulması sağlanmıştır.

Tüm bu topladığımız bilgiler ışığında, yerinde yaptığımız incelemelerde elde ettiğimiz veriler neticesinde cami türbe ve hamam yapılarının kendi çağdaşı olan benzer mimari eserlerle malzeme, işçilik ve süslemeleri yönünden karşılaştırılması mümkün olmuştur.

4. Araştırmanın Sınırları ve Kaynakları

Araştırmamız Orhan Gazi tarafından Geyikli Baba'ya vakfedilen ve günümüzde Baba Sultan Mahallesi olarak maruf olan yerde Orhan Gazi tarafından inşa ettirilen yapı topluluklarından günümüze ulaşan cami, türbe ve hamamdan müteşekkil olan külliye birimlerini kapsamaktadır. Kayıtlarda zikredilse de tekke günümüzde yapı olarak mevcut olmadığı için çalışmamızda tekkeye yer verilmemiştir.

Yunus Emre'nin Divan'ı kendisiyle aynı dönemde yaşayan Geyikli Baba'dan söz etmesi açaşından bizim için önemlidir. Yunus, farklı kaynaklarda ismine Geyikli Baba, Ulvî Baba, Mehmed gibi farklı şekillerde rastladığımız Geyikli Baba'nın ismini Hasan

olarak zikretmektedir.⁵⁵ Yunus Emre'nin zikrettiği isim kendisinin çağdaşı olması açısından önemlidir.

“*Âşıkpaşazâde Tarihi*”, Geyikli Baba hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşabildiğimiz ve Orhan Gazi ile aralarında geçenleri anlatan en eski tarih kitabı olması bakımından önemlidir. Orhan Gazi ile Geyikli Baba'nın tanışması ve aralarında geçen konuşmaları aktaran *Âşıkpaşazâde*, Orhan Gazi'nin Geyikli Baba'ya vakfettiği köyde onun adına inşa ettirdiği cami, tekke, türbe ve hamam yapıları hakkında da bilgiler vermektedir⁵⁶. *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nin yanı sıra, Neşrî'nin “*Cihannümâ*”⁵⁷, adlı eseri bir kaynaktır.

Ömer Lütfi Barkan'ın “*İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri*”⁵⁸ adlı makalesi ise sultan-derviş ilişkilerini, tekke ve zaviyelerin kuruldukları mekânlarda üstlendikleri vazifeleri ve önemini anlamamız açısından istifade ettiğimiz bir kaynak olmuştur.

Ahmet Yaşar Ocak'a ait olan “*Selçuklular Osmanlılar ve İslâm*”⁵⁹ adlı kitap ve “Babaîler İsyanı” başlıklı makale çalışmaları bir Vefâî şeyhi olan Geyikli Baba'nın Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında oynadığı rol ve etkileri anlamamız açısından istifade ettiğimiz kaynaklar olmuştur. Nitekim Babâî isyanları Selçuklu Devleti'nin yıkılmasında etkili olurken; Babâî Vefâî dervişleri de Osmanlı Devleti'nin kurulma sürecinde destekleriyle etkin rol oynamıştır.

Geyikli Baba Külliyesi'nin mimarisi hakkında yapılmış en eski çalışma, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1966 yılında yayımlanan “*Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I*”⁶⁰ eserinde yer almaktadır. Ayverdi, Geyikli Baba'nın hayatından ve Orhan Gazi'nin ona vakfettiği köyde kendisi için yaptırdığı cami, türbe ve hamam ile çeşme, asırlık çınar ağacı ve mezar taşları hakkında bilgi vermektedir. Kitabın bir bölümünü oluşturan bu madde, külliyei ana hatlarıyla anlatmaktadır ancak bununla birlikte Ayverdi'ye ait bu

⁵⁵ Yunus Emre, a.g.e.

⁵⁶ *Âşıkpaşazâde*, a.g.e.,

⁵⁷ Neşrî, a.g.e.

⁵⁸ Barkan, a.g.m.

⁵⁹ Ocak, a.g.e.

⁶⁰ Ayverdi, a.g.e., s. 22-29.

çalışma ileride yapılacak olan çalışmaların kaynağı niteliğinde olmuştur. Ayverdi'ye ait bir diğer çalışma olan “*Orhan Gazi Devrinde Mimari*”⁶¹ adlı makale de Orhan Gazi Devri mimarisini anlamamız ve yorumlamamız bakımından istifade ettiğimiz bir kaynak olmuştur.

Murat Çerkez'in “*Kestel Baba Sultan Külliyesi*”⁶² başlıklı makalesi ise bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışma olması bakımından önemlidir. Zira külliye ile ilgili yapılan en son tarihli çalışma bu makaledir.

Hicabi Gülgen'in “*İshak Paşa Külliyesi*” adlı kitabında yer olan “*Anadolu Türk Mimarisinde Külliye Gelişimi*” başlıklı bölümden dönem mimarisini ve gelişim sürecini anlamamız açısından istifade ettik⁶³. Yine Hicabi Gülgen'e ait olan “*Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerinin Tahlili*”⁶⁴ başlıklı makale dönemin mimarisini yorumlarken istifade ettiğimiz bir çalışmadır.

Feridun Akozan'ın “*Türk Külliyesi*”⁶⁵ başlıklı makalesi ise külliye birimlerini inceleme aşamasında başvurduğumuz bir çalışma olmuştur.

Kaynaklarımız arasında yer alan Baba Sultan mahallesinin meskûnları bize cami, türbe ve hamam yapılarının geçirdiği onarımların öncesi ve sonrasını anlattılar. Verdikleri bilgiler yerinde incelediğimiz yapılarda pek çok şeyi anlamlandırmamız açısından oldukça faydalı bilgilere ulaştık.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalarda ise Geyikli Baba, vakfiye ve türbe ile cami hakkında bilgilere ulaşmamız mümkün olmuştur (Ekler I: Arşiv Belgeleri).

⁶¹ Ayverdi, a.g.m.

⁶² Murat Çerkez, “*Kestel Baba Sultan Külliyesi*”, *Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. 1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, İstanbul: İhlas Gazetecilik, C. 1, ss. 419-447,

⁶³ Gülgen, a.g.e., ss. 49-71.

⁶⁴ Hicabi Gülgen, “*Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerinin Tahlili*”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, Bursa: Gaye Kitabevi, 2011, ss. 516 – 522.

⁶⁵ Feridun Akozan, “*Türk Külliyesi*”, *Vakıflar Dergisi*, S. 8., (1969), ss. 303-332.

BİRİNCİ BÖLÜM
GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) CAMİİ

1.1. GENEL ÖZELLİKLER

Türk İslâm medeniyetinde külliye camilerin etrafında gelişim göstermektedir.⁶⁶ Orhan Gazi'nin Geyikli Baba'ya vakfettiği köyde inşa ettirdiği cami günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir (fot. 1). Günümüzde halen ibadete açık ve kullanılabilir durumdadır.

1.1.1. Yeri

Baba Sultan Mahallesi'nde, kuzeyde köyün sosyal tesislerine, doğuda müstakil evlere, batı ve güneyde ise sokağa cephesi olan genişçe bir avlu içerisinde yer almaktadır (Ek II: Vaziyet Planı). Avlunun doğu tarafında olacak şekilde meyilli arazi üzerinde tepe kalan bir konumda inşa edilmiştir. Doğu batı yönünde uzanan dikdörtgen planı kuzey cephesinde köyün manzarasına nazırdır. Doğu tarafında ise türbe ile sınırdır. Cami ve türbenin üzerine inşa edildiği avlu ve hamam köyün merkezinde yer almaktadır. Mahalle külliye birimlerinin etrafında kurulmuştur.⁶⁷

1.1.2. İnşa Kitabesi

Caminin günümüze ulaşan bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Caminin yapılış tarihi ile ilgili ulaşabildiğimiz kaynaklar, Geyikli Baba hakkında bilgi veren tevârih kitaplarıdır. Şöyle ki Aşıkpaşazâde Orhan Gazi'nin Geyikli Baba ile Bursa'nın fethinden sonra tanıştıklarını ifade etmektedir. Ardından da Orhan Gazi'nin vakfettiği köyde Geyikli Baba adına bir Cuma mescidi yaptırdığını söylemektedir⁶⁸. Bursa 1326 M. tarihinde fethedildiğine ve Orhan Gazi bu camiyi sağlığında yaptırdığına göre; yapı, Bursa'nın fethi olan 1326 ile Orhan Gazi'nin vefat tarihi olan 1362⁶⁹ yılları arasında yapılmış olmalıdır. Bu da 14. yüzyılın ortalarına tekabül eder.

⁶⁶ Serkan Sınmaz, "Külliyelerin Mekansal Tasarımı, Anadolu'da Külliyelerin Gelişim Süreci ve Kentsel Tasarım Kurgusu", *Kent Akademisi ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, C. 10, S. 4, (2017), s.383.

⁶⁷ Bkz.: Nilüfer Ateş, "Osmanlıda Vakıf- Külliye- Şehir ilişkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.26 (2017), ss. 151-164.

⁶⁸ Aşıkpaşazâde Tarihi, a.g.e., s. 63-65, 301.

⁶⁹ Halil İncalcık, "Orhan Gazi", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2007, s. 383.

1.1.3. Dış Görünümü

Avlu içerisinde batıda cami, doğuda türbe olmak üzere birbirine sınır olarak inşa edilen iki yapı mevcuttur (fot. 1, 59). Doğu tarafındaki duvarı türbe ile bitişik olan cami batı tarafına 19. Yüzyılın ikinci yarısında⁷⁰ yeni bir harim eklenerek genişletilmiştir. Orhan Gazi devrinde inşa edilen eski cami kullanılan malzeme, duvar örgüsü, saçaklar, örtü sistemleri gibi pek çok özellik bakımından benzerliği sebebiyle türbe ile yekpare görünürken;⁷¹ yine aynı özellikler farklılık gösterdiği için yeni camiden ayrılmaktadır.

Orhan Gazi devrinde inşa edilen cami, üzeri tek kubbe ile kapatılmış kare planlı harim ve onun kuzeyine eklenen üç revaklı üzeri tonozlarla örtülü son cemaat yerinden oluşmaktadır. Kuzey cephe duvarı, tonoz örtü sisteminden 0.40 m. yüksek kalmaktadır (fot. 3, 12) Caminin güney cephe duvarından ise 1.50 m. yüksek olduğu görülmektedir. Cephe duvarının beden duvarından yüksek yapıldığı duvarlara kalkan duvar denilmektedir. Kalkan duvarlı cephe düzenlemesi, Bursa camilerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Bursa Koca Naib Camii'nde uygulandığını görmekteyiz. Geyikli Baba Camii ise daha erken tarihte inşa edilmiştir.⁷² Bu durumda Geyikli Baba Camii'nde karşımıza çıkan bu duvar yapısının ileride Bursa camilerinde çokça tercih edilecek olan kalkan duvarlı camilerin öncüsü olduğu söylenebilir.⁷³ Revak kemerlerinin dayandığı ayaklar yaklaşık 1.40 m. kaba yontma taş, bunun üzeri kemerlere kadar iki sıra taş iki sıra tuğla ile örülmüştür. Kemerler tuğla ile örülmüş, ayakların üzerinde kalan duvar taş ve tuğla ile almaşık duvar tekniğinde örülmüştür. Revakın kemer ayaklarında masif ayak denilen taş örme ayak yapılması Bursa Erken Devir mimarisi özelliğini yansıtmaktadır.⁷⁴ Orta revak, kapı eşiği ile bir hizadayken yanlardaki iki revak yerden 0.70 m. yükseltilmiştir. Cümle kapısı hizasındaki kemer açıklığı 1.60 m., iki yanlardaki kemer açıklığı ise doğudaki 2.20 m., batıdaki ise 1.90m. ölçülerindedir. Birbirinden farklı ölçülere sahip olmaları dikkat çeken bu üç kemer, duvar cephesinde ortalanmıştır. Kemer açıklıkları günümüzde kapı ve pencere ile kapatılmıştır (fot. 3). Kemer ayaklarının

⁷⁰ Ayverdi, a.g.e., s. 26; Baha Tanman, "Geyikli Baba Külliyesi", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1996, C. 14, s. 47.

⁷¹ Ayverdi, a.g.e., s. 26.

⁷² Ayverdi, a.g.e. s. 27, 266.

⁷³ Kalkan duvarlı cephe düzenlemesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Semra Güler, "Bursa'da Kalkan Duvarlı Camiler ve Ön cephe Düzenlemeleri", Bursa, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 28, (2019), ss. 59-97.

⁷⁴ Özlem Çuhadar, *Bursa Camilerinde Revak Erken Dönem Üzerine Bir Deneme*, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2011, s. 8.

hizasındaki yerden 6.20 m. yükseklik mesafesinde iki tane çörten, cephe duvarında yer almaktadır. Cephe duvarı üç sıralı kirpi saçak ve üzerine örtülen tuğlalar ile son bulmaktadır.

Doğu ve güney cephelerinde, kuzey cephesinden farklı olarak sadece kaba yontma taş kullanılmıştır. Batı tarafındaki cephe duvarı ise sonradan eklenen harim sebebiyle kapanmıştır. Duvar silmelerinin, sekizgen kubbe kasnağının duvarla aynı hizada olduğu yerlerde duvar hizasında; köşelerde ise daha yüksek (0.40 m. kadar) yapıldığı görülmektedir (fot. 14). Cephe duvarında hareketliliği sağlayan bu tarz silmelere Bursa'nın 15. Yüzyıl camilerinde sıkça rastlamaktayız.⁷⁵ Silmeler kaba yontma taşlarla yapılmıştır.

Cami kare planlı ana gövde, sekizgen kasnak ve nihayetinde kubbe olmak üzere üç kademeli bir görünüme sahiptir. Kuzeyde beden duvarına nispeten yüksek yapılan cephe duvarından tam olarak görülemez de güney cephesinden bakıldığında caminin kademeli olarak yükseldiği net bir şekilde görülmektedir (fot. 8, 9, 10).

Ana gövde üzerinde oturan sekizgen kubbe kasnağı duvarlarda kullanılan kaba yontma taş ile örülmüştür. Üç sıralı kirpi saçak ile sonlandırılarak kubbe örtüsüne geçilmektedir (fot. 15)

Erken tarihli caminin batı tarafına sonradan eklenen yapı ile cami harimi genişlemiştir. Eski yapıya ait olan batı duvarının ortasında yuvarlak kemerli bir açıklık oluşturularak iki mekân arasında geçiş sağlanmıştır (fot. 29, 30, 35) Bu yapı eski caminin güney ve kuzey tarafındaki duvarların dış cephesi hizasında olacak şekilde inşa edilmiştir. Böylece dış cephe duvarlarında bir bütünlük sağlandığını söylemek mümkündür. Aynı düzlemde uzansa da dış cephe sıvası ile erken tarihli olan camiden ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra, yuvarlak kemerli kapı ve pencereleri, duvarın beden yüksekliğindeki alçak tavanı ve kırma çatısı ile de Orhan Gazi zamanında yapılan camiden ayrılmaktadır.

Yeni caminin kuzey cephesinin önünde üç basamaklı merdivenlerle yükseltilmiş alanda ikisi duvar kenarına ikisi de merdivenin kenarlarına yerleştiren mermer sütunlarla

⁷⁵ Ayverdi, a.g.e., s. 27.

desteklenen bir revak yer almaktadır. Etrafı plastik malzeme ile kapatılan bu revak caminin cephesinden 3.20 m. dışarı uzanmaktadır. Avluya girişten cami önüne çıkan yola uzanan bu revak nedeniyle hem taş döşeli yol daralmakta hem de eski cami ve türbe ilk etapta görülememektedir (fot. 5, 38)

1.1.4. Plân ve Hacim

Cami kubbe ile örtülü harim, buna kuzey tarafında eklenen üzeri tonozla örtülü üç revaktan müteşekkil son cemaat yeri ve caminin batı cephesine sonradan eklenen üzeri kırma çatı ile örtülü harimden oluşmaktadır (Ek II: Cami ve Türbe Planı). Semavi Eyice caminin eski bir fotoğrafını gördüğünü ve iki kanatlı bir yapı olduğunu ifade etmektedir⁷⁶. Ancak caminin doğu tarafında türbe vardır ve bu cepheden bakıldığında da aynı malzeme ve teknik özelliklere sahip olması bakımından caminin bir bölümü gibi görünmektedir. Batı tarafında ise “Taşıyıcı Sistemler” ve “Onarımlar” alt başlıklarında ayrıntılı olarak ele alacağımız üzere camiye ek bir zaviye olması muhtemeldir.

Caminin tek kubbe ile örtülü olan harimi düzgün olmayan kare bir plana sahiptir. İç mekânda alınan ölçülere göre kuzey cephesi 7.88 m., doğu cephesi 7.75 m., güney cephesi 7.98 m., batı cephesi 7.82 m. genişliğindedir. Cephe ölçüleri birbirine yakın olmakla birlikte oluşturdukları karenin gönyesinde kayma vardır. Bu da köşegenler arasında 1.00 m. kadar fark oluşmasına sebep olmuştur.⁷⁷ Kuzeydeki duvara dik uzanan üç tonoz ile örtülü olan son cemaat yeri, dikdörtgen üç revakın yan yana birleşmesi ile oluşan dikdörtgen bir plana sahiptir.

Batı tarafına sonradan eklenen harim, doğu-batı yönünde 8.60 m., kuzey-güney yönünde 11.90 m. genişliğinde bir yapıdır. Bu ölçüleriyle ilk yapılan caminin hariminden daha geniş bir alanı kaplayan dikdörtgen bir plana sahiptir. Kuzeydoğu köşesindeki merdivenler ile kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Buraya yerleştirilen merdiven boşluğuna alan kazanmak amacıyla eski caminin son cemaat yerinde batı duvarının içeri alındığı anlaşılmaktadır (Ek: Cami ve Türbe Planı). İç cephe duvarları eski yapı ile bir sıvalı olan harimi eski caminin harim alanından daha geniştir.

⁷⁶ Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devri’nin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası*, S. 23, (2015), s. 33.

⁷⁷ Ayverdi, cami planında oluşan bu gönyesizlik için Orhan Gazi devri mimari yapılarının belirgin bir özelliği olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ayverdi, a.g.e., s.27.

Eski caminin yerden 0.20 m. yükseltilmiş olduğunu cümle kapısının açıldığı son cemaat yerindeki zeminden anlamaktayız. İç mekânda kapının açılacağı kadar alanın zemini, son cemaat yerinin zemini ile bir seviyededir. Sonradan eklenen harim zemini de eski caminin zemin seviyesinde yapılmıştır. Yükseltelen zeminden alınan ölçülere göre 5.0 m. yüksekliğinde olan iç cephe duvarları; zeminden kilit taşına kadar mesafesi 9.92 m. olan kubbeli örtü sistemi içerisini ferah göstermektedir. Ancak sonradan eklenen harimin 5.47 m. yüksekliğindeki duvarları alçak tavan ile örtülmüştür ve kahverengi ahşap kaplaması ile mekânı basık göstermektedir (fot. 43).

Eski cami üç kademeli olarak yükselmektedir. Ana yapı, sekizgen kasnak ve kubbe örtü sistemiyle dikey olarak yükselirken; batı cephesine sonradan eklenen kırma çatılı yeni cami ve doğu duvarına bitişik türbe ile bütün ele alındığında iki yandan ortaya doğru yükselen bir görünüme sahiptir. Bu anlamda diyebiliriz ki; eski cami iki yanındaki yapı topluluğunun merkezini teşkil etmektedir.

1.2. MİMARİ ELEMANLAR, MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLER

Mimari bir yapı, taşıyıcı sistemleri, geçiş sistemleri, örtü sistemleri başta olmak üzere mimari elemanlar ve bunları meydana getiren malzeme ve teknik özellikler bütününe ifade etmektedir.

Bu başlık altında külliye birimlerinden olan Geyikli Baba Camii mimari elemanlar, malzeme ve teknik özellikler bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenerek dönem mimarisindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Taşıyıcı Sistemler

Eski caminin harim kısmı tek kubbe ile örtülüdür. 7.75 m. çapında olan kubbeyi güney, doğu ve kuzeyde 0.90 m. kalınlığındaki duvarlar taşımaktadır. Batı da ise 4.92 m. yüksekliğinde ve 4.65 m. genişliğinde olan kemer ve kemerin yükünü boşalttığı 0.93 m. kalınlık ve 2.57 m. yükseklikteki kemer ayakları taşımaktadır (fot. 29). Batı duvarında yer alan bu kemer ayaklarında üç yönden de 0.10 m. kadar dışa taşkın üzengi taşları vardır. Güney ve doğu duvarındaki pencere kemerleri ile kuzeydeki kapı ve iki yanında kalan pencere kemerleri, duvarların yükünü hafifletmektedir. Son cemaat yerinin üzeri üç sıra tonoz ile örtülüdür. Bu tonozların ağırlığı, kuzey-güney yönündeki kemerler ile

hafifletilerek; güneyde beden duvarına ve kuzeyde 0.70 m. ölçüsündeki kare payeler üzerine verilmiştir (fot. 3, 23) Bunlardan ortadaki ikisi kaba yontma taş ve tuğla ile almaşık duvar tekniğinde örülürken kenarda yer alan ikisi ise kaba yontma taş ile örülmüştür. Kemerler arasında atılan ahşap gergi ile yükleri hafifletilmiştir.

Eski caminin batı duvarındaki kemer açıklığı eski ve yeni cami hariminin bütünlüğünü sağlamaktadır. Yeni caminin üzeri alçak tavan ve kırma çatı ile örtülüdür. 0.70 m. kalınlığındaki duvarlar, güney ve batıdaki pencere kemerleri ile kuzeydeki kapı ve pencere kemerleri yapının taşıyıcı unsurlarıdır. Ayrıca kadınlar mahfilini taşıyan ahşap sütunlar ve üzerine yerleştirilen kiriş, tavanın yükünü taşımaktadır. Caminin kuzeyinde yer alan ahşap konstrüksiyonlu kadınlar mahfili, kuzeyde caminin beden duvarına; güneyde ise 0.27 x 0.35 m. ölçüsündeki kare ahşap sütunlara bırakmaktadır. Ahşap sütunlar arasındaki basık kemerler de taşıyıcı vazifesi görmektedir. Yeni caminin giriş kapısı önündeki revak üzeri alçak tavan ile örtülüdür. Tavanın yükünü 2.80 m. uzunluk ve 0.80 m. genişliğindeki mermer sütunlar taşımaktadır.

1.2.2. Geçiş Sistemleri

Tek kubbe ile örtülü olan eski caminin harim kısmında, kubbenin duvarlara geçişini dört köşesinde bulunan dilimli tromplar sağlamaktadır (fot 31,32). Caminin gönyesindeki kayma sebebiyle tromplardan güneybatı ve kuzeydoğu köşelerinde kalanlar diğer ikisine göre daha geniştir. Trompların büyüklükleri eşit değildir ancak baklava dilimleri her birisinde tam köşede bir tane olmak üzere sağda ve solda dokuzar tane olup toplam 19 dilimdir.

5.0 m. yükseklikteki duvarlar üzerinde başlayan trompların arasında ve caminin dört duvarı üzerinde tepe pencereleri bulunmaktadır. Kubbe ise sekizgen bir kubbe kasnağı üzerine oturmaktadır (fot. 15).

Son cemaat yeri üç revaktan oluşmaktadır, caminin kuzey duvarına dik uzanan dikdörtgen planların üzeri tonozlarla örtülüdür. Tonozlar yüklerini cami duvarına ve kuzey cephesindeki kemer ayaklarına bırakmaktadır. Ortadaki iki paye ve cami beden duvarı arasındaki askı kemerleri ile tonozlara geçiş sağlanmıştır (fot. 22, 23).

Yeni cami kısmında ahşap tavan, doğrudan beden duvarları üzerine ve kadınlar mahfilini taşıyan ahşap sütunlar üzerine oturmaktadır (fot. 39). Bu sebeple bu alanda geçiş unsurlarından bahsetmemiz söz konusu değildir. Yeni caminin giriş kapısı önündeki revak, dört sütun üzerine oturan tavandan oluşmaktadır.

1.2.3. Örtü Sistemleri

Orhan Gazi zamanında inşa edilen eski caminin harim kısmı 7.75 m. çapında ve 5 m. derinliğinde bir kubbe ile örtülüdür (fot. 12). Cami zemininden kubbenin kilit taşına kadar olan mesafe 9.92 m.'dir. Kubbe, her kenarı 3.30 m. genişlik ve 2.40 m. yükseklikte olan sekizgen bir tambur ile kuşatılmıştır. Bu tambur da kaba yontma taş ile örülmüş ve caminin beden duvarlarına denk gelen kenarlarında birer pencere açıklığı bulunmaktadır (fot. 15, 34). Bu pencerelerden kible yönündeki günümüzde revzen olarak kullanılır durumdadır; diğerleri ise kapatılmıştır.

Son cemaat yeri revaklarının üzeri, kuzey-güney yönünde uzanan üç sıra tonoz ile örtülmüştür (fot. 19, 23) Bunlardan giriş kapısının önündeki aynalı tonoz iken iki kenarda kalanlar ise beşik tonozdur. Kenarlardaki iki revak zemini 0.70 m. yükseltildiği için tonozları daha alçak görülmektedir. Böylece ortadaki giriş revakının tonozu yükseltilmiş hissi uyandırmaktadır.

5.50 x 12.0 m. alanındaki yeni caminin üzeri ise alçak tavan ile örtülüdür (fot.43) Kıрма çatı ile üzeri kapatılmıştır. Doğuda eski caminin duvarına yaslı olan çatı, kuzey güney ve batı yönlerinde aşağı eğimlidir (fot. 12) Giriş kapısı önündeki revak da cami ile bir usulde örtü sistemine sahiptir. Revakın tavanı güney yönünde cami beden duvarına yaslı olup doğu batı ve kuzey yönünde eğimli kırma çatı ile örtülmüştür. II. Abdülhamid devrinde inşa edilen camilerde tipik bir özellik olarak karşımıza çıkan bu örtü sisteminin, zaman ve maliyet açısından daha ekonomik olduğu söylenebilir.⁷⁸

Eski cami ile yeni camide farklılık gösteren mimari unsurlardan biri de örtü sistemidir. Burada kubbe ile alçak tavanın iç mekânda etkisi açıkça görülmektedir. Kubbe

⁷⁸ Eryılmaz, Halil İbrahim, II. Abdülhamid Dönemi Camileri I, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2018, s. 242.

ile örtülü eski caminin harimi kapladığı alan bakımından küçük olmasına rağmen; alçak tavan ile örtülü yeni caminin hariminden daha geniş ve ferah görünmektedir.

1.2.4. Kapılar

Eski cami ve yeni caminin kuzey cephelerinde olmak üzere iki ana kapı bulunmaktadır. Eski caminin son cemaat yeri, dış etkenlerden etkilenmemesi ve aynı zamanda kapalı mekân kazanmak amacıyla kemer açıklıkları, pencere ve kapı ile kapatılmıştır. Caminin ana kapısı kuzey duvarına açılan sivri kemerli bir çökertme içine yerleştirilmiştir (fot. 18, 24). İçerden ise kapı üzerinde sivri kemerli bir alınlık bulunmaktadır. 2.0 m. yüksekliğindeki ahşap doğrama kapının 0.65 m. genişliğinde iki kanadı vardır.

Duvardaki kapı derinliği 0.70 m. kalınlığındadır ve kapı içeri açıldığında 0.20 m. kadar cami zemininin yükseltildiği görülmektedir. Kapının önündeki alçak zemin kapı açıklığının genişliği ve kapının bir kanadının genişliği ölçülerindedir.

Yeni caminin ana kapısı ise yuvarlak kemerli bir açıklık içine yerleştirilmiştir (fot. 37). Kapı açıklığı, zeminden kemerin kilit taşına kadar 2.57 m. yükseklik ve 1.50 m. genişliğindedir. Kapı alınlığı cam ile kapatılmıştır. Kapı 2.0 m. yüksekliğinde ve 0.70 m. genişliğinde iki kanatlıdır. Kapı bir basamak yüksekliğinde başlamaktadır.

Yeni caminin kapısı üzerinde Besmele-i Şerif yazılı olan bir levha asılıdır. Ahşap üzerine işlenen ve hattatı bilinmeyen yazının, sanat değeri olduğunu söylemek mümkün değildir. Caminin iki kapısında da yapıldığı döneme ait bir kitabe bulunmamakla birlikte yeni cami kapısının sağ yanında caminin 2014 yılında Bursa İl Özel İdaresi tarafından restore edildiğini gösteren bir levha asılıdır.

1.2.5. Pencereler

Eski ve yeni caminin farklılık gösteren mimari elemanlarından biri de pencerelerdir. Bu sebeple iki kısmı da ayrı ayrı incelemeyi tercih ettik.

Eski caminin üç sıra pencere sistemi vardır (fot. 15, 26). Bunlardan alt sırada olanlar güney, doğu ve kuzey cephelerine denk düşmektedir. Pencereler duvarda bırakılan

açıklığın içine yerleştirilmiştir. Sivri kemer formlu bu çökertmeler, cami içinde yerden 0.30 m. yükseklikten başlar ve kemerin kilit taşına kadar olan mesafesi 2.10 m., genişliği 1.16 m. ve derinliği ise 0.55 m.'dir. Dış cephede kemer, sıra tuğlalarla örülmüş kemer alınlığında ise tuğla ve taş birlikte kullanılmıştır. Pencereleler dışardan demir parmaklıklarla korunmaktadır. Doğu duvarının kuzeyinde kalan pencere, türbe içine açılmaktadır.

Üst sıra pencereler, alt sıra pencerelerin hizasında olup 3.25 m. yükseklikte başlar. Kilit taşına kadar olan mesafesi 1.25 m.'dir. Toplamda altı tane olan pencerelerin günümüzde üç tanesi işlevseldir. Güney duvarındaki iki pencere ve doğu duvarının güney tarafındaki penceresi revzen olarak kullanılmaktadır. Caminin doğu cephesinde türbe ile sınır olması sebebiyle kuzeydeki pencere ve kuzey duvarındaki iki penceresi de son cemaat yeri sebebiyle kullanılmamaktadır. Ancak bununla birlikte duvarda pencere nişleri yer almaktadır. Bunlar sivri kemer formunda olup alt sıra pencerelerle üslup birliği vardır. Kullanımda olan pencereler ise cami içinde yuvarlak kemer formuna, dış cephede ise sivri kemer formuna sahiptir (fot. 15, 26). Kullanımda olan pencereler altıgen dilimli alçı şebekelerle bezenmiştir. Camları yeşil, sarı ve beyaz renkte boyanmıştır. Bu pencerelerin iç cephede yuvarlak kemerli dış cephede ise sivri kemerli olması sonradan değiştirildiğini göstermektedir. Ancak bu tadilatın sadece iç cephede yapıldığını göstermektedir zira dış cephe kemerleri caminin kapı ve pencere kemerlerinde olduğu gibi sivri kemerlidir.

Kubbe kasnağında dört pencere yeri vardır. Bunlardan yalnızca güney duvarındaki açıktır. Sivri kemer formudur. Altıgen alçı şebeke ile kaplanmıştır. Camlar sarı, yeşil ve beyaz boya ile boyanmıştır. Diğer üç cephede pencere olmamakla birlikte pencere nişleri yer almaktadır. Bunlar yuvarlak kemer formundadır (fot. 24, 25).

Yeni camide alt sıra ve üst sıra olmak üzere iki farklı pencere düzeni vardır. Güney duvarında iki, batı duvarında dört ve kuzey duvarında da iki pencere olmak üzere toplam sekiz tane alt sıra penceresi vardır (fot. 42). Bunlardan güney duvarında olanlar mihrabın iki yanında eşit mesafede bulunurlar. Yerden 1.47 m. yükseklikten başlayan pencereler, kilit taşına kadar 2.52 m. yükseklik, 1.10 m. genişlik ve 0.59 m. derinliğe sahiptir. Caminin batı duvarında ana sahna açılan üç pencere vardır bunlar güney duvarındakiler

ile aynı özellikleri taşımaktadır. Batı duvarının kadınlar mahfili kısmındaki penceresi ölçüleri bakımından bu cephede yer alan diğer pencerelerden farklılık göstermektedir. Bu pencere, yerden 1.05 m. yükseklikte yer alır. Kilit taşına kadar 2.04 m. yükseklik, 1.23 m. genişlik ve 0.70 m. duvar kalınlığı olan derinliğe sahiptir. Kuzey duvarında bu pencere ile aynı ölçülerde iki pencere daha vardır. Bunlar kapıya eşit mesafededirler. Alt sıra pencerelerinin tamamı yuvarlak kemerlidir ve kemer alınlığı cam olup kapının kemer alınlığı ile benzer özelliktedir. Bu bakımdan yeni caminin pencere ve kapı kemerlerinde üslup birliği olduğu söylenebilir. Eski camide olduğu gibi burada da alt sıra pencerelerinin tamamı dışardan demir parmaklıklarla çevrilidir (fot. 9, 10).

Kuzey cephesinde iki adet üst sıra penceresi bulunmaktadır. Bunlar alt sıra pencereleri ile aynı hizadadır. 0.70 m. ölçülerinde kare formdadır.

1.2.6. Mihrap

Eski caminin yanına ek olarak yapılan yeni cami ile bir bütün oluşturan harimde iki mihrap yer almaktadır. Bunlardan biri eski caminin güney cephesinde diğeri ise yeni caminin güney cephesinde yer almaktadır. Az sayıda örneği olan iki mihraplı camilerdendir.⁷⁹ (fot. 35) Eski caminin mihrabı 2.58 m. uzunluk ve 0.97 m. genişliğindedir. Mihrap nişinin derinliği 0.43 m. olup dış cephede çıkıntı yapmaz. Güney duvarı boyunca zeminde 0.50 m. kalınlığında uzanan mermerler arasında mihrap alanı oluşturulmuştur. Mihrap beş kenarlı bir yarım daire olacak şekilde tasarlanmıştır. Üzerinde süsleme bulunmayan mihrabın yarım kubbe şeklinde bir kemeri vardır. Mihrap güney duvarının tam ortasında değildir. Eski caminin mihrabı etrafındaki üç kenarından da yaklaşık 0.50 m. kadar genişlikte duvar yüzeyinde sıva kalınlığı mevcuttur. Mihrabın restorasyon geçirdiğinin kanıtı olan bu duvar taşkınlığı eski fotoğraflarla kıyaslandığı zaman mihrabın önceki halinin genişliği ile uygunluk göstermektedir.

Yeni caminin mihrabı ise 1.32 m. genişlik ve 3.73 m. yüksekliktedir. Mihrap 0.51 m. derinliğinde olup dış cephede taşkın değildir. Eski caminin mihrabından farklı olarak bu mihrap güney duvarının tam ortasında yer almaktadır. Her iki mihrap da beyaz boya ile sıvalı olup üzerinde herhangi bir süsleme işçiliği bulunmamaktadır. Çok değerli

⁷⁹ Ayverdi, a.g.e., s 28.

olduğu ifade edilen iki şamdanın ise 1968-70 yıllarında kaybolduğu köy sakinleri tarafından ifade edilmektedir.

Pusula ile yaptığımız ölçümlerde caminin kible yönünde 30 derecelik bir kayma olduğunu tespit ettik. Ekrem Hakkı Ayverdi, kible yönünün hatalı olmasını Orhan Gazi devri camilerinin genel bir hatası olarak değerlendirmektedir. Geyikli Baba Camii'nde de ölçüm yapma imkânı olmadığını ifade etmekle birlikte 50 derece tuttuğunu ifade etmektedir.⁸⁰ Türbe ise kible yönünden 65 derece kaymıştır.

1.2.7. Minber

Yeni caminin güneydoğu köşesinde ahşap bir minber vardır (fot. 45). Güney duvarına dik uzanan minber, duvardan harime doğru 3.40 m. çıkma yapmaktadır ve 0.98 m. genişliğindedir. Sekiz basamak sonra köşk kısmına çıkılmaktadır. Buradan uzanan dört sütunun üzerine oturan külah ile nihayet bulmaktadır. Kapısı üzerinde Besmele-i Şerif ve salavat yazılı olan bir pano yer almaktadır. Kahverengi ve cilâlı olan ahşabı yeni görünümündedir.

Bu minber, Ayverdi'nin 1976 tarihli kitabında fotoğrafını eklediği ve “... *Hey'eti umûmiyesi hoştur...*”⁸¹ ifadeleri ile söz ettiği minbere benzemekte ise de aynı minber değildir. Baskı kalıp ile benzeri yapılarak buraya yerleştirilmiştir.⁸² Yaptığımız araştırmalar neticesinde eski minberin, köy halkının düğün salonu olarak kullandıkları bir mekânda çürümeye terk edildiğini gördük (fot. 46). Yeni cami ile aynı tarihlerde yapıldığı tahmin edilen minber içinden çürümeye başladığı için 2016 restorasyonunda bahsi geçen mekâna kaldırılarak yerine yenisi yapılmıştır.⁸³ Söz konusu orijinal minber künde-kârî tekniğinde yapılmıştır.

1.2.8. Vaaz Kürsüsü

Vaaz kürsüsü, eski cami ile yeni cami arasındaki asma kemerin güneydeki ayağına yastır (fot. 47). Burada hem eski hem yeni caminin harim alanlarına hâkim konumdadır. Yeni cami tarafından portatif üç basamaklı bir merdiven ile çıkılarak içine

⁸⁰ a.g.e., s. 26.

⁸¹ a.g.e., s. 27.

⁸² Çerkez, a.g.m., s. 427.

⁸³ Verdiği bilgiler için Baba Sultan Camii Dernek Başkanı İsmail Sevinç'e teşekkür ederim.

oturulmaktadır. Diğer kenarları ise çevrilidir. Kahverengi ve cilâli ahşap malzemesi yeni görünümlüdür. Caminin eski fotoğraflarını incelediğimizde ise vaaz kürsüsünün eski caminin mihrabı ile aynı malzeme ve süslemelere sahip olduğu görülmektedir (fot. 28).

1.2.9. Kadınlar Mahfili

Yeni caminin kuzey tarafında ahşap konstrüksiyonlu bir kadınlar mahfili yer almaktadır (fot. 39). Mahfil zeminden 2.20 m. yükseltilmiştir. Üst kata caminin kuzeydoğu köşesinde yer alan ahşap merdivenlerden çıkılmaktadır. Caminin kuzey duvarının genişliğinde (8.60 m.) olan mahfil, 3.75 m. harimden içeri uzanmaktadır. Önünde 0.80 m. yüksekliğinde aynı malzemeden yapılan ahşap korkuluklar vardır.

Kuzeyde kalan kısım duvara yaşıdır. Harim içine uzanan kısım ise ikisi duvar kenarlarında olmak üzere dört ahşap sütun üzerine oturmaktadır. Her biri 0.27 x 0.35 m. kalınlığında olan bu sütunlardan ortadaki iki sütun, caminin giriş kapısının yer aldığı açıklık hizasındadır.

1.2.10. Minare

Orhan Gazi devrinde yapılan caminin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır (Ek II: Cami ve Türbe Cephesi). Türbe ile cami arasında kalan minare, cami ve türbenin beden duvarı ile bütünlük sağlamaktadır. Ana konsol kısmının dıştan görünümü türbe ve cami ile yeknesak bir görünümdeydir. Caminin kuzey duvarı ile aynı düzlemde olan kuzey cephesi, türbenin beden duvarının bittiği saçak kısmında nihayet bulur. Türbe ile aynı şekilde kirpi saçakla biten bu kısmın üzerinde kalan pabuç kısmı dıştan sıvalıdır. İçerde ise yer yer çimento ile özensiz bir şekilde sıvalı olduğu için rahatlıkla tuğla malzeme ile örüldüğü görülmektedir (fot. 13, 17).

Minarenin 1.52 x 0.80 m. ölçülerindeki kapısının kemeri tuğla ile örülmüştür. Dışarıda kullanılan malzemeden farklı olarak içeride konsol kısmı iki sıra taş, üç sıra tuğla ile örülmüştür. Pabuç kısmı sadece tuğla malzeme kullanılarak örülmüş ve araları derzle kapatılmıştır. Minare içindeki merdivenler üç sıra tuğla üzerine bir sıra kaba yontma siyah taş konularak örülmüştür. Şerefenin altında yer alan saçakları altı sıra kirpi saçaktan oluşmaktadır. Şerefe balkonunun etrafı demir korkuluklarla çevrilidir. Kurşun kaplı olan sivri külah bakır bir alem ile nihayet bulur.

1.2.11. Avlu

Köy meydanına açılan batı kapısından girildiğinde taş döşemeli bir yoldan yürünerek cami ve türbenin bulunduğu alana geçilmektedir. Camiye giden yolun kuzeyinde kalan bölüm daha alçakta kalmaktadır. Merdivenle inilen avlunun bu kısımda Baba Sultan Mahallesi Kuran Kursu ve mutfak yer almaktadır. Bu yapıların önündeki düzlük alanda ise hilal şeklinde sıralanmış yedi tane ocak yeri bulunmaktadır (fot. 56, 135). Burası köyde yapılan programlarda yemeklerin pişirilip servis edildiği yerdir.⁸⁴ Köy sakinlerinden 1926 doğumlu Abdullah Sevinç, buranın kendi gençliklerinde güreş yeri olduğunu bildirmektedir.

Cami önüne çıkan yolun sağ tarafında aslan başlı çeşme; sol tarafta ise tarihi çınar ağacı yer almaktadır. Çeşmenin dayandığı duvarın sınırlarını oluşturduğu, yolun üst tarafında kalan ağaçlık alanda çeşmenin hizasında yaklaşık 16.30 m. Güneyinde bir şadırvan vardır. Çeşme ve çınar ağacının önünden geçtikten sonra cami ve türbenin önüne gelinmektedir. Burası avlu arazisinin yükseldiği yerdir. Cami ve türbenin güney cephelerinin önünde yolun alt tarafındaki toprak alanda ağaçlar vardır. İstinat duvarı ile sınırlanmış bu alanın önü demir korkuluklarla çevrilmiştir. Bu alan manzarasıyla bir seyir tepesini andırmaktadır. Cami ile sınır olan türbenin önünden geçilerek üç basamaklı bir merdiven inildiğinde türbenin batı tarafına geçilir. Burada geç tarihli olduğu anlaşılan bir çeşme vardır. İki yüzünde de birer musluk yer alır, türbenin 1.20 m. batısında yer almaktadır. Türbenin batı duvarının 2.0 m. kenarından başlayan mezar taşları türbe ile caminin kesiştiği alanda hazireyi oluşturmaktadır. Cami ve türbenin arkasında kalan avlunun, eskiden köyün mezarlığı olduğu söylenmektedir. Daha sonra köy için ayrı bir mezarlık yapılmıştır. Caminin arkasında kalan bu kısımda kiraz, armut, incir ve Trabzon hurması gibi çeşitli meyve ağaçları vardır. Burası 0.96 m. yüksekliğinde bir istinat duvarı ile sınırlandırılmıştır. Böylece cami ve türbenin güney tarafındaki cephenin önü açıklık kalmıştır. Güney cephesinin önündeki 1.47 m. genişliğindeki yol batı cephesi boyunca da devam etmektedir.

⁸⁴ Her yıl Geyikli Baba'yı anma programı düzenlenmektedir. Bu yıl 642.'si yapılan programa devlet büyükleri ve çevre illerden katılım olmaktadır. Köy sakinlerinin söylediğine göre bu yıl düzenlenen programda 150 küçükbaş, 14 büyük baş hayvan kesilmiş ve 200 tava pilav pişirilmiştir.

Avlunun köy meydanından girilen ana giriş kapısından başka bir de güney tarafında küçük bir kapı vardır. Buradan girildiğinde şadırvanın önünden geçerek çeşmenin olduğu yola çıkılmaktadır.

Çınar ağacının önünden inilen merdivenlerle bir alt bahçeye geçilir. Burası Kur'an kursu ve ocakların olduğu kısımla da bağlantılıdır. Burada caminin lavaboları bulunmaktadır. Yeni yapılmış ve temiz durumdadır.

Avlu içine girildiği andan itibaren huzur veren bir alandır. Cami önündeki asırlık çınar ağacı Geyikli Baba'nın misafirlerini gölgesinde ağırlamaktadır. Cami avlusunun kuzeyinde yer alan arazi sahibi tarafından cami derneğine bağışlanmış ve buraya bir futbol sahası kurulmuştur. Futbol sahasının batısında ise köyün gençlerinin ve yaşlılarının dönüşümlü olarak kullandığı sosyal tesis yer almaktadır. Cami avlusu köy halkının Mevlut, düğün, anma programları gibi kutlamalarında birleştiği ve gün içinde vakit geçirdiği bir mekân olmuştur.

1.2.12. Şadırvan

Avlu içerisinde, caminin 6.40 m. mesafe güneybatısındadır. Şadırvan tek basamaklı, sekizgen ana kaideye oturur. Ortada sekizgen mermer bir su havuzu vardır. Havuzun orta yerinde yine mermerden yapılmış üç kademeli fiskiye yer almaktadır. Şadırvanın oturduğu sekizgen kaidenin köşelerinde 2.70 m. uzunluğundaki ahşap direkler üzerine oturan sekizgen bir çatı yer alır. İçten ahşap malzeme ile dıştan ise kiremit ile kapatılmıştır (fot. 51).

Caminin avlusunda 2011 yılında çekilen fotoğraflarına baktığımız zaman şadırvanın olmadığını; onun yerinde kalınca gövdeli bir ağacın olduğunu görmekteyiz (fot. 53). Fotoğraftan anlaşıldığı üzere ağaç kesilerek yerine bugünkü şadırvan yapılmıştır. 1927 tarihli bir fotoğrafta (fot. 52) ise eski şadırvanın çokgen mermer kaidesi görülmektedir.⁸⁵ Cami avlusunda zaman zaman farklı yerlerde şadırvan yapıldığı anlaşılmaktadır.

⁸⁵ *Geçmişten Geleceğe Köylerimiz Baba Sultan Köyü*, haz. Hüseyin Delil vd., Bursa: MAR-SET Matbaacılık, 2008, s. 121.

1.2.13. eşme

Avluda camiye gidilen yol üzerinde, caminin kuzey batısına denk gelen güzergâhtadır. Duvara monte edilmiş bir aslanağzı ve yonca biçimli⁸⁶ bir yalaktan oluşmaktadır (fot. 54). Yakından incelediğimiz zaman çeşme ağzı; aslan⁸⁷, balık ve ejderha başına benzemektedir. Ancak taştaki deformasyon net bir kanaat belirtmemize engel olmaktadır. Köydeki bazı evlerde buna benzer aslanağzı çeşmelerin olduğu söylemektedir.

Çeşmenin üzerinde Besmele-i Şerif yazılı bir levha asılıdır. Mermer üzerine yontma tekniği ile yazılmış bu levha siyah yağlı boya ile boyanmıştır ancak boyaların bir kısmı çıkmıştır. Hattatının kim olduğu bilinmemektedir. Çeşmenin başlığı üzerindeki siyah boya kalıntılarından aslanağzının da zamanında siyah yağlı boya ile boyandığını tahmin etmekteyiz.

Çeşmenin oldukça lezzetli doğal kaynak suyu, Geyikli Baba'nın zemzemi olarak bilinmekte ve gelen ziyaretçiler bu sudan doldurarak yanlarında götürmektedir.

1.2.14. ınar Ağacı

Avluda caminin kuzeybatı köşesinde Geyikli Baba'nın diktiği rivayet olunan tarihi bir ınar ağacı vardır. Orhan Gazi'nin saray kapısının önüne diktiği ınar ağacı ile aynı zamanda diktiği rivayet edilen ağaç, günümüzde dalları dört bir yana uzanmış şekilde cami avlusunda yaşamaktadır (fot. 55). Ağacın gövdesi yaklaşık 12.0 m. çapındadır.⁸⁸ Ortasından ayrılan ağaç içerisine yaklaşık on kişinin rahatlıkla sığabileceği kadar geniştir. Kollarından bazılarının altına betondan sütunlar yapılarak destek sağlanmıştır. Köylülerin söylediğine göre camiye zarar verecek kadar uzadığı için cami tarafındaki dalı kesilmiştir.

1.2.15. Malzeme ve Teknik Özellikler

Eski ve yeni cami olarak ikiye ayrılan yapıda eski cami kısmının duvarlarında ve kubbe tamburunda ana malzeme olarak kaba yontma taş kullanılmıştır. İçerden sıvalı olan duvarlar beyaz boya ile boyalıdır. Duvarlar dışardan kaba yontma taşların aralarında harç kullanılarak örülmüştür. Zaman içerisinde dökülen, kırılan taşlar yenileri ile

⁸⁶ Raif Kaplanoğlu haç şeklinde olduğunu ve bir vaftiz havuzu olabileceğini ifade etmektedir. Bk. Raif Kaplanoğlu, *Doğal ve Anıtsal Eserleri ile Bursa*, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2003, s. 80.

⁸⁷ Tanman, a.g.m., s. 47.

⁸⁸ Ayverdi, a.g.e., s. 27; Kaplanoğlu, a.g.e., s. 80.

değiştirilmiştir. Restorasyonlarda eski taşların yerine konulanlar düzgün kesme taşlardır ve bunlar duvar örgüsünün içerisinde göze çarpmaktadır. Son cemaat yerine bakan kuzey duvarı alçı ile sıvanmış ve krem rengi bir boya ile boyalıdır.

Eski caminin kalkan duvarında kullanılan malzemeler ve cephe düzenlemesi diğer duvarlardan farklıdır. Burada yerden yaklaşık 1.50 m. yüksekliğe kadar kaba yontma taşlar sıra ile örülmüştür. Bu mesafeden yukarısı yani kemer ayakları iki sıra kaba yontma taş ve iki sıra tuğla olacak şekilde örülmüştür. Kemerler sıra tuğlalar ile örülerek oluşturulmuştur. Kemerlerin üzerinde kalan kısımda ise taş ve tuğla malzeme almaşık duvar tekniği ile örülerek farklı desenler oluşturulmuştur.

Yeni camiinin duvarları ise taş malzeme ile örülerek içerden ve dışardan sıva yapılmıştır. Caminin kubbe ve tonozları kiremit malzeme ile örtülmüştür. Yeni caminin çatısı da kiremit ile örtülüdür.

Yeni cami kısmındaki harim alanının üzerini örten tavanda ahşap malzeme kullanılmıştır. Buradaki ahşap ile aynı özelliklerde olan son cemaat alanı ve üzerindeki kadınlar mahfili bütün olarak aynı malzemenin kullanıldığı görülmüştür. Minberde de aynı malzemenin kullanıldığını görüyoruz ancak vaaz kürsüsünde farklı bir ahşap malzeme kullanılmıştır.

Caminin minaresinin konsol kısmı kaba yontma taş ile örülmüş olup buradan yukarısı tuğla ile örülmüştür. Şadırvanda fiske ve tabureler aynı malzeme olan mermerden yapılmıştır. Üzerindeki çatısı içerden ahşap malzeme ile kaplanmışken üzeri kiremit ile örtülmüştür. Caminin avlusunu oluşturan alanın duvarları bazı yerlerde kaba yontma taş ile bazı yerlerde ise düzgün kesme taş ile örülmüştür.

1.3. SÜSLEMELER

Genel olarak sade bir yapıya sahip olan camide dikkatimizi çeken süsleme unsurları kubbeye geçişi sağlayan baklava dilimli tromplar, revzenler ve kuzey dış cephe duvarındaki almaşık duvarda görülür. Baklava dilimli tromplar tek kubbeli camileri incelediğimizde sıkça karşımıza çıkan bir süsleme unsurudur. Orhangazi devrinin yapılarından olan Geyikli Baba Camii'nde bu tekniğin ustaca uygulandığını söylemek

mümkün değildir. Dilimler ortadan kenarlara doğru küçülerek gitmektedir. Her iki yanda da eşit sayıda yerleştirilen dilimlerin ölçüleri orantılı değildir.

Eski cami içinde gördüğümüz bir diğer süsleme unsuru olan revzenler mihrap yanındaki iki pencerede ve yine güney duvarındaki iki üst pencere ile kubbe kasnağındaki pencerede kullanılmıştır. Mihrap yanındaki revzenler cam üzerine desenler çizilerek oluşturulmuştur ve her ikisi de birbirinden farklıdır. Üst pencere ve kubbe kasnağındaki pencere açıklığına yerleştirilen revzenler ise altıgen alçı şebekelerin içine yerleştirilen renkli camlarla oluşturulmuştur. Bunlar yeşil sarı mavi ve beyaz renklerde dir.

Caminin harim kısmında dikkat çeken süsleme unsurlarından biri de tavandaki avize etrafında kullanılan ahşap süslemelerdir. Aynı ahşap malzemeden yapılmış olan minber üzerindeki süslemeler ise birbirinden farklı bütünlük oluşturmeyen yapıdadır. Kündekâri tekniği ile yapılmış görünümü verilmek istenmiş olsa da baskı kalıp ile üretildiği gözden kaçmamaktadır. Minberin yanlarında iki parça ve kapısında bir parça olmak üzere üç farklı parçadan oluşan geometrik desenler uygulanmıştır.

Duvarların dış cephesinde süsleme amaçlı almaşık duvar tekniğinin kullanıldığını yukarıda zikretmiştik. Üç kemerli kuzey duvarında taş ve tuğla malzeme birlikte kullanılarak almaşık duvar oluşturulmuştur. Kirpi saçağın hemen altında zincir biçimde örülmüş tuğlalar ve bir sıra taş onun da altında Z biçiminde örülmüş tuğlalar ve bir sıra taş olacak şekilde örülerek cephede hareketlilik sağlanmıştır.

Güneydeki iki pencere ve doğudaki bir pencere alınlığı da taş ve tuğla malzeme birlikte kullanılarak hareketlilik verilmiştir.

Cami avlusundaki çeşmenin aslanağzı ve kenarındaki barok süslemelerden oluşan parça taş dikkat çekmektedir. Caminin doğu tarafındaki duvarın güney köşesinde kullanılan yaklaşık 0.20 x 1.05 m. ölçüsündeki taş ile aynı süslemelere sahip iki taş parçasının da türbe önünden hazireye inilen merdivenlerde kullanıldığı görülmektedir.

1.4. ONARIMLAR VE BUGÜNKÜ DURUM

Cami Osmanlı zamanında pek çok onarım geçirmiştir.⁸⁹ 1855 depreminde zarar görmüş ve II. Abdülhamid tarafından restore ettirilmiştir⁹⁰. Orhan devrinde yapılan cami 19. yüzyılda Abdülhamid zamanında ilave edilen ek harim ile genişletilmiştir. Kayıtlarda bu ilave sırasında ortada kalan batı duvarı yıkılarak arada geçiş sağlandığı ifade edilse de⁹¹ bizim kanaatimiz burada eskiden de bir kemer olduğu yönündedir. Kemerin üzengi taşları bu fikrimizi kuvvetlendirmektedir (fot. 29,30). Üstelik caminin batı tarafında tepe penceresinin kapatıldığı görülmektedir. Kullanılmayan pencerelerin zaman içerisinde kapatılması söz konusu iken bu cephede de alt sıra ve üst sıra pencereleri olsa idi onlar kapatılabilirdi. Ancak bir pencere açıklığından söz etmek mümkün değildir. Caminin söz konusu depremde ne derecede bir hasar gördüğü bilgisine ise sahip değiliz. Bu da bizde eski caminin bir bölümü olan ve depremde zarar gören yapı yerine Abdülhamid zamanında yenisi yapılmış olabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Zira Orhan Gazi devrinin öne çıkan eserlerinden biri de zaviyeli camilerdir.⁹²

Cami ve türbe 1958 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1964 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu⁹³ ve son olarak 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir proje⁹⁴ ile 2014 yılında Bursa İl Özel İdaresi tarafından restore edilmiştir.

Son yapılan restorasyon çalışmalarında caminin örtü sistemi üzerindeki kurşun örtü kaldırılmış (fot.12) yerine kiremit çatı yapılmıştır. Eski fotoğraflarından anladığımız kadarıyla son cemaat yerinin kemer açıklıkları cam ile kaplanmıştır ancak ziyaretlerimizin ilk aylarında cam yerine alüminyum malzemeli iki metrelik kapaklarla bu alanın yağmur ve kardan korunduğunu gördük. Dış cephede dikkat çeken bir diğer unsur yeni cami önündeki revakın kapı yanındaki iki pencereyi de içine alıyor olmasıdır

⁸⁹ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s.65; BOA, İ.DH.000676

⁹⁰ İhlas Haber Ajansı, “Baba Sultan Cami ve Geyikli Baba Türbesi Açıldı”, Milliyet Bursa Haberleri, 14 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/babasultan-camii-ve-geyikli-baba-turbesi-bursa-yerelhaber-89171/BABASULTAN>, 18.08.2019.

⁹¹ *Bursa Kestel Babasultan Köyü Babasultan Cami ve Türbesi, Rölöve - Restitüsyon, Restorasyon Raporu*, haz. A. İlhami Bilgin, S. Semra Emek, 2008, s.4.

⁹² Gülgen, “Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerinin Tahlili”, s. 517.

⁹³ Ayverdi, a.g.e., s. 26.

⁹⁴ *Bursa Kestel Babasultan Köyü Babasultan Cami ve Türbesi, Rölöve - Restitüsyon, Restorasyon Raporu*, haz. A. İlhami Bilgin, S. Semra Emek, 2008,

(fot. 6). Etrafı camla kaplı olan revak ve yanındaki depo kaldırılarak yerine dört sütun üzerine kırma çatılı bir tavan oturtarak yeni revak yapılmıştır. Bir öncekinden farklı olarak da iki pencere dışarda kalacak şekilde yapılmıştır (fot. 6). Kapı hizasından iki yana 1.20 m. uzanmaktadır. Beton kaplı ve kıvrımlı minare (fot. 52) kaldırılarak yerine kurşun kaplamalı sivri külah takılmıştır (fot. 17).

Dış cephedeki bu değişimlerden sonra harimde yapılan iki değişiklik dikkat çekmektedir. Çinilerle kaplı büyük mihrap kaldırılarak yerine duvardaki niş büyüklüğünde bir mihrap yapılmıştır (fot. 27, 28). Eski mihraptan kaldığını düşündüğümüz duvardaki dışa taşkın yapı halen durmakta ve belli olmaktadır. Mihrapla görünen, çini süslemeleri olan vaaz kürsüsü de kaldırılarak yerine ahşap bir kürsü getirilmiştir. Caminin iç cephesinde özellikle kible yönündeki duvarlarda zeminin rutubetinden kaynaklanan sıva dökülmeleri olduğu görülmüştür.

Eski caminin zeminini sekizgen pişmiş tuğlalar ile kaplanmıştı. Yeni caminin ise zemininde bulunan beton ve aralarında döşeli olan ısıtma sisteminin boruları devre dışı bırakılmıştır. Eski ve yeni yapının arasındaki zemin farkı giderilmiş üzerleri ahşap ile kaplanmıştı. Döşemelerin altına yerleştirilen elektrikli ısıtma sistemi ile cami içi ısıtılmaktadır.⁹⁵

⁹⁵ Baba Sultan Cami Dernek Başkanı İsmail Sevinç beyefendiye verdiği bilgiler için teşekkür ederim.

İKİNCİ BÖLÜM
GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) TÜRBESİ VE HAZİRESİ

2.1. GEYİKLİ BABA TÜRBEŚİ

2.1.1. Genel Özellikleri

Geyikli Baba vefat ettiğinde, Orhan Gazi'nin inşa ettirdiği caminin yanındaki hazireye gömülmüştür. Daha sonra Orhan Gazi üzerine bir türbe yaptırmıştır.⁹⁶

2.1.1.1. Yeri

Türbe, Baba Sultan köyünde, Orhan Gazi tarafından inşa ettirilen caminin doğu duvarı ile sınır olacak şekilde inşa edilmiştir (Ek II: Vaziyet Planı). Türbenin güneybatı köşesi cami, kuzeybatı köşesi ise caminin minaresi ile sınırdır. Cami ve türbenin bulunduğu avluya girişler, türbenin konumuna göre batıda kalmaktadır. Bu sebeple avluya girildiğinde ilk olarak cami görülmektedir.

2.1.1.2. İnşa Kitabesi

Yaptığımız araştırmalarda caminin bir inşa kitabesine ulaşamadığımız gibi türbenin de inşa kitabesi ya da tamir kitabesine ulaşılammıştır. İlerleyen konularda "Taşıyıcı Sistemler" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız üzere türbenin batı duvarındaki pencere açıklığı, kemer açıklığı ile aynı hizada değildir. Bu da türbenin camiden sonra yapıldığını göstermektedir.⁹⁷ Bu durum da inşa tarihi hakkında Âşıkpaşâzade'nin şu ifadelerini desteklemektedir:

*"Geyikli Baba'nın vefatından sonra Orhan Gazi tarafından üzerine bir türbe inşa etti."*⁹⁸ Geyikli Baba'nın vefat tarihi hakkında kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte türbenin kullanılan malzeme ve teknik bakımından cami ile aynı özelliklere sahip olması, türbenin de cami ile yakın zamanlarda inşa edildiğini göstermektedir. Böylece diyebiliriz ki; Orhan Gazi ile Geyikli Baba'nın tanışmaları ardından Orhan Gazi, Geyikli Baba'ya vakfettiği köyde inşa ettirdiği caminin yanında Geyikli Baba'nın vefatından sonra bir türbe de inşa ettirmiştir. Sonuç olarak türbe, 14. Yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir diyebiliriz.

⁹⁶ Âşıkpaşâzâde, a.g.e., s. 68.

⁹⁷ Ayverdi, a.g.e., s.26.

⁹⁸ a.y.

2.1.1.3. Dış Görünüm

Türbe, caminin batı duvarı ile sınır olacak şekilde inşa edilmiştir. Kullanılan malzeme, teknik, süslemeler, kapı ve pencere kemerleri gibi cami ile benzerlik gösteren pek çok unsur vardır. Bu benzerlikler bize ilk bakıldığında türbe ile caminin bir bütün olduğunu düşündürmektedir (fot. 59, 60). Kuzeybatı köşesi minare ile aynı hizada başlayan yapının, güneybatı köşesi caminin doğu duvarından 3.50 m. mesafeye kadar güneye doğru uzanmaktadır.

Türbe, kubbeli ve tonozlu örtü sistemine sahip iki bölümden oluşmaktadır (fot. 62). Sandukaların yer aldığı güneydeki kısım kubbe ile kuzeydeki giriş kısmı ise aynalı tonoz ile örtülüdür. Tonoz ile örtülü alanın cephe duvarları kirpi saçakla çevrilidir. Bu uygulama da cami, minare ve türbeyi yekpare göstermektedir. Kirpi saçaklar cami duvarının sınırından başlayarak minarenin kuzeye bakan yönü de dâhil olmak üzere türbenin doğu cephesinde tonozla örtülü olan kısma kadar devam etmektedir. Doğru cephesinde tonozlu örtü sisteminin bittiği yerde sekizgen kasnağın köşesine doğru kıvrılarak saçaklar nihayet bulmaktadır. Kubbe ile örülü olan kısımda duvar silmeleri kademelidir. Sekizgen kasnağın duvar ile aynı hizada olduğu kısımlarda cephe duvarının hizasında olan silmeler yanlarda daha yüksekçe yapılmıştır. Bu da türbeyi cami ile benzer kılan bir diğer özelliğidir. Türbenin zemini, dışardaki zeminden 0.20 m. daha yüksektedir. Kapı önünde bir basamak yüksekliğindeki eşikten geçerek türbe içine girilmektedir.

2.1.1.4. Plan ve Hacim

Türbe kubbe ile örtülü kare bir alan ve doğu-batı yönünde uzanan bir tonozla örtülü dikdörtgen bir alanın birleşmesinden oluşmaktadır (Ek II: Cami ve Türbe Planı). Batı tarafında caminin ve minarenin duvarları ile birleştiği için batı duvar kalınlığı hakkında net bir ölçüm yapılamamakla birlikte cami ile aralarındaki pencere açıklığından yaptığımız ölçüm bize tahmini bir ölçü vermektedir. Böylece türbenin dış cepheleriyle birlikte kapladığı alanın yaklaşık 55.0 m² olduğunu söyleyebiliriz. Türbenin duvar yüksekliği 5.0 m. olup camiden daha alçakta kalmaktadır. Kubbesi de camiden daha küçük olan yapı caminin abidevî duruşunu korumaktadır.

Türbenin planını incelediğimiz zaman caminin planına göre yapıldığını görmekteyiz (Ek II: Cami ve Türbenin Planı). Ancak camide mevcut olan 30 derecelik kible yönünden sapmaya rağmen türbenin daha da batıya dönük yapıldığını görüyoruz. Yaptığımız ölçümlerde cami kiblesinde 30 derece olan sapmanın, türbede 65 derece olduğunu tespit ettik.

2.1.2. Mimari Elemanlar, Malzeme ve Teknik Özellikler

2.1.2.1. Taşıyıcı Sistemler

Geyikli Baba türbesinin örtü sistemini güneyde 5.10 m. çapındaki kubbe ve kuzeyde 1.80 m. genişlik ve 5.10 m. uzunluğundaki tonoz oluşturmaktadır. Türbenin örtü sistemini, 0.75 m. kalınlığındaki duvarlar, tahfif kemeri, kubbe ile tonoz örtüsünün arasında yer alan asma kemer ve kapı ile pencereler için yapılmış kemerler taşımaktadır.

Türbenin duvarları kaba yontma taş ile örülmüştür. Kuzey cephesinde kapı ve 0.66 m. batısındaki pencere açıklığı için kemer yapılmıştır. Doğu cephe duvarında tonozla örtülü kısımda üst sıra penceresi ve kubbe ile örtülü kısımda alt sıra penceresi için birer kemer yapılmıştır. Güney cephesinde ise duvarın ortasına denk gelecek şekilde üst üste yerleştirilen alt sıra, üst sıra ve tepe pencereleri için oluşturulan kemerler yer almaktadır.

Türbenin kubbe ile örtülü kısmında cami ile sınır olan batı duvarında sivri kemerli bir tahfif kemeri yer almaktadır. Genişliği 4.40 m. ve kilit taşına kadar yüksekliği 4.45 m. olan kemer açıklığı 0.32 m. duvardan içeri girmiştir. Türbede tahfif kemeri sadece burada kullanılmıştır. Diğer alt sıra pencerelerinin yer aldığı duvarlarda tahfif kemerine ihtiyaç duyulmazken burada kullanılması dikkatimizi çekmektedir (fot. 71, 72). Cami ile sınır olan bu duvarda, caminin pencere açıklığına denk gelen yerinde, bir pencere açıklığı oluşturulmuştur. Bu sebeple kanaatimize göre burada duvarın güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü bu pencere açıklığı türbenin değil, caminin planı gereği yapılmıştır. Türbe planının aslından olmayan bir işlem yapılması gerektiği için burada duvarın güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu da bize türbenin camiden sonra yapıldığını düşündüren bir diğer unsurdur.

Kubbe ile tonoz arasında ise sivri kemerli bir açıklık vardır. Kalınlığı 0.72 m. olup kilit taşına kadar 3.70 m. uzunluğundadır. Kemer ahşap kare gergi ile desteklenmektedir.

Kuzeydeki tonoz ağırlığını bu sivri kemer ile doğu, kuzey ve batıdaki 0.75 m. kalınlığında olan duvarlar taşımaktadır.

2.1.2.2. Geçiş Sistemleri

Kubbe ile örtülü olan kısımda duvarlardan kubbeye geçiş baklava dilimli tromplar ile sağlanmıştır (fot. 69). Türbe zemininden 4.80 m. yükseklikte başlayan tromplar her köşelerde bir tane ve iki kenarda beş tane olmak üzere toplam on bir dilimlidir. Trompların arasında duvar cephesine denk gelen hizada tepe pencereleri vardır. Cami ile türbede uygulanan baklava dilimli tromplar, dönemin zevkini yansıtmakta ve aynı yakın zamanlarda yapıldığını göstermektedir.

Tonoz ile örtülü olan kısımda geçiş, iki kısmı birbirine bağlayan asma kemerin duvarlara geçişi sağlamasıyla mümkün olmuştur.

2.1.2.3. Örtü Sistemleri

Sandukaların bulunduğu kısım 5.10 m. çapında ve 2.10 m. derinliğinde bir kubbe ile örtülüdür (fot. 62). Kubbe, sandukaların 0.30 m. kadar yükseltisi hariç tutulduğunda türbe zemininden kilit taşına kadar 7.10 m. yüksekliktedir. İçten sıva ile kaplı olan kubbe dışarda kiremit ile kaplıdır. Hilal motifli bakır alem ile nihayet bulur. Kubbe dıştan her köşesi 2.0 m. genişliğindeki sekizgen bir tamburla kuşatılmıştır. Duvar cephesine gelen kenarlarda pencere açıklıkları vardır. Bunlardan güney ve doğu tarafındakiler revzen pencere olarak kullanılır durumdadır. Diğer iki pencere ise kapatılmıştır. Kaba yontma taş ile örülen kasnak çevresi kirpi saçak ile çevrilidir.

Türbenin giriş kısmının üzeri aynalı beşik tonoz ile örtülüdür. İçerden sıvalı olan tonoz dışta kiremit malzeme ile örtülüdür. Kuzey ve doğu cephesinde kirpi saçak ile çevrilidir.

2.1.2.4. Pencereler

Türbede, alt sıra üst sıra ve tepe penceresi olmak üzere üç sıra pencere vardır. Dört tane alt sıra penceresinin ilki kuzey duvarında kapının 1.30 m. mesafe sağında bulunmaktadır. Diğer üç pencere kubbe ile örtülü olan kısımda doğu, güney ve kuzey duvarlarının tam ortasında konumlanmıştır. Pencereler, duvarlarda oluşturulan sivri

kemerli çökertmelerin içine yerleştirilmiştir. Yerden 0.65 m. yükseklikten başlamaktadır. 0.80 m. genişlik ve 1.37 m. uzunlukta olup dikdörtgen formdadır. Pencere için oluşturulan sivri kemerlerin yerden kilit taşına kadar 1.90 m. mesafesi vardır. Kemerler tuğla ile örülmüştür. Kuzey duvarındaki pencere alınlığı kapı alınlığı gibi sıra tuğlalar ile örülmüştür (fot. 59, 60, 65). Güney ve doğu duvarlarındaki pencere alınlıkları ise tuğla ve taş ile örülmüştür. Türbenin cami ile sınır olan duvarındaki pencere ise cami harimine açılmaktadır. Diğerleri ile aynı ölçülerde olan pencere cami hariminde duvar ile aynı hizada iken türbe kısmında ise sağa girintili bir şekilde yer almaktadır. Pencere açıklığının yer aldığı duvarda tahfif kemeri de yapılmıştır. Tahfif kemeri ve pencere açıklığı duvar ile aynı hizadadır. Pencere ise soldaki kenarı duvarla bir, sağdaki kenarı ise 0.23 m. daha içeri doğrudur (fot. 72). Cami tarafından bakıldığında ise pencere düz bir şekildedir.

Üst sıra pencereleri türbenin güney duvarında 2.50 m. yükseklikte ve doğu duvarında tonoz ile örtülü olan kısımda 2.47 m. yüksekte konumlanmıştır. İki pencere de 0.60 m. genişliğinde ve 0.85 m. yüksekliğindedir. Sivri kemerli pencere açıklıklarının 0.75 m. duvar kalınlığı olan derinliği vardır. Revzen olarak kullanılan bu pencereler dıştan altıgen alçı şebekelerle çevrili ve camları yeşil, sarı ve mavi renklerle boyalıdır.

Türbenin güney kısmını örten kubbenin kubbe kasnağında, ana yönlere denk gelen duvar hizasında olan kenarlarında pencere açıklıkları vardır (fot. 64, 65). Ancak bunlardan kuzey ve batı yönündekiler kapatılmıştır. Türbenin camiden sonra yapıldığı bilindiğine göre özellikle kuzeydeki pencere açıklığının hiç kullanılmadığını ve tamamen diğer kenarlarla bir bütünlük sağlaması amacıyla yapıldığını düşünmekteyiz. Diğer iki pencere açıklığı ise revzen olarak kullanılmaktadır. Sivri kemerli, dıştan altıgen alçı şebekelerle çevrili camlar sarı, yeşil ve mavi renklerle boyanmıştır. Her iki revzen de kilit taşına kadar 0.85 m. yükseklik, 0.60m. genişlik ve 0.75 m. duvar kalınlığı olan derinliğe sahiptir.

2.1.2.5. Kapılar

Türbeye kuzey cephesinden, 0.25 m. yükseklikte bir basamak üzerine yerleştirilen kapıdan girilmektedir. Kapı kuzey duvarında doğu cephesine köşeden 2.0 m. mesafede konumlanmıştır. Kapı için oluşturulan sivri kemerli çökertme, yerden kilit taşına kadar 2.63 m. yüksekliktedir. Kemer tuğla ile örülmüş ve kemer alınlığı da yine tuğla ile

örülmüştür. Çökertme içine yerleştirilen ahşap doğrama kapı çift kanatlıdır ve türbe içine açılmaktadır. Kapı 1.97 m. yükseklik ve 1.13 m. genişliktedir.

2.1.2.6. Sandukalar

Geyikli Baba'nın vefatından sonra Orhan Gazi tarafından mezarı üzerine inşa edilen türbe içerisinde iki sanduka bulunmaktadır. Bunlar caminin türbeye açılan penceresi önünde kubbe ile örtülü alanda kalmaktadır (fot. 67).

Sandukaların üzerinde bulunduğu mermer ile kaplı alan, sivri kemerli açıklığa kadardır. Bu kısım yerden 0.60 m. yükseltilmiştir. Buraya doğu duvarına yaslı 0.30 m. yüksekliğinde bir basamak ile çıkılmaktadır. Mermer ile kaplı olan yükseltinin üzerinde doğu batı yönünde uzanan iki sanduka bulunmaktadır. Bunlardan güneydeki Geyikli Baba'nın kuzeydeki ise Germiyanogullarından bir bey oğlunun sandukasıdır.⁹⁹

Ahşap sandukalar beşgen prizmatik formdadır. Sandukaların üzerinde yine ahşap çubuk üzerine yerleştirilen kumaş sarıklı başlıkları vardır. Sandukalar yeşil puşîdeler ile örtülüdür.

2.1.2.7. Malzeme ve Teknik Özellikler

Türbenin duvarları kaba yontma taş ile örülmüştür. Üç cephesinde de aynı malzeme ve tekniğin kullanıldığı görülmektedir. Türbenin kuzey cephesinde alt iki sırasında düzgün kesme taş kullanıldığı dikkat çekmektedir. Doğu cephesinde ise kuzeydoğu köşesinde bazı yerlerde dik yerleştirilen tuğlaların kullanıldığı ve alt sıralarda da bazı yerlerde özellikle köşede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yine kuzeydoğu köşesinin zeminle birleştiği yerde duvar kalınlığından dışa taşmış irice moloz taşlar görülmektedir. Bunlar bize türbenin zaman içerisinde onarımlar geçirdiğini göstermektedir (fot. 61, 65). Eski halinden kalan bu malzemeler hariç tutulursa türbenin dış cephe duvarları tek tip malzemeden oluştuğunu söyleyebiliriz. Kullanılan kaba yontma taşlar tek renk olmadığından cephede tekdüze bir renk olmayıp farklı renklerle cepheye hareket kazandırılmıştır.

⁹⁹ Ayverdi, a.g.e., s. 24.

Kapı ve pencere kemerlerinde tuğla kullanılmıştır. Bunlar sıralı bir şekilde yerleştirilmek suretiyle kemerler oluşturulmuştur. Kemer alınlıklarında ise farklı iki malzeme kullanılarak farklı üç teknik uygulanmıştır. Kuzey cephesinde kapı ve pencere alınlıkları yan olarak üst üste döşenmiş tuğlalar ile örülmüştür. Doğu cephesindeki pencere alınlığı ise duvarlarda kullanılan kaba yontma taş ile örülmüştür. Güney cephesindeki pencere alınlığı iki sıra tuğla, bir sıra taş ve taşların arasında dik duran bir ahşap olacak şekilde örülmüştür. Bu farklı düzenleme dikkatimizi çekmektedir. Türbenin kuzeyinde, cephe komşusu olduğu minare kapısının alınlığı ile aynı malzeme ve teknik uygulanırken güney cephesinde de caminin pencere alınlığı ile aynı malzeme ve teknik uygulanarak yapının cephe komşularıyla tekdüze bir görünüm elde edilmeye çalışıldığı kanaatindeyiz. Türbenin iç cephe duvarları ise sıvalı ve beyaz renk ile boyalıdır. İki örtü sistemini birbirinden ayıran sivri kemer arasında ahşap gergi kullanılmıştır.

Türbede, kapı eşiğinden başlayarak tüm zemin siyah taş ile kaplıdır. Üzeri de halı ile döşenmiştir. Sandukaların bulunduğu kaide, turuncu traverten mermeri ile kaplanmıştır. Kapısında ve pencerelerinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Kapısı açık kahverengi, pencereleri ise koyu kahverengi boyalıdır. Pencerelerde siyah yağlı boyalı demir parmaklıklar takılıdır. Duvarda pencereler için açılan yerler dörtkenarından mermer yerleştirilmiş ve pencere camları da bu malzeme içine yerleştirilmiştir. Yine demir parmaklıklar da bu taşla tutturulmuştur. Türbenin iki tane üst sıra ve iki tane tepe penceresi ise altıgen alçı şebekelerden yapılmıştır. Şebekeler içine yerleştirilen camlar renkli boya ile boyanarak revzen görünümü verilmiştir.

Sekizgen kubbe kasnağı duvarlarda kullanılan kaba yontma taş ile örülmüştür (fot. 63,64). İçerden sıvalı ve boyalı olan örtü sistemi dışarda tuğla ile kaplanmıştır.

2.1.3. Süslemeler

Türbenin dış cephesinde kullanılan kaba yontma taşların ağırlıklı rengi bej ve açık kahverengi sarımtırak tonlar olmakla birlikte koyu gri, koyu kahverengi gibi renkler de vardır. Bunlar karışık düzende kullanılarak açıktan koyuya farklı renklerle cephede hareketlilik sağlanmıştır. Derz olarak kireç harcı kullanılması da kırmızı gülkurusu rengi ile bu hareketliliği desteklemektedir (fot. 59).

Üst sıra pencereleri ve tepe pencereleri altıgen alçı şebekelerden oluşmaktadır. Alçı şebekeler arasında yerleştirilen camlar, sarı kırmızı mavi renklerle boyanmak suretiyle revzenler elde edilmiştir.

Türbenin kubbeli örtü sistemine geçişi sağlayan tromplarında baklava dilimler oluşturulmuştur. Köşedeki dilimin iki yanına dörder tane gittikçe küçülen dilimler eklenerek yapılmıştır. Duvarları ve örtü sistemi beyaza boyanan türbenin iç mekânında pencere alınlıkları, kubbe eteği ve kubbe içi dâhil olmak üzere herhangi bir yerinde kalem işi ya da alçı kabartma, taş işçiliği gibi süslemeler görülmemektedir.

Türbe içinde dikkat çeken bir süsleme unsuru olarak geyik boynuzlarını zikredebiliriz (fot. 70, 75). Türkistan, Kerkük ve Anadolu türbelerinde sıkça rastlandığı üzere türbelerde geyik kemikleri vardır. Geyik Türkler için kurt gibi yaygın bir kült oluşturmuştur.¹⁰⁰ Alperen türbelerinde sıkça karşılaşılan geyik boynuzlarına bir örnek de Bursa Keles ilçesindeki Dedeler Köyü cami ve türbesindeki geyik boynuzlarıdır.¹⁰¹ Ortadaki kemerin ahşap gergisi üzerinde asılan geyik boynuzlarının tarihi hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Bize Geyikli Baba'yı hatırlatan boynuzlar, türbeyi diğerlerinden ayrıcalıklı kılmaktadır. Farklı zamanlarda yaptığımız ziyaretlerde boynuz sayılarının değiştiğini söyleyebiliriz. Öncesinde tüm gergiyi kaplayacak kadar çok olan boynuzlardan Şubat 2019 tarihinde yaptığımız ziyarette sadece üç tanesinin kaldığını, en son Geyikli Baba'yı anma programında ise (Temmuz 2019) eski boynuzların yerine asıldığını gördük. Bu değişikliğin, cami ve türbenin emanetlerini koruma çabasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

2.1.4. Onarımlar ve Bugünkü Durum

Türbe, cami ile aynı zamanlarda onarım geçirmiştir. Cami kubbesinde olduğu gibi türbenin de kubbesi üzerindeki kurşun kaplama sökülmüş beton sıvası temizlenerek kiremit ile kaplanmıştır. Türbe içinde iki bölümü birbirinden ayıran kemerde takılı olan demir parmaklıklar çıkartılmış sandukaların olduğu kısma geçiş sağlanmıştır. Yeşil renge boyalı olan duvarlar, temizlenerek sıva yapıldıktan sonra beyaz renge boyanmıştır.

¹⁰⁰ Mevlüt Kaya, "Uygarlıklarda Kutsal Geyik Motifi ve Geyik Motifine Bağlı Yer Adları", Giresun, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, (2014), s. 238.

¹⁰¹ Hicabi Gülgen, "Dedeler Köyü Camii", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 21, (2012), s. 65.

Türbenin zemini siyah taş ile kaplanmış sandukaların olduğu alan ise traverten madeni ile kaplanmıştır. Sandukaların ahşabı üzerinde yaptığımız incelemelerde Geyikli Baba'nın sandukasının güney tarafında çürümekte olan bir parçası olduğunu tespit ettik. Bu da en son 2014 yılında yapılan restorasyon sırasında sandukaların yerinden kaldırılmadan sadece üzerinde bulunduğu kaidenin mermer ile kaplandığı bilgisini desteklemektedir.

Türbenin doğu duvarındaki pencere iç cephede yuvarlak kemerli yapısı ile diğer pencere kemerlerinden ayrılmaktadır. Dış cephede sivri kemerli olmasına rağmen iç cephede yuvarlak kemerli olması burada bir tamir ve onarım yapıldığını göstermektedir.

Caminin iç cephe beden duvarlarında gördüğümüz dökülmeler ve çatlaklar, türbenin duvarlarında da oluşmuştur. Dış cephede ise özellikle güney cephesindeki duvar saçaklarında dökülmeler vardır.

2.2. GEYİKLİ BABA TÜRBESİ HAZİRESİ

2.2.1. Genel Özellikleri

Hazireler, cami veya tekkeyi inşa eden ya da türbede medfûn olan zatın yakınlarının gömüldüğü ve zamanla küçük bir mezarlığa dönüşen alanlardır.¹⁰² Caminin batı cephesinden başlayan duvar (fot. 59, 76) sınırı boyunca cami ve türbenin güney tarafının mezarlık alanı olarak kullanıldığını köy halkından öğrenmekteyiz. 1930'lu yıllara kadar bu mezarlık aktif olarak kullanılmış ancak ilerleyen yıllarda tahrip olmuştur.¹⁰³ Buradaki mezar taşları, yakınları tarafından yeni mezarlık alanına taşınmış ise de bunlar tahrip olanlar yanında çok az sayıda kalmaktadır.¹⁰⁴

Tahrip olan mezarlıktan günümüze ulaşan mezar taşları, caminin doğu cephesi ile türbenin güney cephesinin kesiştiği alanda sergilenmektedir. Türbenin doğu cephe duvarından 2.0 m. kadar kuzeye uzanan söz konusu yer, yaklaşık 17.0 m² ölçülerinde bir

¹⁰² Akozan, a.g.e., s. 304

¹⁰³ Tanman, a.g.m., s.47.

¹⁰⁴ Köy sakinlerinden, 1926 doğumlu Abdullah Sevinç'e verdiği kıymetli bilgiler için teşekkürlerimi sunuyorum. (08.08.2019).

alanı kaplamaktadır. Burada farklı yüzyıllara ait baş ve ayak şahideleri mevcuttur. Bir kabir düzeni gözetilmeksizin her mezar taşı sıra ile dikilmiş vaziyette yerleştirilmiştir.

2.2.2. Mezar Taşları

Türbe ile caminin arasındaki alanda sergilenen mezar taşlarında numaralandırma çalışması yapılmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmamızda belli bir düzeni korumak amacıyla mezar taşlarını, kuzeybatı köşesinden başlayarak her sırada kuzey-güney yönünde olacak şekilde sıraladık. Kırık taşları, taş kalınlığı üzerindeki yazı stili ve süsleme unsurları bakımından eşleştirerek iki mezar taşının bütününe tespit etmemiz mümkün oldu. Kitabelerin yazılış ve okunuşunu verdiğimiz aşağıdaki yazıda, mezar taşlarındaki kırıklar ve şekerlenme gibi sebeplerle okuyamadığımız yerler “...” olarak belirtilmiştir. Ayrıca kitabede kelimeler bölünerek alt satıra geçilmiş ise biz de metnin orijinalini yansıtmak amacıyla aynı uygulamayı yaptık.

1 No’lu Mezar Taşı: (fot. 77)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 1214 H. (1799 – 1800 M.)

Sahibi: Şeyh Ali Efendi

Baş Taşı Ölçüleri: 0.30 x 1.34 x 0.14 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülûs

Yazılışı:

هو الخلاق الباقي

مرحوم و مغفور

له الشيخ علي

افنديك رو

حيچون الفاتحه

سنه ١٢١٤

Okunuşu:

Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî

Merhûm ve mağfurun

Leh eş-Şeyh Ali

Efendinin ru-
Hıycün el-Fâtiha
Sene 1214

Genel Özellikleri: Mezar taşı, cami ile türbe duvarının kesiştiği noktada ilk sırada bulunmaktadır. Dikdörtgen prizmatik formda olup boyun kısmı üzerinde sekiz dilimli¹⁰⁵ bir başlık ile nihayetlenmektedir. Üzerinde süsleme bulunmayan taşın iç yüzüne altı satırlık bir kitabe metni hakkedilmiştir. Boyun kısmının hemen altından başlayan yazı panolarının araları düz silme bordürler ile ayrılmış ve kenarları da çevrilmiştir. Sene kaydının bulunduğu en aşağıdaki pano ise S kıvrımlarıyla sınırlandırılmış böylece taşın aşağı kısmında bulunan kıvrımlarıyla uyum sağlanmıştır. Kitabe, celi sülüs yazı ile yazılmıştır. Yazı istifinin bozulmaması için metindeki bazı kelimelerin ayrılarak devamının alt panoya yazıldığı görülmektedir. Aslında bu bize önceden hazırlanmış standart bir mezar taşına ölen zatın bilgilerinin daha sonradan nakşedildiğini düşündürmektedir.¹⁰⁶

2 No'lu Mezar Taşı: (fot. 78)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: -

Baş Taşı Ölçüleri: 0.35 x 0.98 x 0.13 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Hazirenin cami duvarına sınır olan tarafında sağdan ikinci taştır. Dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı mezar taşı tipolojisindedir. Beş sıra destarlı örfi başlıklı mezar taşının üzerinde herhangi bir süsleme ve kitabe metni

¹⁰⁵ Nurhan Atasoy, sekiz dilimli tacı Rufâiler, Gülşeniler ve Kadirilerin Ahî koluna mensup şeyhler tarafından kullanıldığı yönünde farklı rivayetlerin olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi Türkiye'deki Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, 2000, s. 194-197.

¹⁰⁶ Hicabi Gülgen, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 181-82.

bulunmamaktadır. Kitabesi zamanında yazılmamış olabileceği gibi daha sonraki yıllarda sildirilmiş de olabilir. Bu konu hakkında fikir yürütebileceğimiz herhangi bir kaynak elimizde mevcut değildir.

3 No'lu Mezar Taşı: (fot. 79)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 1339 H. (1920-21 M.)

Sahibi: İsmail oğlu İbrahim

Baş Taşı Ölçüleri: 0.28 x 1.10 x 0.10 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

هو الحى الباقي
باباسلطان قريه لي عثمان
اوغلى ايسمعيلىك
اوغلى مرهوم ايبراهيم
روحىچون فاتحه
سنه ١٣٣٩

Okunuşu:

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî
Baba Sultan Karyeli Osman
Oğlu İsmâ'il'in
Oğlu Merhûm İbrâhim
Ruhıyçün Fatiha
Sene 1339

Genel Özellikleri: Dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı mezar taşı tipolojisindedir. Üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. İç yüzünde altı sıra panodan oluşan bir kitabe metni bulunmaktadır. Yazı panolarının arası kalın düz silmelerle ayrılmıştır. İstifin bozulmaması amacıyla bazı yerlerde harflerin çanak ve uç kısımlarının, silmelerin üzerine işlendiği görülmektedir. Sene kaydı ise en aşağıda iki

yanında Bursa kemeri görünümü verilmiş ve diğerlerine nispeten daha dar olan bir pano içine yazılmıştır.

4 No'lu Mezar Taşı: (fot. 80)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 1345 H. (1926-27 M.)

Sahibi: Himmet oğlu Hacı İbrâhim Ağa

Baş Taşı Ölçüleri: 0.23 x 0.72 x 0.11 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

حو الخلاق الباقي
همت اوغلو
مرحوم حاجی
ابراهيم اغا روحنه
فاتحه سنه ١٣٤٥

Okunuşu:

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Himmet oğlu
Merhûm Hacı
İbrâhim Ağa ruhuna
Fatiha Sene 1345

Genel Özellikleri: Dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı mezar taşı tipolojisindedir. Altı sıra destarlı örfî başlığı vardır. Üzerinde süsleme bulunmayan taşın iç yüzünde celî sülüs hat ile yazılmış beş sıra yazı panosundan oluşan bir kitabe metni vardır.

5 No'lu Mezar Taşı: (fot. 81)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 1279 H. (1862-63 M.)

Sahibi: Ali bin Demirci Mustafa

Baş Taşı Ölçüleri: 0.27 x 1.13 x 0.10 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Ta'lik

Yazılışı:

یا رب ...
جانه ... جانم
اجل آلدی کریبانم
... اولدی وعدم
بویله امر ایتمش سبحانم
بو خاکسار فقیر حقیر
علی بن تمرچی مصطفی
روح اوجون رضاً لله
...
سنه ۱۲۷۹

Okunuşu:

Yâ Rab ...
Cihâna ... cânım
Ecel aldı girîbânım
... oldu va'dim
Böyle emr etmiş Subhânım
Bu hâk-sâr fakîr-i hakîr
Ali bin Demirci Mustafa
Ruhıçün rızâen li'llâhi
- - -
Sene 1279

Genel Özellikleri: Dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı mezar taşı tipolojisindedir. Fes başlıklı mezar taşı üzerinde süsleme yoktur. Boyun kısmının altından başlayan on sıra yazı panosundan oluşan kitabe metni vardır. Boyun kısmının altındaki yazı panosu, ikili kemer ile başlarken tarih düşülen son yazı panosu taşın alt kısmındaki oymalara uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Yazı panolarının araları düz silme bordürlerle ayrılmıştır. Celî ta'lik hat ile yazılan kitabe metninin bazı kısımları taştaki deformasyon sebebiyle okunamamaktadır.

6 No'lu Mezar Taşı: (fot. 82)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 1 Muharrem 1240 H. (26 Ağustos 1824 M.)

Sahibi: Hacı Pehlivan oğlu es-Seyyid el-Hâc Ali Ağa

Baş Taşı Ölçüleri: 0.25 x 1.13 x 0.10 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

مرحوم و مغفور

له حاجی پهلوان

الحاج اوغلو السید

على اغا روحنه

القاتحه سنه ١٢٤٠

محرم غره

Okunuşu:

Merhûm ve Mağfûrun

leh Hacı Pehlivan

Oğlu es-Seyyid el-Hâc

Ali Ağa Ruhuna

El-Fâtiha Sene 1240

Muharrem Gurre

Genel Özellikleri: Dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı mezar taşı tipolojisindedir. Beş sıra destarlı örfî başlık tepe kısmında püskül ayrıntısı da belli olacak şekilde nakşedilmiştir. Altı sıra yazı panosundan oluşan kitabe metni dışında taş üzerinde herhangi bir süsleme nakşedilmemiştir. Dikdörtgen yazı panolarının arası düz silme bordürler ile ayrılmış ve en alttaki ay ve gün yazılı olan pano, taşın alt kısmındaki oval kenarlarına uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır.

7 No'lu Mezar Taşı: (fot. 83)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: -

Baş Taşı Ölçüleri: 0.28 x 0.81 x 0.12 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Dört sıra destarlı örfi başlığı olan mezar taşı dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı bir mezar taşıdır. Üzerinde süsleme ve yazı bulunmamaktadır. Hazire içindeki diğer kitabesi olmayan mezar taşları gibi bu taşın da üzerindeki kitabe metni sonradan mı sildirildi yoksa zamanında hiç mi yazılmadı bu konu hakkında bir bilgi sahibi değiliz.

8 No'lu Mezar Taşı: (fot. 84)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 1280 H. (1863-64 M.)

Sahibi: Hafika Hatun

Baş Taşı Ölçüleri: 0.35 x 1.06 x 0.07 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Ta'lik

Yazılışı:

سنه

١٢٨٠

هو الحى الباقي

بنم دردم كبی درده

كرفتار المسون كيمسه

قوي بن دردم ايله ينایم

خبردار اولمسون كمسه

... پهلو انيك

كريمه سي حقيقه

حاطونوك روحجون

رضاً لله روحنه

احساناً فاتحه

Okunuşu:

Sene 1280

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî

Benim derdim gibi derde

Giriftâr olmasun kimse

Koy ben derdim ile yanayım

Haberdâr olmasun kimse

... pehlivanın

Kerimesi Hafîka

Hatunun ruhıyçün

Rızâen li'llâhi ruhuna

İhsânen Fâtîha

Genel Özellikleri: Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir formdadır ve sivri kemerle nihayet bulmaktadır. Üzerinde süsleme kullanılmayan taş, işçilik bakımından oldukça basittir. İç yüzüne on bir satırlık bir kitabe metni hakkedilmiştir. Kemer alınlığına sene kaydının nakşedildiği panonun altında geniş kemer kavsinin sınırlandığı yazı panosu ile kitabe metni başlar. Yazı panolarının arası düz silme bordürler ile ayrılmıştır. Celî sülüs hat ile yazılan kitabenin bazı kısımları taştaki deformasyon sebebiyle okunamamıştır.

9 No'lu Mezar Taşı: (fot. 85)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: -

Ölçüleri:

Ayak Taşı: 0.32 x 0.90 x 0.12 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Aşağıdan yukarı doğru genişleyen formdaki mezar taşı sivri kemer ile nihayet bulur. Üzerinde hiçbir süslemenin bulunmadığı ayak taşının yan

kenarları dış ve iç yüzüne doğru pahlanarak sivri kenarlarda yumuşak bir geçiş sağlanmıştır.

10 No'lu Mezar Taşı: (fot. 86)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: 973 H. (1565-66 M.)

Sahibi: -

Baş Taşı Ölçüleri: 0.23 x 0.53 x 0.07 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

...

سنة ٩٧٣

Okunuşu:

...

Sene 973

Genel Özellikleri: Aşağıdan yukarı doğru genişleyen taş, tepe noktasında sivri kemer ile sona ermektedir. Sivri kemer formlu mezar taşının iç yüzünde bir şemse motifi içinde kitabesi vardır. Ancak taştaki deformasyon sebebiyle sadece sene ibaresini okuyabildik. Yine taştaki deformasyonla birlikte tahminimizce işçilikten kaynaklanan sebeplerle şemse motifi de çok net değildir. Taşın diğer yüzü sadedir ve kenarları arkaya doğru pahlanmıştır.

11 No'lu Mezar Taşı: (fot. 88)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: Yusuf torunu Yusuf Taşçı

Baş Taşı Ölçüleri: 0.17 x 0.27 x 0.11 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Ön yüzü düz arka yüzü ise oval olan taş, sol yanındaki püskül ayrıntısından da anladığımız üzere fes şeklinde tasarlanmış bir başlıktır. Bütün mezar taşından kırılmış başlık kısmının üzerinde günümüz Türkçesi ile yazılmış kitabeden kime ait olduğunu öğrendiğimiz taşın boyun kısmındaki Ö. harfinden metnin devam ettiğini anlamaktayız. Ancak tarihine dair bir bilgimiz bulunmamaktadır. Söz konusu taş, hazire içindeki günümüz Türkçesi ile yazılmış tek taştır ve geç dönemde de hazireye defin işlemlerinin yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

12 No’lu Mezar Taşı: (fot. 87)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: eş-Şeyh bin Abdu’l-Celîl

Baş Taşı Ölçüleri: 0.38 x 0.90 x 0.07 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

Dış yüzü

انتقل المرحوم
الشيخ بن عبد الجليل
عطا الله نور الله قبره

İç Yüzü

الهي قبرني پر نور ايله
... روحني ايله
اه من الفراق للوتن

Okunuşu:

Dış Yüzü:

İntekale’l-merhûm
Eş-Şeyh bin ‘Abdü’l-Celîl
‘Atâu’llâh nevvera’llâhu kabrehi

İç Yüzü:

İlâhî kabrimi pür-nur eyle

Rûhunu eyle...

Âh mine'l-firâk li'l-vatan

Genel Özellikleri: Hazirede kırık halde tespit ettiğimiz taşlar arasındadır. Yazı karakteri ve taşın en ve kalınlık bakımından uyumunu kontrol ederek birleştirdiğimiz iki parça taştan oluşmaktadır.

Sivri kemer formlu taşın dış yüzünde kemer alınlığında, simetrik rumî ve palmet motiflerinden oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Onun altında da üç sıra yazı panosu vardır. İç yüzünde ise toprağa gömülü kısımdan kaybedilen alanın telafisi amacıyla yazı panoları kemer alınlığından başlamaktadır. Yazı panolarının arası düz silme bordürler ile ayrılmıştır. Taşın iç yüzünde kenarlar dıştan içe doğru pahlanmıştır.

Celî sülüs yazı ile yazılan kitabe metni erken devir yazı özelliklerini taşımaktadır. İstifi tamamlamak amacıyla boş kalan alanlarda ve bazı harflerin sonunda rumî motifler kullanılmıştır.

Taşın kime ait olduğu ve yapıldığı sene hakkında bilgi bulunmaması sebebiyle bu taşın baş taşı olduğunu ve bir de ayak taşı olduğunu tahmin etmekteyiz ancak hazire içinde benzer ölçülerde ve yazı karakterinde bir taşa daha rastlanmamıştır.

13 No'lu Mezar Taşı: (fot. 89)

İnceleme Tarihi: 16.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: Kara Halîl oğlu

Baş Taşı Ölçüleri: 0.23 x 0.25 x 0.08 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

الباقى

آه من الموت

قره خليل اوغلى

Okunuşu:

El-Bâkî

Âh mine'l-mevt

Kara Halil oğlu

Genel Özellikleri: Boyun kısmının hemen altından kırılmış olan taşın dikdörtgen prizmatik formda ve başlıklı, aşağıdan yukarı doğru genişleyen bir formda tasarlandığı anlaşılmaktadır. Tespit ettiğimiz kısmı, üç sıra yazı panosunun bulunduğu kısımdır. Yazı panolarının arası düz silme bordürlerle ayrılmış. Boyun kısmının altındaki el-Bâkî ifadesinin yazılı olduğu kısım, kenarlarından oval bir pano içine yazılmıştır. Ancak bu pano sola yastıdır. Tespit ettiğimiz taş bütün bir parçadan kırılmış ve küçük bir kısım da olsa yazı kalitesi ve işçilik bakımından incelendiğinde özen gösterilmemiş bir işçilik olduğunu söyleyebiliriz.

14 No'lu Mezar Taşı: (fot. 90)

İnceleme Tarihi: 16.03.2019

Yapım Senesi: 1283 H. (1866-67 M.)

Sahibi: -

Baş Taşı Ölçüleri: 0.28 x 0.47 x 0.09 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Ta'lik

Yazılışı:

- بو دنيانك -

...

مرحوم و مغفور لها طشجي

يوسف اوسطه ...

سنه ١٢٨٣ ...

Okunuşu:

Bu dünyanın -

...

Merhûm ve mağfurun lehâ Taşçı

Yusuf usta ...

Sene 1283 ...

Genel Özellikleri: Dikdörtgen prizmatik formda olan mezar taşı üst kısmından kırılmış durumdadır. Taşın günümüze ulaşan kısmında, kitabe metninin son beş sırası bulunmaktadır. Mâil celî ta'lik yazı ile yazılan kitabe metninin okunması, taştaki deformasyonlar sebebiyle zorlaşmaktadır. Yazı panolarının arası silme düz bordürler ile ayrılmış, son satırdaki sene kaydının yazılı olduğu pano ters geniş kemer ile sınırlandırılmıştır. Taş üzerinde süsleme bulunmamaktadır.

15 No'lu Mezar Taşı: (fot. 91)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: -

Ayak Taşı Ölçüleri: 0.26 x 0.85 x 0.06 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Aşağıdan yukarı düz bir şekilde çıkan taş, tepe noktasında palmet dilimli bir başlıkla nihayet bulur. Üzerine kökleri olan bir selvi ağacı, tepesi sağa eğik olacak şekilde nakşedilmiştir. Selvi ağacının hemen üzerindeki kemer alınlığına, iki yana bakan birbirine simetrik palmet motifleri işlenmiştir.

16 No'lu Mezar Taşı: (fot. 92)

İnceleme Tarihi: 16.03.2019

Yapım Senesi: 6 Şubat 1329 R. (19 Şubat 1914 M.)

Sahibi: Ali Efendi kızı Azime Hanım

Baş Taşı Ölçüleri: 0.28 x 0.55 x 0.06 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Ta'lik

Yazılışı:

قریه سی حاجی علی افندی زوجه سی

عازمه بنت علی افندی غفار الله

لهما رضا الله فاتحه سنة ٦ شباط ١٣٢٩

Okunuşu:

Karyesi Hacı Ali Efendinin zevcesi

Azime bint Ali Efendi Ğaffâr Allah

Lehumâ rızâen li'llâh Fatiha sene 6 Şubat 1329

Genel Özellikleri: Üst kısmı kırılmış ve kitabesinin son üç satırlık kısmı günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen prizmatik formda olup üzerinde süsleme yoktur. Celî ta'lik hat ile yazılan kitabenin yazı panolarının arası ince düz silme bordürler ile ayrılmıştır.

17 No'lu Mezar Taşı: (fot. 93)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: -

Ayak Taşı Ölçüleri: 0.20 x 0.70 x 0.07 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Aşağıdan yukarı doğru genişleyen taş, tepe kısmında sivri kemer ile nihayet bulur. Üzerinde herhangi bir süsleme ve yazı bulunmamaktadır. Arka yüzünde kenarları pahlanarak düz ve sivri kenarların oluşturduğu görüntü yumuşatılmaya çalışılmıştır.

18 No'lu Mezar Taşı: (fot. 94)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: Mehmed oğlu Arif Çavuş

Baş Taşı Ölçüleri: 0.23 x 0.50 x 0.06 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

محمد اوغلو
عارف چاوش
روحیچون فاتحه

Okunuşu:

Mehmed oğlu
Arif Çavuş
Ruhıyçün Fatiha

Genel Özellikleri: Aşağıdan yukarı genişleyerek çıkan taş, sivri kemerle nihayet bulmaktadır. Taşın özellikle kemer kısmında dökülmeler ve deformasyonlar dikkat çeker. Üç sıra yan oval yazı panoları içinde sadece ölen kişinin kimliği hakkında bilgi bulunmaktadır. Sene kaydı düşülmemiştir.

19 No'lu Mezar Taşı: (fot. 95)

İnceleme Tarihi: 03.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: -

Ayak Taşı Ölçüleri: 0.24 x 0.52 x 0.05 m.

Yazı Türü ve Metni: -

Yazılışı: -

Okunuşu: -

Genel Özellikleri: Bir kısmı toprağa gömülü vaziyette olan taş, az da olsa aşağıdan yukarı doğru genişleyen bir formdadır ve tepe noktasında palmet dilimli tepelikle nihayet bulmaktadır.

20 No'lu Mezar Taşı: (fot. 96)

İnceleme Tarihi: 16.03.2019

Yapım Senesi: 11 Şevval 935 Pazartesi H. (18 Haziran 1529 M.)

Sahibi: -

Baş Taşı Ölçüleri: 0.40 x 1.00 x 0.09 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

Dış Yüzü:

- مرحومه

المغفورة محترمة

- مولانا

İç Yüzü:

فى يوم الاثنين فى واحد

و عشر من شهر شوال

سنه خمس و ثلاثين و تسعمائه

Okunuşu:

Dış Yüzü:

- merhume

El-mağfûre muhtereme

- mevlânâ

İç Yüzü:

Fî yevmi'l-isneyn fi vâhide

Ve 'aşra min şehri Şevvâl

Sene hams ve selâsîn ve tis'amie

Genel Özellikleri: Mezar taşı, hazire içindeki kırık parçalar arasından yazı karakteri, süsleme ve panoların etrafını çevreleyen zencereklerin uyumunu göz önünde bulundurarak ayrıca taşların en ve kalınlık uyumuna da dikkat ederek birleştirdiğimiz üç parça taştan oluşmaktadır. Bu kırık parçaların ikisi yan yana durmakta idi. Birleşim yerlerindeki malzeme kalıntılarında daha önceden yapıştırıldıkları anlaşılmaktadır. Ancak tepe kısmını oluşturan taş, farklı bir yerde bulunmakta idi ve taşların birleşimi de tam olmamakta ve arada boşluk kalmaktadır.

Taşın dış yüzündeki kemer alınlığında dışa taşkın bir kartuş üzerine hatayi ve iki tarafındaki simetrik rumî motiflerinden oluşan bir kompozisyon nakşedilmiştir. Bunun

hemen altında üç sıra yazı panosu bulunmaktadır. Yazı panolarının çevresi, içerde kalın düz silme bordür ve dışarda ikili zencerek ile çevrelenmiştir. Bunların dışında ise baştanbaşa taşın üç kenarını dolaşacak şekilde ince düz silme bir bordür geçmektedir. Taşın iki yanında, uçlarında kum saati ile son bulan ve üzerleri zikzak motifli birer sütunçe vardır. Dış yüzündeki ilk sıra yazı panosunun sağ kısmında fazlaca deformasyon olmuştur. Üçüncü sıra yazı panosu ise soldan sağa eğimli bir şekilde kırılmış durumdadır.

İç yüzünde ise taşın kemer alınlığında ve onun altında iki sıra olmak üzere yine üç sıra yazı panosu vardır. Yazı panolarının etrafı kalın düz silme bordürler ile kuşatılmıştır. Taşın dış yüzünde olduğu gibi iç yüzünde de iki kenarında uçlarında kum saati olan zikzaklı birer sütunçe bulunmaktadır.

Celî sülüs ile yazılan kitabe metninde boş alanlar rumî motifleri ile doldurulmuştur.

21 No'lu Mezar Taşı: (fot. 97)

İnceleme Tarihi: 16.03.2019

Yapım Senesi: -

Sahibi: Abdu'r-Rahîm oğlu Mevlânâ Şüca'

Baş Taşı Ölçüleri: 0.33 x 0.70 x 0.06 m.

Yazı Türü ve Metni: Celî Sülüs

Yazılışı:

المغفور عبد الرحيم

بن مولانا شجاع

Okunuşu:

El-Mağfûr Abdu'r-Rahîm

Bin Mevlânâ Şücâ'

Genel Özellikleri: Üst kısmı kırık olan taşın sadece son iki satırlık yazı panosu günümüze ulaşmıştır. Buradaki kitabe metninden ancak mezar taşı sahibinin isim bilgilerine ulaşabilmekteyiz. Taş üzerindeki bilgiler, kimlik ile sınırlı kalsa da bu taş hakkındaki asıl kaynağımız Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "*Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*"

adlı eseridir. Ayverdi'nin, Geyikli Baba Türbesi'nin içinde gördüğünü söylediği iki taşın birisi bu taştır.¹⁰⁷

Taşın toprağa gömülü olan kısmının ana kaideden genişçe olması ve buralarda demirlerin girdiği deliklerin bulunmasından anlıyoruz ki, bu taş tekneli mezar taşının baş taşıdır. Toprağa gömülü olan kısım ve iç yüzündeki kaba işçilik göze çarpmaktadır. Bu kısımlar düzlenmiş ancak ince işçilikle pürüzsüz hale getirilmemiştir. Sadece dış yüzünde yazı kullanılmıştır. Yazı panolarının arası düz silme bordürler ile ayrılmıştır. Celî sülüs hat ile yazılan panolarda sadece bir yerde rumî motif görülmektedir. Bunun dışında taşın günümüze ulaşan kısmının oldukça sade olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. Geçmişten Günümüze Geldiği Vaziyet

Liste halinde verdiğimiz taşlar dışında hazire içinde tespit ettiğimiz taş parçaları da vardır (fot. 98). Ancak bunlar bir mezar taşı bütünlüğü oluşturmayacak durumdadır. Bu parçalardan birisinin yan pehle taşı, bir diğerinin ise mezar taşından ziyade çeşme kitabesi olduğunu düşünmekteyiz. Diğer üç parçadan ikisi ise birbirine uyumlu olup birleştirdiğimizde bir satırlık yazı panosunu oluşturmaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi türbe içerisinde iki mezar taşının olduğunu zikretse de günümüzde türbe içinde mezar taşı bulunmamaktadır. Ayverdi'nin sözünü ettiği bu iki mezar taşından birini hazire içerisindeki taşlar arasında tespit ettik. Bu taş, yukarıdaki listede verdiğimiz 21 nolu, Abdu'r-Rahîm bin Mevlâna Şücâ isimli zata ait olan mezar taşıdır. Ancak naklettiği diğer mezar taşı olan, Muhammed ibnü'ş-Şeyh Hacı Muhammed Edhemî'ye ait (H. 885 / M. 1480-81) tarihli taşta araştırmalarımız esnasında rastlanmamıştır.¹⁰⁸

Külliye ile ilgili yapılan çalışmalarda, bir şekilde ihmal edildiğini gördüğümüz haziredeki mezar taşlarını tek tek yazmaya özen gösterdik. Bunlar arasında baş taşı olanların yanı sıra ayak taşı olanlar da mevcuttur. Biz hazirede tespit ettiğimiz tüm taşlarını kayıt altına almayı amaçladığımız için bu şekilde bir yol izlemeyi tercih ettik.

¹⁰⁷ Ayverdi, a.g.e., s. 29.

¹⁰⁸ a.y.

Hazirede bulunan mezar taşlarından bir kısmı kırılmış durumdadır. Bunlar erken tarihli mezar taşlarıdır, tamirâtı yapıp birleştirildikten sonra numaralandırılarak kayıt altına alınmalıdır. Yoksa Ayverdi'nin bundan tam olarak 53 yıl önce zikrettiği ancak bugün mevcut olmayan taş gibi kaybolmaları kaçınılmaz olacaktır. Mezar taşlarının bir diğêr vahim durumu ise türbe ve caminin yenileme çalışmaları sırasında inşaat malzemeleri üzerine dökülmüştür. Türbenin haziresindeki mezar taşlarının, değeri bilinerek korunmadığı kanaatindeyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GEYİKLİ BABA (BABA SULTAN) HAMAMI

3.1. GENEL ÖZELLİKLERİ

Geliri camiye harcanmak üzere cami ile aynı dönemde inşa edilmiştir¹⁰⁹. En son 2017 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen yapı, günümüzde kullanılır durumdadır ve hizmet vermeye devam etmektedir.

3.1.1. Yeri

Hamam köy meydanında, cami avlusunun yaklaşık 100 m. doğusunda yer almaktadır. Dört yanında da sokağa cephesi olan hamam güneydoğu kuzeybatı yönünde uzanmaktadır. Kuzeydoğu güneybatı yönünde eğimli bir arazide bulunur. (Ek II: Vaziyet Planı)

3.1.2. İnşa Kitabesi

Külliyenin diğer birimlerinde olduğu gibi hamamın da bir inşa kitabesi yoktur. Tamir kitabesine de rastlanmamıştır. Yapıldığı dönemde, geliri caminin masraflarına ayrılan¹¹⁰ hamamın yapılış tarihi hakkında kesin bir tarih bilgisine ulaşılamamış olmakla birlikte; cami ile aynı dönemlerde yapıldığı tahmin edilmektedir¹¹¹. Kapısında 2017 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edildiğine dair bir levha asılıdır.

3.1.3. Dış Görünüm

Ana giriş kapısı kuzeydoğu yönünde yer alan hamam, kuzeybatı güneydoğu istikametinde uzanmaktadır. Kuzeybatıda yer alan soğukluk bölümünden başlayarak ılıklik, usturalık, sıcaklık ve külhandan oluşmaktadır (fot.100, 101, 102, 103, 104). Yapı köy meydanında; iki yan cephesi ve arka cephesi eğimli arazide kalacak şekilde konumlandırıldığından hamamın kuzeybatı ve güneydoğu cepheleri, güneybatı cephesine doğru giderek toprak altında kalmaktadır. Güneybatı cephesinde duvar ölçümü yapıldığında bu fark daha iyi anlaşılmaktadır ki arka cephesindeki yol 0.85 m. daha yüksektir (fot. 102, 103, 104).

¹⁰⁹ Ayverdi, a.g.e., s. 26.

¹¹⁰ Barkan, Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri, s. 110.

¹¹¹ Ayverdi, a.g.e., s. 26.

Soğukluk kısmı alan ve hacim olarak diğer bölümlerden daha büyük olduğu gibi kubbe ve kubbe kasnağı da sıcaklık kısmındakinden oldukça büyüktür. Ilıklık ve usturalık bölümlerinin tonoz ile örtülü olması, külhanın kırma çatı ile örtülü olması gibi sebeplerle örtü sistemi alçaklı yüksekli bir görünüme sahiptir (Ek II: Hamam Cephesi)

3.1.4. Plan ve Hacim

Hamam, düzgün olmayan kare planlı soğukluk, dikdörtgen ölçülerindeki ılıkılık, dikdörtgen planlı halvet, düzgün olmayan kare planlı sıcaklık, ölçüleri tam alınamamakla birlikte kare planlı sıcak su kazanı, kare planlı külhan ve soğukluk kısmına kapısı açılan lavaboların kapladığı alandan oluşmaktadır (Ek II: Hamam Planı). Dış cephe ölçülerine göre 156 m² alanı kaplamaktadır. İhtiyacı karşılamaya yönelik küçük ölçekli bir hamamdır.¹¹²

Hacim ve alan olarak en büyük kısım soğukluk kısmıdır. Güneybatı cephesinden de hamamın ana bünyesini oluşturan soğukluk kısmıdır. Soğukluk kısmı daha geniş bir alanı kapladığı gibi 4.30 m. yüksekliğindeki duvarları; 6.50 m. çap ve 2.14 m. derinliğindeki kubbesi ile yapının en geniş hacimli bölümüdür. Ilıklık ve usturalık bölümlerinin örtü sistemi tonozdan oluşmaktadır. Duvarları daha alçak tutulan bu kısımlarda mekân da dar olduğu için basıklık oluşmaktadır. 1.91 m. yüksekliğindeki duvarları olan ılıkılık bölümünde zeminin 0.21 m. yükseltilmesi ile basıklık hissi daha da artmaktadır. Bu alanda ılıkılığın bir geçiş yeri niteliğinde olduğu söylenebilir¹¹³. Sıcaklık bölümü de soğukluk gibi kubbe örtü sistemi ile kapatılmıştır. Burada duvarlar 1.69 m. yüksekliğindedir. Kubbe derinliği 1.30 m. olan sıcaklık bölümü de oldukça basık kalmaktadır. Hamam içerisindeki tüm bölümler, lavabolar da dâhil olmak üzere aynı zemin seviyesindedir. Ilıklık kısmında her ne kadar yerden 0.26 m. yükseltilmiş olsa da soğukluk, usturalık ve sıcaklık bölümlerinin arasında geçişi sağlayan yol diğer bölümlerin zemini ile bir seviyededir. Külhanın kuzeydoğu cephe duvarı dışardan 2.03 m. yüksekliğinde olsa da külhanın zemini yol hizasından 2.0 m. aşağıda yer almaktadır. Bu da külhan ateşliğinin sıcak su kazanının altında kalması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.

¹¹² Elif Şehitoğlu, "Osmanlı Dönemi Bursa Hamamları", *Eski Hamam, Eski Tas*, haz. Mine Haydaroğlu, Nihat Tekdemir, 1. b., İstanbul: Mas Matbaacılık, 2009, s. 95.

¹¹³ a.g.e., s. 96.

Yapıdan bir bütün olarak bahsetmemiz gerekirse; kuzeybatı – güneydoğu istikametinde uzanan her bölümün birbirinin devamı olarak geldiği ve dikdörtgen bir alanı kapladığını söyleyebiliriz.

3.2. MİMARİ ELEMANLAR, MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLER

3.2.1. Taşıyıcı Sistemler

Yapının örtü sistemini, 0.70 m. kalınlığındaki dış cephe duvarları ve soğukluk kısmından ılıklığa geçişi sağlayan 1.0 m. kalınlığındaki duvar ile ılıklıktan soğukluğa geçişi sağlayan 0.75 m. kalınlığındaki duvarlar taşımaktadır. Cephe duvarları iki sıra kaba yontma taş iki sıra tuğla ile örülmüştür. Soğukluk kısmındaki kapı ve iki yanındaki pencereler için açılan çöktirmelerin kemerleri duvarın yükünü hafifletmektedir.

Ilıklık kısmını örten tonoz yükünü iki yana sıcaklık ve soğukluk kısmını ayıran duvarlara vermektedir. Ilıklık kısmının sıcaklık ve soğukluk kısmına açılan kapıların kemerleri, duvarların yükünü hafifletmektedir.

3.2.2. Geçiş Sistemleri

Soğukluk bölümünün üzerini örten kubbe ile duvarlar arasındaki geçiş tromplar ile sağlanmıştır (fot. 116) Tromplar 2.01 m. yükseklikte başlamaktadır ve iki ucunun arasında 2.78 m. mesafesi vardır. 3.51 m. yüksekliğe ulaşan tromplar kubbenin başladığı noktadan dışa taşkıncadır. Bu formda olmasıyla daha bütüncül bir yapı oluşturmaktadır ve mekâna derinlik katmaktadır.

Ilıklık kısmının üzerini örten tonoz, yükünü iki yanındaki duvarlara bırakmaktadır. Usturalık kısmını örten tonoz ise hamamın dış cephe duvarı ve ilıklık bölümünün duvarına yükünü bırakmaktadır.

Sıcaklık kısmında kubbeden duvarlara geçiş tromplar ile sağlanmıştır. 1.97 m. yükseklikten başlayan trompların iki ucunun arası 1.54 m. uzaklıktadır. Zeminden 2.80 m. yükseklikte tromplar nihayete erer ve kubbe kasnağı başlar. Form olarak soğukluk kısmındaki tromplar ile aynı olan sıcaklık kısmındaki tromplar, farklı olarak kubbe kasnağından taşkınca değildir.

3.2.2. Örtü Sistemleri

Hamamın soğukluk kısmının üzeri, 6.50 m. çapında ve 2.40 m. derinliğinde bir kubbe ile örtülüdür (fot. 117) Kubbe, her bir kenarı 2.70 m. genişlik ve 0.30 m. yükseklikte olan bir tambur üzerine yerleştirilmiştir. Kubbe kasnağı da duvarlarda kullanılan kaba yontma taş ve tuğla ile örülmüştür. İçerden sıvalı ve dışardan kiremit ile kaplı olan kubbe sekizgen bir aydınlatma feneri ile nihayet bulur. Kubbe yuvarlak bir açıklık ile aydınlatma fenerine bağlanır. Zeminden aydınlatma fenerine kadar 6.44 m. yüksekliği vardır.

Soğukluk kısmından sonra gelen ılıkık, 1.92 m. genişlik ve 1.0 m. derinlikte bir tonoz ile örtülmüştür. Kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanan tonoz, içerden sıvalıdır ve dıştan kiremit ile kaplanmıştır. Tonzun kilit taşı kısmında yine doğu batı uzantılı üç tane fil gözü vardır. Bunlar altıgen formunda ve tonozun kalınlığı kadar da derinliğe sahiptir.

Ilıkık kısmının hemen yanındaki küçük odanın üzeri 0.90 m. genişlik ve 1.0 m. derinliğinde sivri kemerli bir tonoz ile örtülüdür. Kuzeybatı güneydoğu uzantılı bu tonoz içerden sıvalı ve dışardan kiremit ile kaplıdır. Burada sivri kemerin kilit taşının iki tarafında ikişerli olacak şekilde toplam dört tane fil gözü vardır. Bunlar dörtgen, beşgen, üçgen ve altıgen formludur. Tonzun kalınlığı kadar da derinliği olan fil fözleri ile bu kısmın örtü sistemi nihayete ermektedir (fot. 112)

Sıcaklık kısmının üzeri 4.0 m. çapında ve 1.30 m. derinliğinde bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe içerden sıvalı ve dışardan kiremit ile kaplıdır. Her bir kenarı 1.30 m. genişlik ve 0.30 m. yükseklikte olan bir kasnak üzerine oturan kubbe zeminden 4.27 m. yükseklikte dir. Kubbe, kasnağı da duvarlar gibi kaba yontma taş ile ve tuğla ile örülmüştür. Kubbenin tepe noktasında yedi adet fil gözü vardır. Bunlar altıgen şekillidir ve bir arı peteği formundadır (fot. 108, 131).

3.2.3. Kapılar

Hamamın bir giriş kapısı vardır. Kuzeydoğu cephesinde soğukluğun cephe duvarının tam ortasında yer almaktadır (fot. 109, 110). Kapı açıklığı basık kemer ile oluşturulmuştur. İki kanatlı ahşap kapının yüksekliği 1.99 m., genişliği ise 1.27 m. ölçüsündedir. Kapı hamamın soğukluk bölümüne açılmaktadır. Dışarda yol ile bir olan

kapı eşiğinden iç kısımda üç basamak ile zemine inilir. Bu da hamamın ön cephesinde yaklaşık 0.40 m. kot farkı oluşturduğunu göstermektedir.

Soğukluk bölümünün güneydoğu cephe duvarında iki kapı yer almaktadır (fot. 112). Doğu köşesinde duvardan 0.25 m. mesafede yer alan kapı hamamın lavabolarına açılmaktadır. Kapı açıklığı yuvarlak kemerlidir. Yerden kilit taşına yüksekliği 1.93 m. genişliği ise 0.75 m. ölçüsündedir. Burada yer alan kapı, yuvanın ölçüleriyle uyumlu yapılmıştır. Duvarda açılan diğer kapı ise kuzey köşesinde 1.32 m. mesafede yer alır ve ılık bölüme açılır. Ahşap kapının yer aldığı açıklık sivri kemer ile desteklenmektedir. Zeminden kemerin kilit taşına kadar 1.60 m. yükseklik ve 0.56 m. genişliğe sahip olan açıklık duvar kalınlığı olan 1.0 m. derinliğe sahiptir. Kapının ölçüleri ve formu da yuva ile uyumludur.

Ilık bölümünde kuzeydoğu tarafındaki duvarda 1.44 m. uzunluk ve 0.64 m. genişliğe sahip dikdörtgen bir kapı açıklığı vardır. Açıklık duvar kalınlığı olan 0.58 m. derinliğe sahiptir. Burada takılı olan ahşap kapı yerinden çıkarılmış ve kapı açıklığının hemen karşısındaki kuzeydoğu kenarına dayalı durmaktadır.

Soğukluktan ılıklığa geçilen kapının karşısında, ılıklığın güneydoğu kenarında duvarın hemen yanında bulunan kapıdan sıcaklığa geçilmektedir (fot. 120). Kapı açıklığı yuvarlak kemer ile desteklenmektedir. Zeminden kilit taşına yüksekliği 1.62 m., genişliği 0.64 m. olan kapı açıklığının derinliği 0.75 m. olan duvar kalınlığı kadardır. Buradaki ahşap kapı yuvanın ölçülerine uyumlu yapılmıştır.

Hamamın iç mekânında yer alan bu kapılardan başka bir de sıcak su kazanının kapısı vardır. Bu kapı, külhanın kuzeydoğu cephesinde doğu köşesinden 1.10 m. mesafe içeride yer almaktadır. Ahşap kapı 1.57 m. genişlik ve 1.62 m. yüksekliğinde dikdörtgen formdaki kapı açıklığındadır. Kapıdan girildiğinde duvar kenarına yaslı olan on yedi basamaklı merdivenden külhanın zeminine inilmektedir.

3.2.4. Pencere ve Aydınlatma Sistemleri

Hamamın soğukluk bölümü iki alt sıra penceresi ve aydınlatma feneri ile gün ışığını almaktadır. Kuzeydoğu cephe duvarında kapının her iki yanından eşit mesafede yer alan iki pencere vardır. Bunlar, kilit taşına kadar 1.53 m. yükseklik, 1.03 m. genişlik

ve duvar kalınlığı olan 0.70 m. derinliğe sahiptir. Pencereler yuva ile uyumlu ölçülerde ve formda yapılmıştır (fot. 109, 110). Pencerelere cephenin dışından siyah yağlı boyalı demir parmaklıklar takılıdır. Aydınlatma feneri ise soğukluğun kubbesinde yer alan yuvarlak açıklık üzerinde bulunmaktadır. Sekizgen formda yapılan camları ahşap üzerine yerleştirilmiştir. Fener tavanı içerden ahşap malzeme ile dışardan kiremit ile kaplanmıştır (fot. 107).

Ilıklığı örten tonoz üzerinde tonoz ile paralel uzanan üç sıra altıgen fil gözü vardır. Ilıklık bu ışıklıklar sayesinde gün ışığı almaktadır. Usturalık üzerini örten tonoz üzerinde dört fil gözü bulunmaktadır. Bunlar kurnanın üzerine denk gelmektedir. Yani tonozun güneydoğu tarafında yer almaktadır. Kuzeydoğu tarafındakiler altıgen ve beşgen, güneybatı tarafındakiler ise üçgen ve kare formdadır (fot. 125). Sıcaklık bölümünün kubbe üzerinde yer alan altıgen fil gözleri ile gün ışığı alması sağlanmıştır. Bunlar kubbenin tepe noktasında, ortada bir tane ve etrafında altı tane olmak üzere toplam yedi tanedir ve bir petek görünümüne sahiptir (fot. 108, 131).

Hamamın lavabolarının aydınlatılması ve havalandırılması için güneydoğu tarafında 0.40 m. ölçülerinde kare bir pencere yeri açılmıştır. Külhanın aydınlatılması ise güneybatı duvarında 0.60 ölçülerinde kare açılan bir pencere ile sağlanmaktadır. Bu pencere külhanın iç zemininden 3.50 m. yükseklikte başlarken dış cephesinde zeminden 0.20 m. yükseklikte başlamaktadır. Güney köşesinden 1.20 m. içeride yer alır.

3.2.5. Malzeme ve Teknik

Hamamın soğukluk bölümünün duvarlarında iki sıra taş, iki sıra tuğla olacak şekilde tuğla hatıllı moloz taş duvar örülmüştür. Sıcaklık, ılık ve traşlık bölümlerinin duvarları ise kaba yontma moloz taş ile örülmüştür. Külhanın dış cephe duvarları da tuğla hatıllı taş örgüdür. Taş ve tuğla malzemenin arasında derzler kireç harcı ile doldurulmuştur. Soğukluğun kuzeydoğu cephesinde yer alan pencerelerin kemerleri tuğla ile örülmüştür. Tuğlaların sıralı bir şekilde dizilmesi ile oluşturulan kemerin etrafı yine tuğlalarla bu sefer yatay döşenmeleri suretiyle güçlendirilmiştir. Kapının basık kemeri de tuğlaların sıra ile dizilmesi sonucu yapılmıştır. Dış cephe sıvasızdır. İç cephede ise soyunmalığın kuzeydoğu cephesinde yer alan kapı ve pencerelerin olduğu duvar hariç

diğer üç duvar ve kubbe sıvalı ve beyaz boyalıdır. Hamamın diğer bölümlerinde de duvarlar ile örtü sistemi sıvalı ve beyaz boyalıdır.

Soğukluğun kapı eşiğinden itibaren içerde her yer Marmara beyazı mermer ile döşelidir. Zeminde döşeli olan bu mermer, soğukluğun duvarlarında 1.20 m. yüksekliğe kadar duvar kaplaması olarak da kullanılmıştır. Duvarlardaki mermer kaplamalar; ılık, usturalık ve sıcaklık bölümlerinde de aynı seviyede olacak şekilde uygulanmıştır.

Hamamın ana giriş kapısı ve diğer bölümlerin kapısı ahşap doğrama malzemenin yapılmıştır. Ait oldukları yuvaların genişlik ve kemer çeşidine göre şekil verilen kapılar, açık kahverengindedir. Pencere de ahşap malzemenin yapılmıştır. Kullanılan ahşap ise koyu kahverengidir. Hamamda ahşap malzemenin kullanıldığı bir diğer alan da soyunma kabinleri ve soğukluk kuzeybatı duvarının önündeki sekilerdir (fot. 114, 115). Kabinler, içerisinde yer alan sekiler ve kuzeybatı duvarı boyunca uzanan seki aynı cins ahşap malzemenin yapılmıştır.

Hamamın örtü sisteminin üzeri kiremit ile kapatılmıştır. Külhanın çatısı ahşap malzemenin yapılmış ve kiremit ile kapatılmıştır. Külhanın sıcaklık tarafındaki duvarında farklı malzeme ve teknikler dikkat çekmektedir. Ateşliğin hizasında sıra taşlarla örülen duvar daha yukarıda iki sıra taş ve iki sıra tuğla ile örülmüştür. Duvarda farklı malzeme ve taş döşeme tekniklerinin uygulanmış olması onarımlar hakkında bilgi vermektedir. Külhanın zemini düzgün kesme siyah taş ile döşenmiştir. Ateşliğin ağzındaki kapak demirden yapılmıştır. Su kazanının kapağı da yine demirdendir.

3.3. SU ISITMA SİSTEMLERİ

Geyikli Baba Hamamı'nın şifalı suları olduğu köy sakinlerince bilinmekte ve civardan da deri hastalıkları için hamama gelenler olduğu zikredilmektedir. Hamamda dağdan gelen kaynak suyu kullanılmaktadır. Su kazanında biriken bu kaynak suyu, hamamın külhanında yakılan ateş ile ısıtılmaktadır. Sabah erken saatlerde yakılan külhan ateşliği gün boyunca sönmeden yanmaktadır. Külhanın kuzeybatı iç cephe duvarında yer alan külhan ateşliğinin kapak kısmı için açılan yuva, sivri kemer ile desteklenmektedir (fot. 133). Pişmiş kara tuğladan örülen ateşliğin içinde yanan ateşin dumanları baca ile

dışarı atılmaktadır. Yanan ateşin üzerinde, kazan içindeki su, gün boyu sıcak kalmaktadır. Duvar içinde gizli döşenen plastik borularla kurnalara dağıtılmaktadır (fot. 128, 132).

Hamamda sıcaklık bölümünde dört, halvet bölümünde bir tane olmak üzere toplam beş kurna vardır. Sıcaklık bölümünde kurnalar yerden 0.26 m. yükseklikteki sekiler üzerine her yönde birer tane olacak şekilde yerleştirilmiştir. Bunlardan kuzeydoğu cephesine bakan kurna için köy halkı “Geyikli Baba’nın kurnası” olduğunu ifade etmiştir. Ancak restorasyon öncesi fotoğraflarından gördüğümüz kadarıyla ve hamamı kullanan köy sakinlerinin de ifade ettiği üzere bu kurna güneydoğu tarafından buraya geçirilmiştir. Buradaki asıl kurna ise kayıptır (fot. 128). Sıcaklık bölümündeki iki kurna sütun başlıklarından devşirme malzeme olarak yapılmıştır. Diğer ikisi ise yenidir. Traşlık bölümündeki kurna da yenidir. Güneydoğu duvarının önünde, yerden 0.26 m. yüksekliğe yerleştirilmiştir.

Sıcaklık bölümündeki mermer sekilerin hemen önünden geçen ve atık su için oluşturulan 0.18 m. genişliğindeki giderlerden akan su, ılıklik kısmında sıcaklık ve soğukluk arasındaki geçişi sağlayan kanallardan akarak soğukluk bölümüne geçmektedir. Soğukluk bölümünde ise ılıkliğin kapısı önünde yer alan gidere akan sular sokağın ana giderlerine verilmektedir.

Kurnalar dışında hamamda su ihtiyacını karşılayan bir çeşme de mevcuttur. Soğukluğun güneydoğu cephesinde bahsi geçen iki kapı arasındaki duvar önüne yerleştirilmiştir. Hamamın restorasyonundan önce de orada olan¹¹⁴ mermer çeşmenin, hamamı kullanan köy sakinlerince hamamın orijinal çeşmesi olduğu ifade edilmektedir (fot. 113,119).

Soğukluğun ortasında her birinin kenar genişliği 0.43 m. ve kalınlığı 0.10 m. olan mermerlerin birleşmesi ile oluşan 0.75 m. yüksekliğinde onikigen bir havuz bulunmaktadır. İçinde üç kademeli fiskiyesi vardır ve soğukluk bölümünün süs havuzudur (fot. 114, 118).

¹¹⁴ *Baba Sultan Hamamı Restitüsyon-Restorasyon Raporu*, haz. Feyza Aksoy, Doğan Yavaş, 2016, s.13.

3.4. SÜSLEMELER

Hamamın dış cephe duvarlarında uygulanan tuğla hatıllı duvar örgüsü cepheye hareket kazandırmıştır. Duvarların ve kubbe kasnaklarının saçaklarındaki kirpi saçak uygulaması da dış cephede hareketliliği sağlayan bir diğer unsurdur. Soğukluk kısmında kuzeydoğu iç cephe duvarının, sıvasız bir şekilde taş ve tuğla örgülü duvar halinde bırakılması da mekâna hareket kazandırmıştır. Soğukluğun ortasında yer alan ve Marmara beyazı mermerden yapılmış fiskiyeli havuzun, üç kademeli fiskiyesinin katlarını oluşturan mermer kenarları oymalı yapılmıştır.

Sıcaklık bölümündeki kurnalardan ikisi üzerinde bulunan motifler de hamamdaki diğer süslemelerdir. Ancak kurnalar mermer sekiler üzerine yerleştirilirken kullanılan harç bazı yerlerin üzerini kapatmıştır. Kanaatimizce onların süsleme unsuru olarak kullanılması önemsenmemiştir. Oldukça sade görümlü hamamda söz edebileceğimiz diğer süsleme unsurları ise geometrik şekillerde yapılmış olan fil gözleridir.

3.5. ONARIMLAR VE BUGÜNKÜ DURUM

Hamam son olarak 2016 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesinin yürüttüğü “*Köy Hamamları Projesi*” kapsamında restore edilmiştir. Eski yapının sıcaklık ve ılıklik kısımlarında taşıyıcı, geçiş ve örtü sistemleri aynı iken; soğukluk kısmı betonarmedir¹¹⁵ (fot. 105, 111, 113). Aslına uygun olmayan sonradan yapılmış olan betonarme soğukluk restorasyon çalışmalarında yıkılmıştır. Yerine aslına uygun olarak bugünkü soğukluk inşa edilmiştir. Kuzeydoğu yönünde, lavaboların olduğu kısımdaki giriş kapatılarak lavaboların girişi soğukluk içinden yapılmış, ana giriş kapısı da soğukluğun kuzeydoğu cephe duvarına yerleştirilmiştir (fot. 109, 110). İç cephe duvarları pembe renk iken kazınarak beyaz boya yapılmıştır. Zemindeki mozaik kaplama yerine Marmara beyazı mermerinin döşendiği görülmektedir. Ortasında yer alan fiskiyeli havuz kaldırılarak yerine onikigen mermer bir havuz konulmuştur.

Sıcaklık ve ılıklik kısımlarının aydınlatılmasını sağlayan ışıklıklar cam ile kapatılmış iken restorasyon sonrasında buralara fil gözü takılmıştır. Soğukluk kısmındaki güneydoğu cephe duvarında yer alan mermer çeşme yerinde bırakılmıştır.

¹¹⁵ *Baba Sultan Hamamı Restitüsyon-Restorasyon Raporu*, haz. Feyza Aksoy, Doğan Yavaş, 2016, s.12.

Soğukluk bölümünde iki sıra taş iki sıra tuğla olacak şekilde örülen duvar, ılıklik usturalık ve sıcaklık bölümünün dış cephesinde ayrılmaktadır. Bu bölümün duvarları yığma moloz taş ile örülmüştür. Külhan kısmının dış cephe duvarlarında, soğukluk ile aynı malzeme ve teknik uygulanmıştır. İç cephesinde ise ateşliğin olduğu duvarda, taş döşeme düzenindeki farklılıklar, değişik zamanlarda onarım gördüğünü göstermektedir.

DEĞERLENDİRME

13. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu topraklarına kadar uzanan coğrafyayı etkileyen olaylar meydana gelmiştir. Moğol istilaları, Orta Asya'dan Anadolu topraklarına kadar uzanmıştır. Bu süreçte Selçuklu Devleti, Anadolu coğrafyasında kurduğu hâkimiyetini kaybederken; özellikle Bizans sınırında yer alan beyliklerin varoluş mücadelesi verdikleri görülmektedir. Bu devir Osmanlı Beyliği'nin de kuruluş dönemine denk düşmektedir.

Söğüt topraklarında kurulan Osmanlı Beyliği, Bilecik, Yenişehir, İnegöl, Bursa, İznik ve daha nice şehirler fethederek hâkimiyet alanını genişletmiştir. Osman Gazi'nin daha sağlığında Bursa'nın fethi gibi önemli vazifeler verdiği oğlu Orhan Gazi, babasının vefatından sonra Osmanlı Beyliğinin başına geçmiştir. Orhan Gazi; siyasî, ticarî, askerî, sosyal ve ilmî sahalarda reformlar yaparak devlet olma yolunda atılımlar gerçekleştirmiştir. Osmanlı Beyliğinin temelini Türkmen aşiretleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte farklı din ve milletlere mensup kimselerin de Osmanlı topraklarında refah içinde yaşayabilmesi için Orhan Gazi, hâkim olduğu topraklarda gayri Müslimlerin haklarını da korumuştur.

Osmanlı topraklarında devlet yönetiminin yenilikleri, devlet olma yolundaki gelişmeler; halkın huzur ortamında yaşamasının temin edilmesi gibi hususlar gelişme gösterirken diğer yandan doğuda Moğol zulmü giderek artmaktadır. Zulümden kaçan halk batıya, Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Uzun yıllar süren göçlerle gelen halk arasında ilim adamı, tüccar, sanatkâr ve alperenler vardır. Göçlerle gelen Türkmenler, Osmanlı'nın Türk nüfusunu arttırmış ve dolayısıyla Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarında Türk nüfusunu arkasında hazır bir güç olarak bulmuştur. Göç edenler arasındaki alperenler, gazi-derviş kimlikleriyle dikkat çekmektedir. Gazi kimlikleriyle savaşlarda kaleler fethetmiş, derviş kimlikleriyle de fethedilen topraklarda halkın gönlünü kazanarak manevi fetihler gerçekleştirmişlerdir.

Orhan Gazi kendi döneminde topraklarına gelen bu gazi dervişlerle yakından ilgilenmiş, onlara vakıflar tesis etmiştir. Fethedilen topraklarda terk edilmiş araziler boş kalmayın ve işlensin, kervanların geçtiği yollar güvenli olsun gibi düşüncelerle alperenlere teslim etmiştir. Orhan Gazi'nin çağdaşı olan Geyikli Baba da bu gazi

dervişlerden birisidir. Hatta Orhan Gazi devrinin öne çıkan simalarındandır. Geyikli Baba, Azerbaycan'ın Hoy şehrinden gelerek Bursa İnegöl'e yerleşmiştir. Müridleri ile Bursa'nın fethine katılan Geyikli Baba hakkında pek çok menkıbe anlatılmaktadır. Bunlardan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki Geyikli Baba, Türk kültürünü yaşatmaya devam eden Müslüman bir derviştir. Kendisini Ebu'l-Vefâ tarikatından, Baba İlyas müridi olarak tanıtan Geyikli Baba'nın Orhan Gazi ile olan yakın ilişkisi dikkat çekmektedir. Selçukluların yıkılmasında etkili olan Babâî isyanlarına karşılık; Şeyh Edebalı, Geyikli Baba gibi Vefâî Babâî dervişlerinin Osmanlıların kuruluş yıllarında destek olduklarını görmekteyiz.

Orhan Gazi Geyikli Baba ve müridlerine vakfettiği köyde cami, tekke, hamam ve türbe yaptırmış, masraflarını karşılayacak vakıflar tahsis etmiştir. Bu yapılardan cami, türbe ve hamam günümüze ulaşmış ve kullanılır durumda olup hizmet vermeye devam etmektedir. Orhan Gazi dönemi mimarisini yansıtan bu yapılar topluluğu, Osmanlı Erken Devir mimari usullerinin belirlendiği eserler arasındadır.

Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin uç beyliği olarak sınırda verdiği yaşam mücadelesinin ardından gelen Orhan Gazi devri, fetihlerin yanı sıra imar faaliyetlerinin de çokça görüldüğü bir dönemdir. Osmanlılar'ın ilk inşa faaliyetlerinden itibaren Türkistan ve Selçuklu etkisinde oldukları görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlılar, Selçuklu geleneğini devam ettirmekle birlikte kendilerine özgü yeniliklerinin de olduğu görülmektedir. Bursa'nın fethinden sonra yakın zamanda inşa edilen bu külliye de Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında sultanların dervişlerle olan muhabbetini göstermekle birlikte fethedilen topraklardaki imar faaliyetlerine bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geyikli Baba Camii, mahallenin (eski adıyla Baba Sultan Köyü'nün) meydanında engebeli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Bu arazinin tepe diyebileceğimiz bir mevkiinde, doğuda yer almaktadır. Cami ve doğu cephesine bitişik olan Geyikli Babanın türbesi Orhan Gazi zamanında inşa edilmiştir. Caminin cephe duvarına bitişik olan türbenin, camiden sonra yapıldığını Âşıkpaşazâde tarihinden öğrenmekteyiz. Bununla birlikte cami ve türbenin birleştiği duvar ve ikisi arasında kalan pencere incelendiğinde de türbenin daha sonradan eklendiğini anlamaktayız. Türbe ve caminin inşasında kullanılan malzeme

ve uygulanan işçilik, sivri kemerli kapı ve pencereleri, kirpi saçakları, hareketli duvar silmeleri, badem dilimli kubbe kasnağı ile birbirinin aynı olması, iki yapının yakın tarihlerde inşa edildiği bilgisini de doğrulamaktadır.

Orhan Gazi devrinde inşa edilen caminin batı cephesinde 19. yüzyılda Abdülhamid devrinde inşa edilen yeni bir harim vardır. Hımiş duvarları, alçak tavanı, kırma çatısı ve kapı ile pencerelerin yuvarlak kemerleri onu eski camiden ayırmaktadır.

Eski cami, kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülü harim ve kuzey tarafında üç kemerli üzeri tonozlarla örtülü revaklardan oluşan son cemaat yerinden müteşekkil bir yapıdır. Kuzey cephe duvarının beden duvarından 0.40 m. kadar yüksek yapıldığını görmekteyiz. Bu yönüyle caminin 15. yüzyılda Bursa camilerinde gördüğümüz kalkan duvarlı cephe düzenlemesinin bir habercisi olduğu söylenebilir. Zira sadece cephe duvarının yüksekliği değil üç kemerli açıklık ve almaşık duvar tekniği gibi yönlerden de benzerlik göstermektedir. Caminin güney ve doğu cepheleri ise kaba yontma taş ve moloz taş ile örülmüştür. Kaynaklarda, sonradan eklenen harim ile eski caminin arasında geçişi sağlamak için aradaki duvarın açıldığı geçmektedir. Burada yuvarlak kemerli bir açıklık oluşturulmuştur. Bu kemer ve duvarın yapısı incelendiğinde şunları söyleyebiliriz: kemer ayaklarında üzengi taşları vardır. Bu bize kemerin buraya sonradan yapılmadığını aslından olduğunu düşündürmektedir. Zira bu yapılar topluluğu, kayıtlarda Geyikli Baba Zaviyesi olarak geçmektedir. Caminin güneyi, türbenin ise doğu taraflarının mezarlık alanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Muhtemeldir ki Geyikli Baba zamanında da caminin doğu tarafı mezar alanı olarak kullanılmakta idi. Bu sebeple de kabri o taraftadır. Böylece avlu içinde, cami dışında zaviye olarak kullanılabilir alan caminin batı tarafındadır. Avlu içinde zaviyeye ait farklı yapılar olabileceği gibi camiye bitişik bir bölüm olması da muhtemeldir. Erken Devir Osmanlı kanatlı cami planlarında harime iki yanda eklenmiş zaviye odalarının olması, bu düşüncenin o devrin geçerli plan sistemi olduğunu akıllara getirmektedir. Yüzyıllar içinde hasara uğrayan ve tamirler gören yapıların zamana yenik düşmesi de pek tabiidir. 1855 depreminde hasar gördüğü bilinmekle birlikte bu hasarın ne derece olduğu konusunda bir bilgiye sahip değiliz. İddia ettiğimiz gibi caminin batı tarafında bitişik böyle bir yapı var ise II. Abdülhamid devrinde hasar gören bu yapının yerine yenisi yapılmış olmalıdır. Söz konusu duvarı incelediğimizde kubbe kasnağı üzerindeki tepe penceresinin kapatıldığını görmekteyiz.

Diğer cephelerde de bazı pencereler kullanıma kapatılmıştır. Kullanılmayan pencereler kapatılsa da yerleri bellidir. Bu duvarda ise tepe penceresi haricinde pencere sisteminden bahsetmemiz mümkün değildir. Biz burada, “Caminin batı cephesinde bitişik bir yapı olmasaydı ve bu duvar kapalı olsaydı burada pencere açıklıkları da olması gerekmez miydi?” sorusunu sormaktayız ve buranın Abdülhamit tamiri öncesi zaviye olarak kullanılmış bir bölüm olduğu kanaatini taşımaktayız. Sultan Abdülhamit devrinde çeşitli sebeplerle hasar görmüş bu alanın cami olarak yenilendiği görüşünü benimsiyoruz.

Yeni eklenen kısımda, kadınlar mahfiline çıkan merdiven boşluğu için eski caminin batı tarafındaki revak duvarı yaklaşık 0.90 m. yani beden duvarının kalınlığı kadar içeri alınmıştır. Duvarın burada daha geniş tutulması da bizim yukarıda anlattığımız fikrimizi destekleyen unsurlardan birisidir.

Türbe, iki kısımdan oluşmaktadır. İlki güneyde kare plan üzerine kubbe ile örtülü olan kısım. Diğeri ise buna kuzeyde eklenen doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlı, üzeri tonoz ile örtülü medhal bölümüdür. Kubbe ile örtülü kısımda Geyikli Baba ve Germiyanogulları’ndan bir beyin sandukası bulunmaktadır. Geyikli Baba’nın vefatından sonra mezarı üzerine, Orhan Gazi tarafından inşa ettirilmiştir. Camiye cephe olan batı duvarında kubbe ile örtülü kısma açılan bir pencere yer almaktadır. Pencere cami duvarı ile aynı düzlemde iken türbe duvarında sağ tarafı yaklaşık 0.25 m. kadar içerde kalmıştır. Bu da cami duvarında yer alan pencere için türbe duvarına açıklık yapıldığını göstermektedir. Burada dikkat çeken bir diğer özellik de türbenin ve mimari özellikleri bakımından benzerlik gösteren caminin her hangi bir duvarında tahfif kemeri olmadığı halde burada tahfif kemeri kullanılmış olmasıdır. Çünkü kanaatimizce pencere için oluşturulacak açıklığın, duvarın taşıyıcılığına zarar vermesi önlenmek istenmiştir. Bu da aynı dönem özelliklerini taşıdığı camiden sonra yapıldığını gösterir.

Türbe içinde iki bölümü birbirinden ayıran kemerin ahşap gergisi üzerinde geyik boynuzları asılıdır. Geyikli Baba’nın zamanından olup olmadığını bilmediğimiz bu boynuzlar, Türk kültüründe yer eden geyik motifinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’nun farklı yörelerinde hâlâ geyik boynuzlarının yatırlarda şifa bulmak amacıyla asıldığını biliyoruz. Burada ise bu amacının yanı sıra sağlığında geyiklerle olan muhabbetiyle bilinen Geyikli Baba’yı temsil ettiği bilinmektedir.

Türbe ve caminin kesiştiği yerde yani güney doğu köşesinde yer alan hazire, zamanında avlunun güney tarafını olduğu gibi kaplayan mezarlıktan geriye kalan taşların sergilendiği bir alan olmuştur. Burada tespit ettiğimiz taşlar farklı dönemlere aittir. Bunlardan ilki Bursa'da gördüğümüz Erken Devir mezar taşlarıdır. İkincisi ise 15. yüzyıldan sonra görmeye başladığımız dikdörtgen prizmatik formda başlıklı mezar taşlarının çeşitli örneklerinden oluşmaktadır. Dikkatimizi çeken bir taş da fes başlığı üzerine Latin harfleriyle yazılan isimdir. Mezar taşının diğer kısımları bulunamamıştır. Bu örnek, mezarlığın Osmanlının son, Cumhuriyet Türkiye'sinin ise ilk dönemlerinde kullanılır durumda olduğunu göstermektedir. Mezarlığın tahribatı sırasında akrabası olanlar taşları yeni mezarlığa taşımışlarsa da bu çok az bir kısmını oluşturmaktadır. Mezarlığın çoğu yok olmuştur.

Külliyenin günümüze ulaşan birimlerinden bir diğeri hamamdır. Günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir. Külliye'nin gelişim tarihinden bildiğimiz üzere; ilk olarak cami inşa edilir, yanında ise ilk inşa edilen yapılar hamamlardır. Geyikli Baba Hamamı da buna örnektir. Hamam, cami ve diğer birimlerin bakım masraflarının karşılanması için aynı dönemde inşa edilmiştir. Hamamın ana gövdesini oluşturan soğukluk ve buna güneydoğu cephesinde eklenen ılıklik ve usturalık bölümleri ile devamında eklenen sıcaklık bölümünden oluşmaktadır. Küçük ölçülerde planlanan hamamlarda olduğu gibi ılıklik bölümü bir geçiş yeri olarak kullanılan küçük bir eyvandan oluşmaktadır. Sıcaklığın içine açılan sıcak su kazanında biriken su kazanın altındaki ocakta yakılan ateş ile ısıtılmaktadır. Ateşin yakıldığı külhanın girişi hamamın giriş cephesinde doğu tarafında kalmaktadır. Günümüzde sıcak su kaynağı bulunarak hamama getirilmiş olsa da depremlerde bu suya karışan soğuk su sebebiyle su sıcaklığını kaybetmiştir. Eskiden olduğu gibi dağdan getirilen odunlar yakılarak su ısıtılmaktadır. Deri hastalıklarına iyi geldiği söylenen bu suda yıkanmak için çevre köy ve ilçelerden de ziyaretçiler gelmektedir.

Cami, türbe ve hamamın dış cephe duvarlarında kullanılan kaba yontma ve moloz taşların açıklı koyulu renkleri sayesinde beden duvarlarında hareket kazandırılmıştır. Kemerlerin tuğla ile örülmesi, pencere alınlıklarında tuğla kullanılması hareketliliği sağlayan diğer bir unsurdur. Caminin kuzey cephe duvarında görülen almaşık duvar tekniği ve hamamın özellikle soğukluk kısmında tuğla hatıllı duvar yapısı dış cephedeki

süsleme unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Duvar saçakları, kubbe kasnakları ve minarenin şerefesinde uygulanan kirpi saçak sistemi ile beden duvarlarından örtü sistemine ahenkli bir geçiş sağlamıştır.

Yapılardan cami ve türbenin geçiş sistemlerinde uygulanan baklava dilimleri ise iç mekânda karşımıza çıkan süslemelerdir. Kalem işi ve çini gibi süslemelerin yer almadığı pencere alınlıkları, beden duvarları ile aynı sıvalıdır. Üst sıra ve tepe pencerelerindeki revzenler günün farklı saatlerinde cami ve türbe içinde hâkim renklerin değişimine sebep olmaktadır. Caminin mevcut minberi üzerindeki geometrik süslemeler dışında cami içinde bir tezyinattan söz etmemiz mümkün değildir. Ancak bu minber eskisinin benzeri olarak yapılmış olup orijinal minber ise bir depoda çürümeye terk edilmiştir. Yerinde incelediğimiz eski minberdeki birbirine geçen ahşap parçalar ile oluşturulmuş geometrik desenler, özel işçiliğini yansıtmaktadır.

Eski fotoğraflarla kıyaslama ve köy sakinlerinden bilgi almak suretiyle yaptığımız incelemelerde; cami, türbe ve hamamda bulunan bazı parçaların artık bulunmadığını tespit ettik. Bunlar arasında caminin şamdanları, hamamdaki kurnalardan biri, türbe içinde yerleştirilmiş barok süslemeli bir levha sayılabilir. Hamam içinde mevcut iki kurnanın devşirme malzemeden sütun başlıkları olduğunu gördük. Tahminimizce diğer kurnalar da benzer malzemelerden idi. Hamam içinde söz konusu iki kurna dışında soğukluk kısmındaki mermer şadırvanın fiskiyesini zikredebiliriz. Hamamın aydınlatma sistemlerinden olan geometrik şekilli ışıklıklar ise hamamın aslından günümüze ulaşan ve dönemin sade ve ince ayrıntılarda gizli süsleme zevkini yansıtmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren külliye ve bunların küçük ölçekli örnekleri olan zaviyeler, yerleşim merkezlerinin kurulmasında ve merkeze bağlı bir şekilde idare edilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuya örnek teşkil eden yapı sistemlerinden birisi de Geyikli Baba Külliyesi'dir.

Geyikli Baba Külliyesi, sadece Orhan Gazi Devri mimarisini yansıtmaz bunun yanı sıra sultan-derviş ilişkisine de şahitlik eder. Orhan Gazi, fethettiği toprakların merkeze uzak kesimlerini, derviş ve ahi zaviyeleri ile ihya etmiş ve kontrolü altında tutmuştur. Bu dönemde inşa edilen Geyikli Baba Külliyesi de konuya örnek teşkil etmektedir.

Geyikli Baba Cami ve Türbesi, baklava dilimli tromplar, hareketli duvar saçakları, tuğla ile örülmüş sivri kemerleri gibi özellikleri bakımından Orhan Gazi Devri mimarisinin tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte kuzey cephe duvarının beden duvarından 0.40 m. yüksek olması, onu ilerleyen dönemlerde 3 m. yüksekliğe varan kalkan duvarlı cephelerin öncüsü yapmaktadır. Orta Asya kökenli taç kapı uygulamasından ilhamla gelişen kalkan duvarın, bu camide görülmesi ise Osmanlı mimarisinin Türkistan'dan izler taşıdığını göstermektedir.

Birbirine bitişik olarak inşa edilen cami ve türbenin ana kütesini merkezde yer alan Orhan Gazi'nin inşa ettirdiği cami oluşturmaktadır. Caminin batı tarafındaki yeni kısmın sonradan eklendiği ve ortadaki duvarın açıldığını ifade eden kaynaklar olmakla birlikte biz yukarıda dayandırdığımız gerekçelerle, caminin ilk yapılışında batı tarafında bir zaviyenin olduğu sonucuna ulaştık. Minarenin kuzeydoğu köşesinde yer alması ve türbenin de bu tarafta inşa edilmesi ise tezimizi desteklemektedir. Eski caminin batı duvarına açılan kemerin üzenği taşlarının varlığı ve bu cephede kapatılmış tepe penceresine rağmen üst ve alt sıra pencerelerinin izi bulunmaması da bu duvarın ilk yapıldığı zamandan itibaren açık olduğu yönündeki kanaatimizi güçlendirmektedir.

Kubbe ile örtülü 14. yüzyıl ve alçak tavan ile örtülü 19. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtan iki bölümlü camide örtü sistemini kıyaslama imkânı bulduk. Ve şunu ifade

etmeliyiz ki örtü sistemindeki kademeli yükselişin ve kubbenin iç mekânda sağladığı bütünleştirici etki, koyu kahverengi ahşap ve alçak tavanla örtülü olan kısımda yerini bir anda kesilmiş ve basık bir etkiye bırakmaktadır.

Avlu içinde cami ve türbenin güney tarafının mezarlık alanı olması ve bu alanın zamanında bir duvar ile ayrıldığını gösteren fotoğrafların varlığı sebebiyle külliye'nin günümüze ulaşmayan birimlerinin caminin batı tarafında ve hamam ile arasında kalan alanda yer aldığını düşünmekteyiz.

Türbenin haziresinde toplam 21 mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlardan 16 tanesi baş, 6 tanesi ayak şahidesidir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin zikrettiği, Muhammed ibnü'ş-Şeyh Hacı Muhammed Edhemî'ye ait (H. 885 / M. 1480-81) tarihli mezar taşının ise artık hazirede mevcut olmadığı ortaya çıkmıştır. Külliye'nin farklı birimlerinden kaybolan şamdanlıklar, kurna, barok süslemeli taş levha gibi parçaların yanı sıra caminin 150-200 yıllık olduğu tahmin edilen orijinal minberinin ise bir depoda çürümeye terk edildiğini gördük.

Geyikli Baba Külliyesi, yeni adıyla Baba Sultan Mahallesi'nin yaşam merkezini oluşturmaktadır. Geyikli Baba'nın zamanında müridlerini topladığı bir tekke olduğu gibi günümüzde de Türkiye'nin dört bir yanından gelen ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Her yıl yapılan ve köy halkının büyük heyecanla beklediği anma programı köy halkı için bayram şenliğinde geçmektedir. Halen türbenin içinde asılı olan geyik boynuzları ise Geyikli Baba'nın şahsında geyik kültürünün, Orta Asya'dan Anadolu topraklarına yansıyan bir örneği olarak karşımızda durmakta, Türkler arasındaki yerini ve önemini yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

AKOZAN Feridun, “Türk Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 8, (1969), ss. 303-332.

ALGÜL Hüseyin, “Bursa’nın Fethi ve Fâtihî”, *Uluslararası Orhan Gazi ve Dönemi Sempozyumu*, ed. İsmail Selimoğlu, Bursa: Gaye Kitabevi, 2011, ss. 59-69.

Anadolu Haber Ajansı, “İssız Ormanlarda Geyikleriyle Yaşayan Türkler: Dukhalar”, *TRT Haber*, 23 Mart 2019, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/issiz-ormanlarda-geyikleriyle-yasayan-turkler-dukhalar-409472.html>, (25.07.2019).

Âşıkpaşazâde Tarihi, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013.

AŞKAR Mustafa, “Osmanlı’nın Kuruluş Döneminde Tasavvufi Hareketler: Devlet-Sufi İlişisine Bir Bakış”, *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu: Bayramım Şimdi*, Ankara: TÜRKKAD İstanbul Şubesi, 2012, ss. 219-227.

ATASOY Nurhan, *Derviş Çeyizi Türkiye’deki Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, 2000.

ATEŞ Nilüfer, “Osmanlıda Vakıf- Külliye- Şehir İlişkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.26 (2017), ss. 151-164.

AYVERDİ Ekrem Hakkı, “Orhan Gazi Devrinde Mimari”, Ankara: İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1956, ss. 115-197.

----- Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I*, İstanbul: Baha Matbaası, 1966.

Baba Sultan Hamamı Restitüsyon-Restorasyon Raporu, haz. Feyza Aksoy, Doğan Yavaş, 2016.

BARCAN Ömer Lütfi, “İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, Ankara, *Vakıflar Dergisi*, S. 2 (1942), ss. 279-353.

----- Ömer Lütfi, Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

BAŞAR Fahamettin, “Ertuğrul Gazi”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1995, C. 11, ss. 314-15.

BOA, Ali Emîri Tasnifi, nr. 00001.

BOA, İ.DH., nr. 000676.

Bursa Kestel Babasultan Köyü Babasultan Cami ve Türbesi, Rölöve - Restitüsyon, Restorasyon Raporu, haz. A. İlhami Bilgin, S. Semra Emek, 2008.

ÇERKEZ Murat, “Kestel Baba Sultan Külliyesi”, *Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. 1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, İstanbul: İhlas Gazetecilik A.Ş., ss. 419-447.

ÇINAR Bekir, “Türk Mitolojisindeki Geyiğin Divan Şiirinde Ahuya Dönüşmesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 43, (2018), ss. 67-85.

ÇUHADAR Özlem, *Bursa Camilerinde Revak Erken Dönem Üzerine Bir Deneme*, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2011.

DALKESEN Nilgün, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Kültüründe Geyik Kültü”, *Milli Folklor*, S. 106, 2015, ss. 58-69.

DANIŞMEND İsmail Hamdi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.1, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

ERYILMAZ Halil İbrahim, II. Abdülhamid Dönemi Camileri I, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2018.

EYİCE Semavi, “İlk Osmanlı Devri’nin Dini İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası*, S. 23, (2015), ss. 3-80.

Geçmişten Geleceğe Köylerimiz Baba Sultan Köyü, haz. Hüseyin Delil vd., Bursa: MARSET Matbaacılık, 2008.

GLÜCK Heinrich, “Osmanlılarda Mimari”, *Eski Türk Sanatı ve Avrupa’ya Etkisi*, çev. Cemal Köprülü, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1975.

GÜLER Semra, “Bursa’da Kalkan Duvarlı Camiler ve Ön cephe Düzenlemeleri”, Bursa, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 28, (2019), ss. 59-97.

GÜLGEN Hicabi, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

----- Hicabi, “Orhan Gazi Devri Mimari Eserlerinin Tahlili”, *Orhan Gazi ve Dönemi*, ed. İsmail Selimoğlu, Bursa: Gaye Kitabevi, 2011, ss. 516 – 522.

----- Hicabi, “Dedeler Köyü Camii”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 21, (2012), ss. 63-86.

----- Hicabi, *İnegöl İshak Paşa Külliyesi*, Bursa: Emin Yayınları, 2016.

HAMMER Joseph Von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Zuhuri Danışman, C. 1, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1972.

İhlas Haber Ajansı, “Baba Sultan Cami ve Geyikli Baba Türbesi Açıldı”, Milliyet Bursa Haberleri, 14 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/babasultan-camii-ve-geyikli-baba-turbesi-bursa-yerelhaber-89171/BABASULTAN>, 18.08.2019.

İNALCIK Halil, “Orhan Gazi”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2007, C: 33, ss. 377-386.

----- Halil, “Osman Gazi”, *DİA*, İstanbul: 2007, C. 33, ss. 443-453.

----- Halil, “Osmanlı Devletinin Kuruluş Sorunu”, çev. Tahir Sünbül, ss. 329-339.

----- Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.

KAPLANOĞLU Raif, *Doğal ve Anıtsal Eserleri ile Bursa*, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2003.

KARA Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2017.

KAYA Mevlüt, "Uygarlıklarda Kutsal Geyik Motifi ve Geyik Motifine Bağlı Yer Adları", Giresun, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, (2014), ss. 230-252.

KEPECİOĞLU Kamil, *Bursa Kütüğü*, C. 2, İstanbul: Bursa Kültür A.Ş., 2009.

KÖPRÜLÜ Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

----- M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976.

MEHMED NEŞRİ, *Neşri Tarihi*, haz. Mehmet Altay Köymen, 1. b. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1983.

OCAK Ahmet Yaşar, "Geyikli Baba", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1996, C. 14, ss. 45-47.

----- Ahmet Yaşar, *Selçuklular Osmanlılar ve İslam*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

SEZAI Sevim, "İlk Osmanlı Vekayinâmelerinde Sultanlar ve Dervişler", *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, haz. Mehmed Temelli, Bursa: F. Özsan Matbaacılık, 2005, ss. 305-315.

SINMAZ Serkan, "Külliyelerin Mekansal Tasarımı, Anadolu'da Külliyyelerin Gelişim Süreci ve Kentsel Tasarım Kurgusu", *Kent Akademisi ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, C. 10, S. 4, (2017), ss.381-395.

SÜMER Faruk, "Turgut Alp", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2012, C. 41, ss. 416.

----- Faruk, *Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, 6. b., İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016.

- ŞEHİTOĞLU Elif, “Osmanlı Dönemi Bursa Hamamları”, *Eski Hamam, Eski Tas*, haz. Mine Haydaroğlu, Nihat Tekdemir, 1. b., İstanbul: Mas Matbaacılık, 2009, ss. 95-110.
- TANMAN Baha, “Geyikli Baba Külliyesi”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1996, C. 14, ss. 47-49.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 7. b., C. 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, t.y.
- YILMAZ Hakan, “ Geyikli Baba’nın İnegöl’e Yerleşmesi, Orhan Gâzî ile İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki İddiaların Kesin Deliller Işığında Çürütülmesi”, *Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. 1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, İstanbul: İhlas Gazetecilik, ss. 461-506.
- YILMAZYAŞAR Hasan, *Orhan Gazi Döneminde İznik Kenti ve Mimarisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- YUNUS EMRE, *Divan ve Risâletü’n-Nushıyye*, haz. Mustafa Tatcı, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2005.

EKLER

EKLER I: Arşiv Belgeleri

EKLER II: Planlar

EKLER III: Fotoğraflar

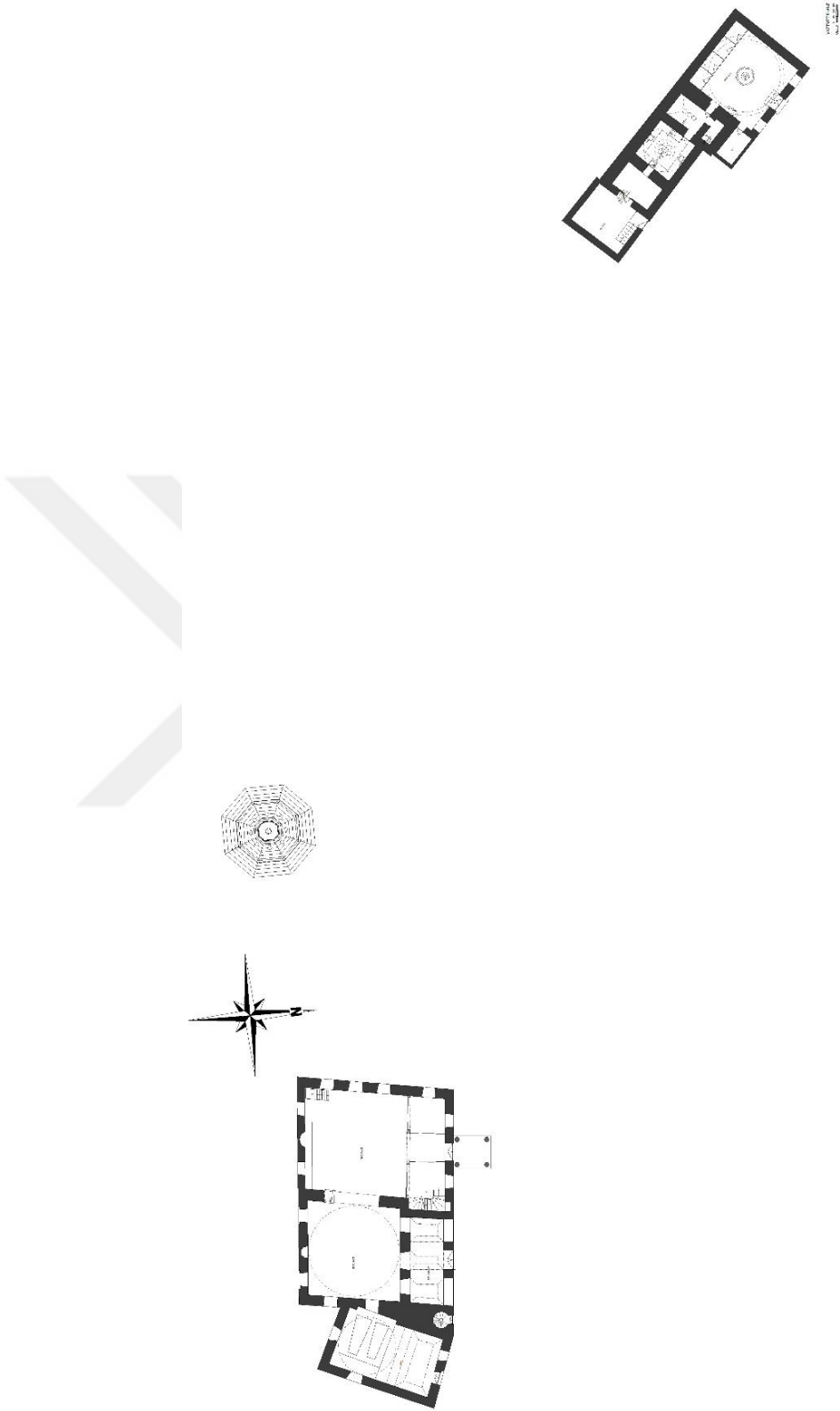

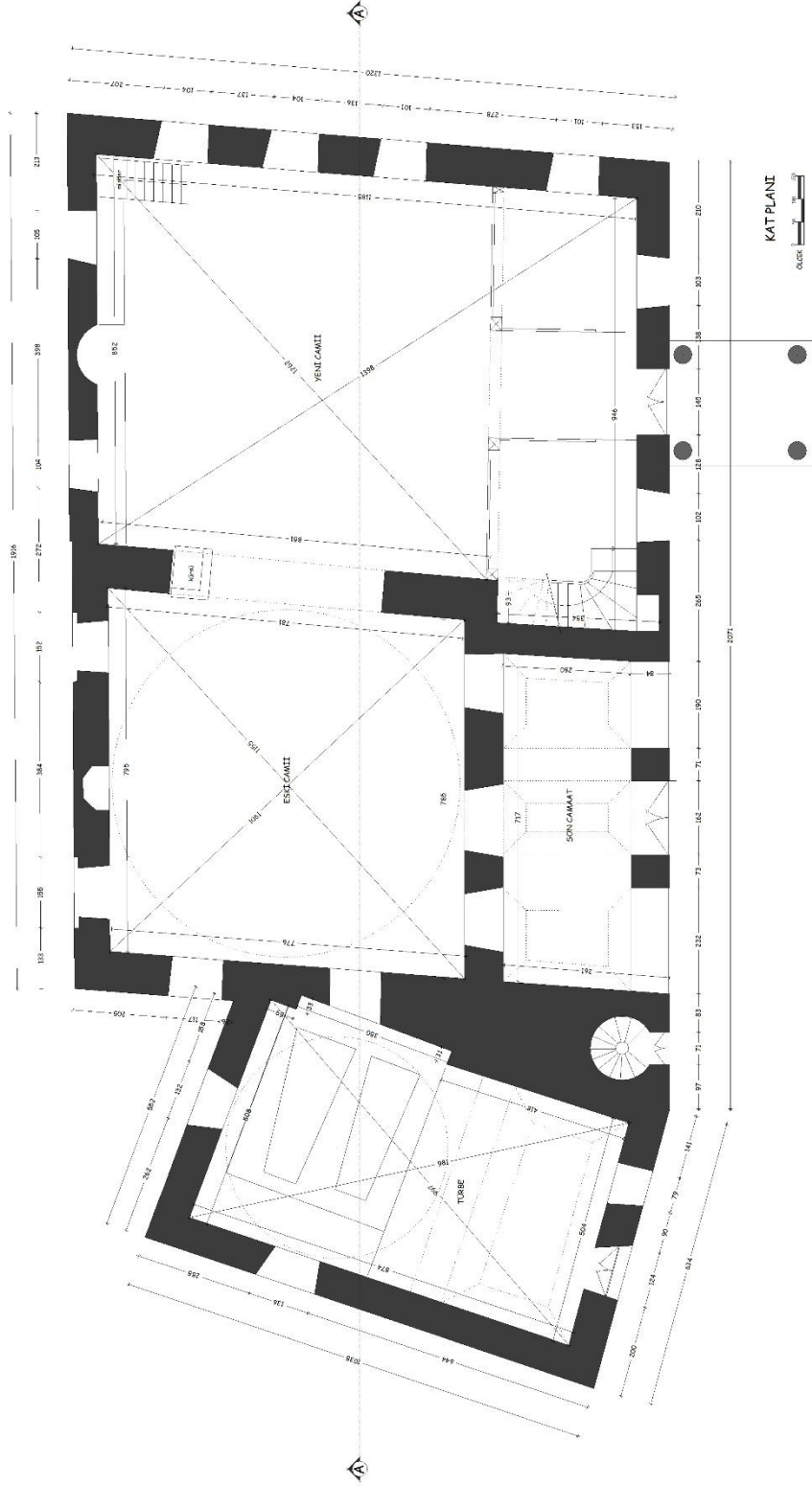
EKLER I: ARŞİV BELGELERİ

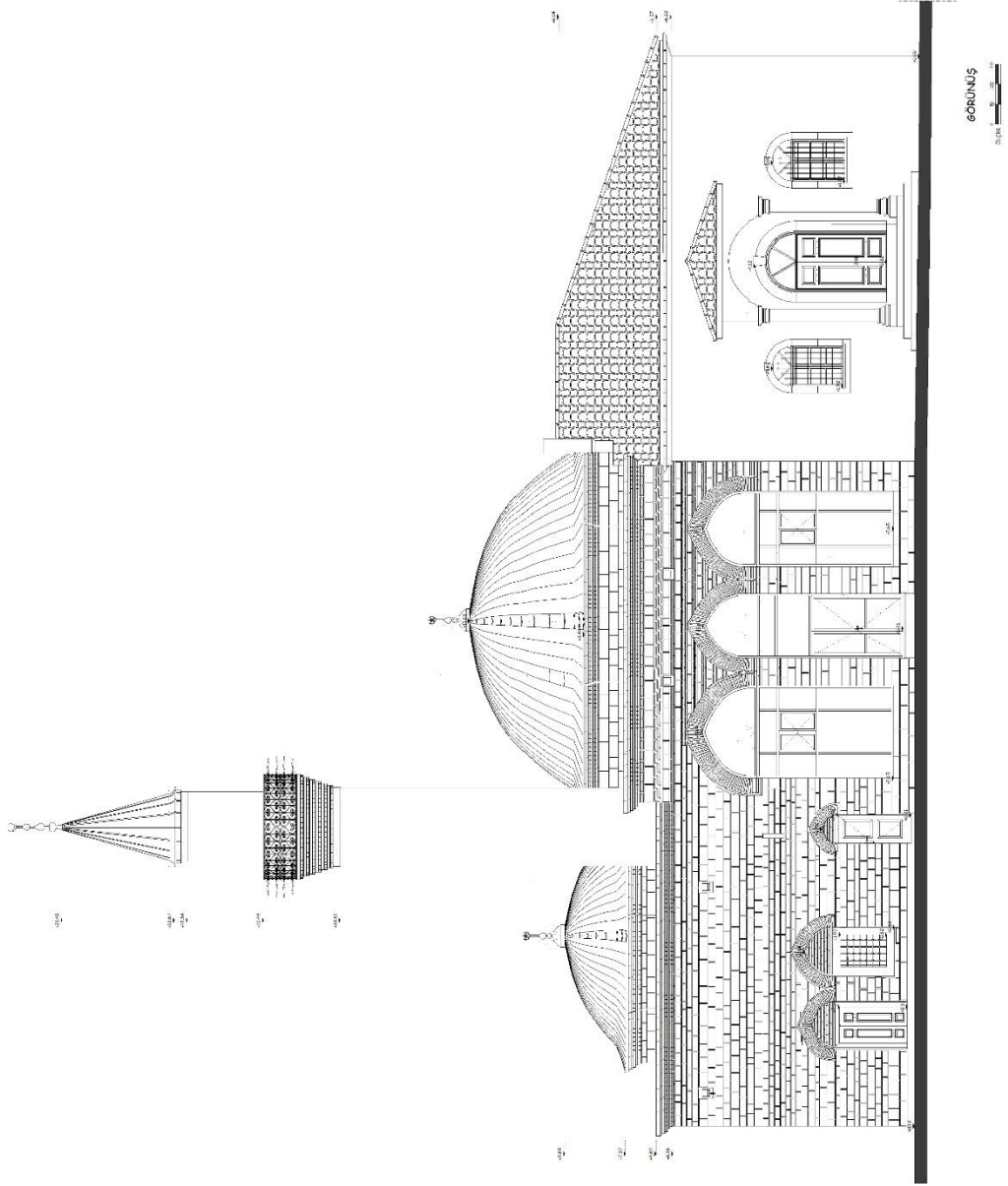
EKLER II: PLANLAR

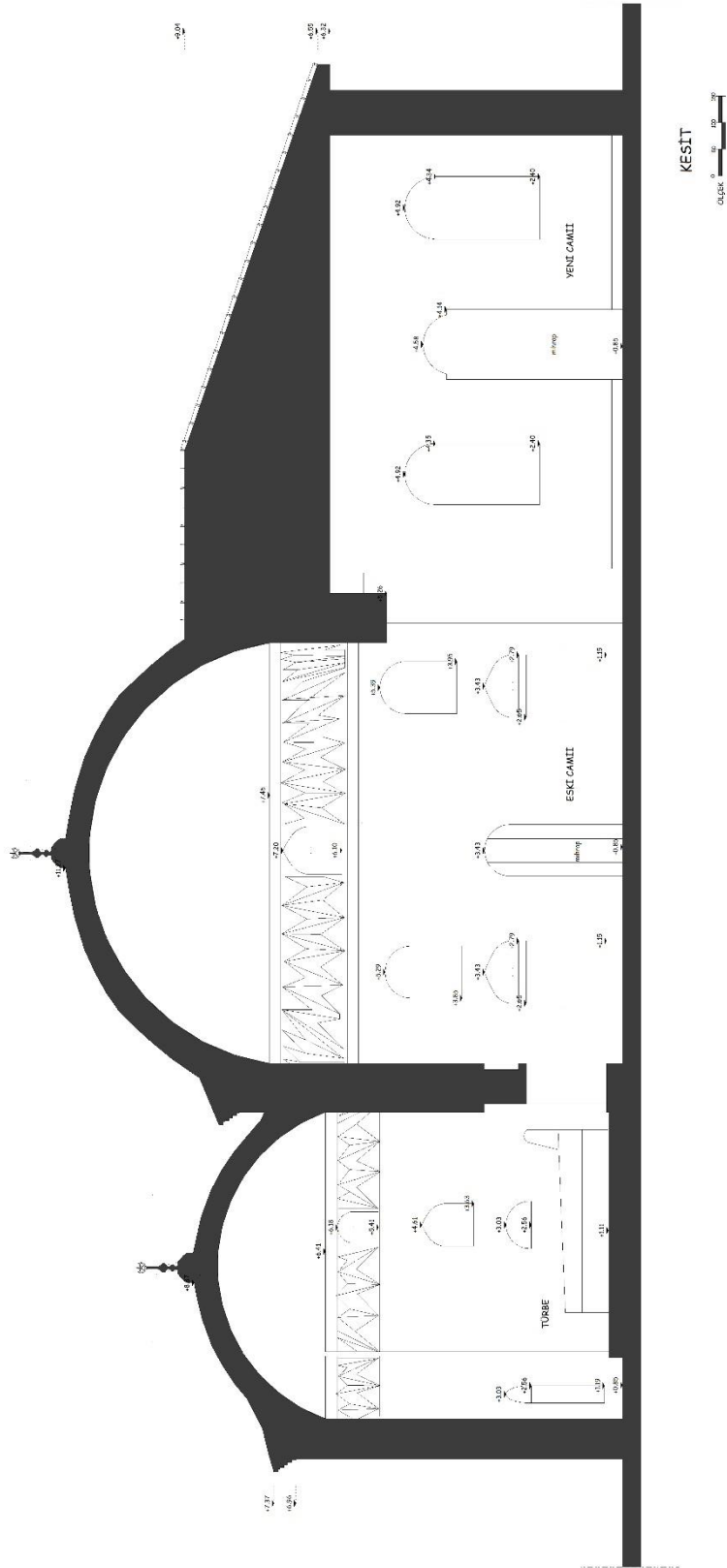
Baba Sultan Külliyesi Vaziyet Planı

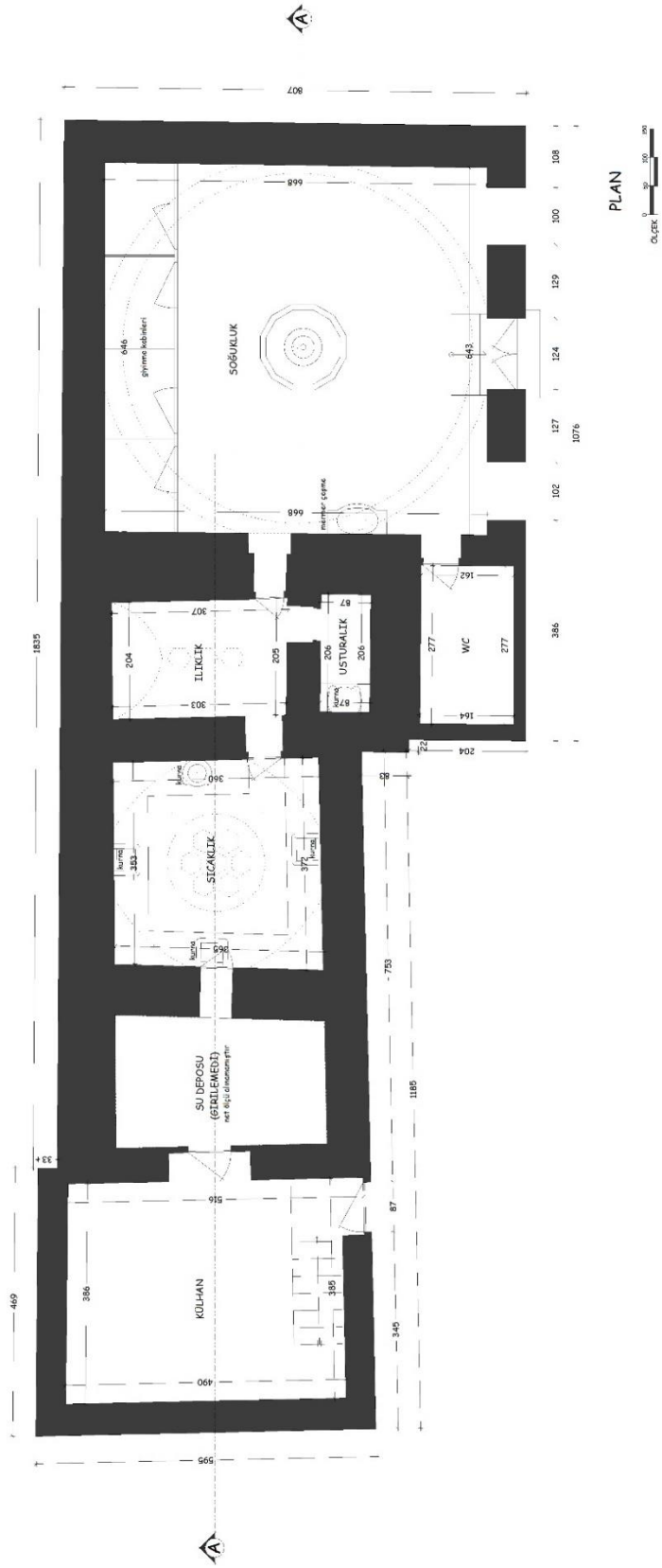
Baba Sultan Camii ve Türbesi Planı

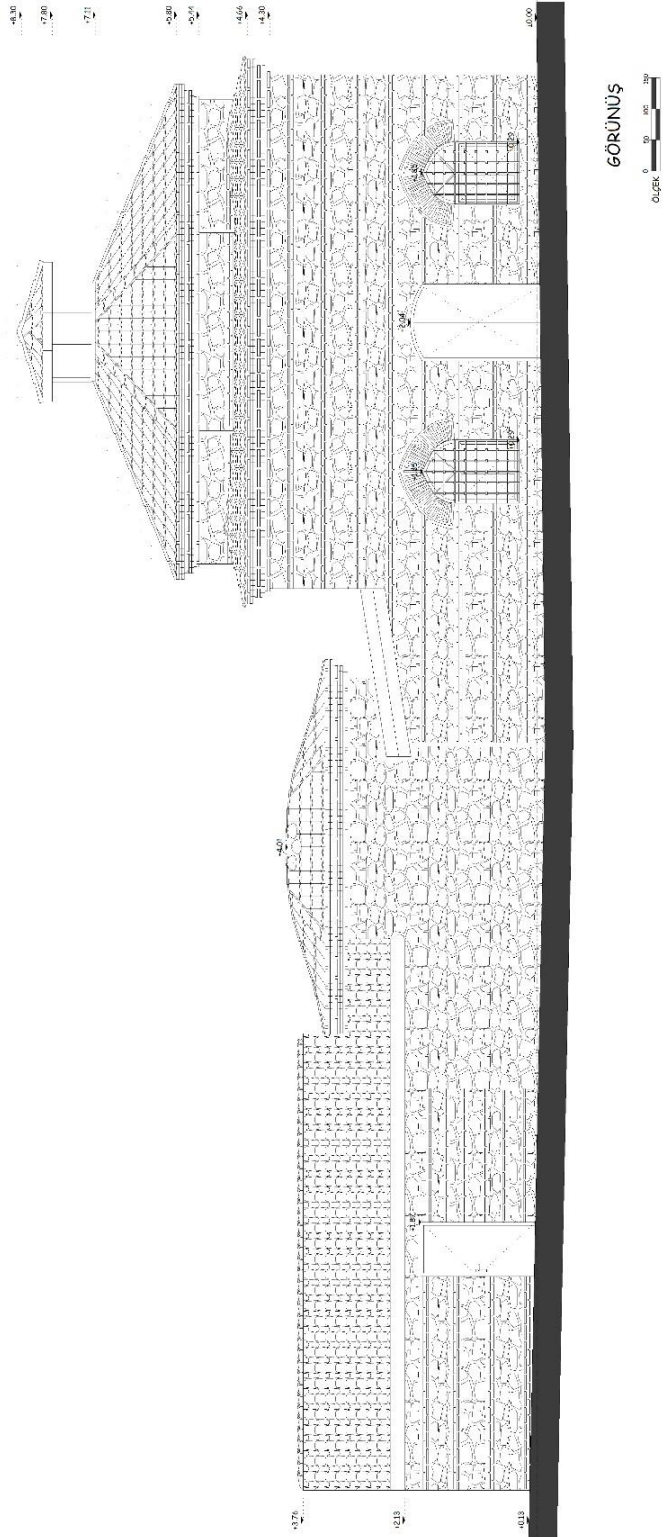
Baba Sultan Camii ve Türbesi Kuzey Cephesi

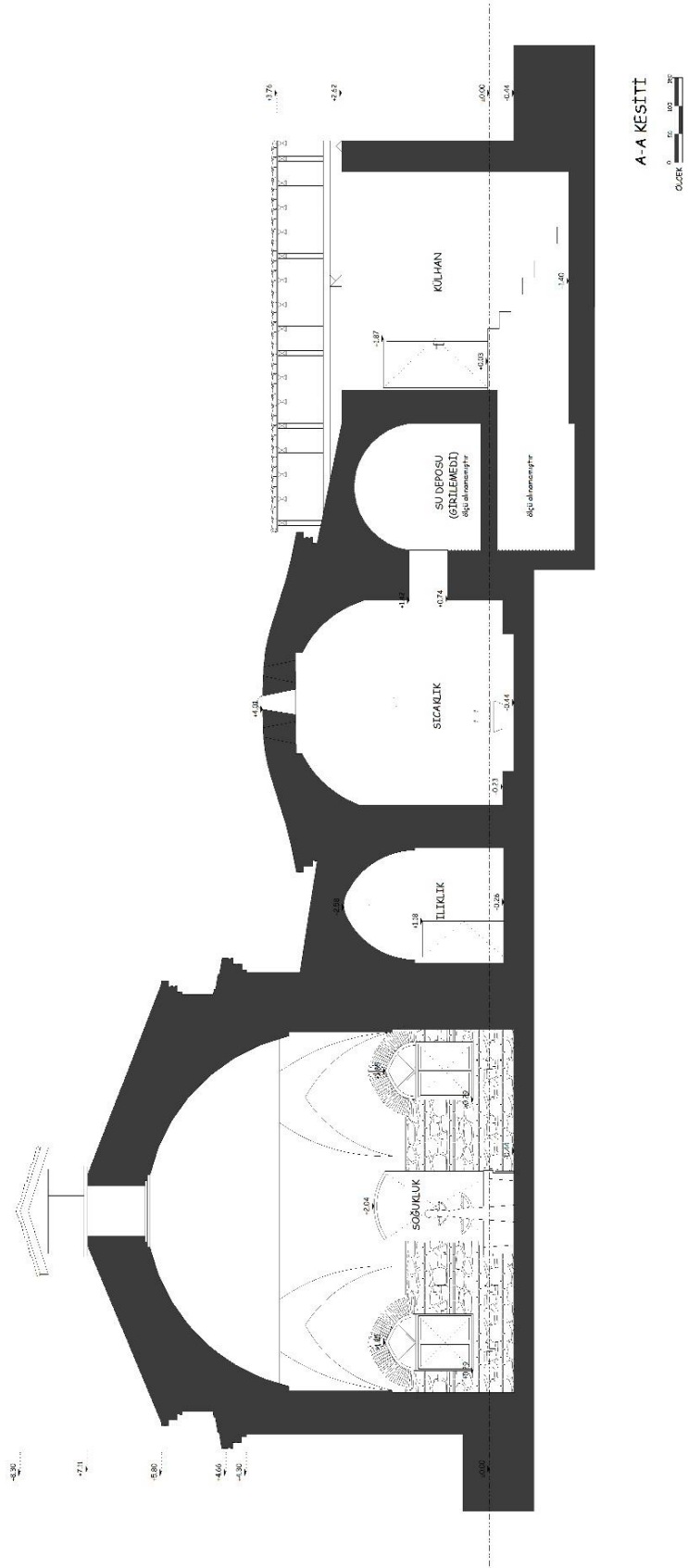
Baba Sultan Camii ve Türbesi Kesiti

Baba Sultan Hamamı Planı

Baba Sultan Hamamı Kuzeydoğu Cephesi

Baba Sultan Hamamı Kesiti

EKLER II: FOTOĞRAFLAR

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

1. Geyikli Baba (Baba Sultan) Camii umumi görünüşü
2. Baba Sultan Cami kuzey cephesi
3. Baba Sultan Cami eski cami kuzey cephesi
4. Baba Sultan Cami kuzey cephesi (1979)
5. Baba Sultan Cami yeni cami kuzey cephesi
6. Baba Sultan Cami yeni cami kuzey cephesinin 2011 Tarihli Görünümü
7. Baba Sultan Cami doğu cephesi
8. Baba Sultan Cami güney cephesi
9. Baba Sultan Cami eski cami güney cephesi
10. Baba Sultan Cami yeni cami güney cephesi
11. Baba Sultan Cami batı cephesi
12. Baba Sultan Cami örtü sisteminin üst görünümü
13. Baba Sultan Cami çörtene ve kalkan duvarın saçağı
14. Baba Sultan Cami cephe saçakları
15. Baba Sultan Cami harici kasnağı
16. Baba Sultan Cami alt ve üst sıra pencereleri
17. Baba Sultan Cami minaresi
18. Baba Sultan Cami eski cami giriş kapısı
19. Baba Sultan Cami eski cami medhal tonozu
20. Baba Sultan Cami eski cami son cemaat yeri batı revakına açılan pencere
21. Baba Sultan Cami eski cami son cemaat yeri doğu revakına açılan pencere
22. Baba Sultan Cami eski cami son cemaat yeri revak kemerleri
23. Baba Sultan Camii eski cami son cemaat yeri revak kemer ve gergileri
24. Baba Sultan Cami eski cami kuzey duvarı iç cephesi
25. Baba Sultan Cami eski cami doğu duvarı iç cephesi
26. Baba Sultan Cami eski cami güney duvarı iç cephesi
27. Baba Sultan Cami eski cami 1979 tarihli Mihrabı
28. Baba Sultan Cami eski cami 1979 tarihli Mihrap ve vaaz Kürsüsü
29. Baba Sultan Cami eski cami batı duvarı iç cephesi
30. Baba Sultan Cami eski cami batı duvarı kemer ayrıntısı
31. Baba Sultan Cami kubbesi

32. Baba Sultan Cami kubbe geçiş trompu
33. Baba Sultan Cami eski cami alt sıra pencereleri
34. Baba Sultan Cami eski cami üst sıra pencereleri
35. Baba Sultan Cami Kadınlar Mahfilinden Güney cephesinin Görünümü
36. Baba Sultan Cami eski cami mihrabı
37. Baba Sultan Camii yeni cami giriş kapısı
38. Baba Sultan Camii yeni cami revakı
39. Baba Sultan Camii yeni cami kuzey duvarı iç cephesi ve kadınlar mahfili
40. Baba Sultan Camii yeni cami doğu duvarı iç cephesi
41. Baba Sultan Camii yeni cami güney duvarı iç cephesi
42. Baba Sultan Camii yeni cami batı duvarı iç cephesi
43. Baba Sultan Camii yeni cami ahşap tavanı
44. Baba Sultan Camii yeni cami mihrabı
45. Baba Sultan Camii minberi
46. Baba Sultan Cami II. Abdülhamid zamanından olduğu tahmin edilen minberi
47. Baba Sultan Camii vaaz kürsüsü
48. Baba Sultan Camii kadınlar mahfilinden bir görünüm
49. Baba Sultan Cami minare kapısı
50. Baba Sultan Cami minare merdivenleri
51. Baba Sultan Cami şadırvanı
52. Baba Sultan Camii eski şadırvanın 1927 yılından bir görünümü
53. Baba Sultan Cami çeşmesi 2011 tarihli görünümü
54. Baba Sultan Camii çeşmesi
55. Baba Sultan Camii çınar ağacı
56. Baba Sultan Camii ocak yerleri ve Kuran Kursu Binası
57. Baba Sultan Camii lavaboları
58. Baba Sultan Türbesi kuzey cephesi
59. Baba Sultan Türbesi doğu cephesi
60. Baba Sultan Türbesi güney cephesi
61. Baba Sultan Türbesi doğu duvarı ayrıntı
62. Baba Sultan Türbesi örtü sistemi
63. Baba Sultan Türbesi güney cephesi cephe saçakları

64. Baba Sultan Türbesi harici kubbe kasnağı
65. Baba Sultan Türbesi kapı ve pencere alınlığı
66. Baba Sultan Türbesi kuzey duvarı iç cephesi
67. Baba Sultan Türbesi güney duvarı iç cephesi
68. Baba Sultan Türbesi tonozu
69. Baba Sultan Türbesi kubbesi ve geçiş sistemleri
70. Baba Sultan Türbesi asma kemeri
71. Baba Sultan Türbesi batı duvarı tahfif kemeri
72. Baba Sultan Türbesi ile cami arasındaki pencere
73. Baba Sultan Türbesi üst sıra penceresi
74. Baba Sultan Türbesi sandukaların umumi görünümü
75. Baba Sultan Türbesi geyik boynuzları
76. Baba Sultan Türbesi Haziresi umumi görünüm
77. 1 numaralı mezar taşı
78. 2 numaralı mezar taşı
79. 3 numaralı mezar taşı
80. 4 numaralı mezar taşı
81. 5 numaralı mezar taşı
82. 6 numaralı mezar taşı
83. 7 numaralı mezar taşı
84. 8 numaralı mezar taşı
85. 9 numaralı mezar taşı
86. 10 numaralı mezar taşı
87. 12 numaralı mezar taşının ön ve arka yüzleri
88. 11 numaralı mezar taşı
89. 13 numaralı mezar taşı
90. 14 numaralı mezar taşı
91. 15 numaralı mezar taşı
92. 16 numaralı mezar taşı
93. 17 numaralı mezar taşı
94. 19 numaralı mezar taşı
95. 18 numaralı mezar taşı

96. 20 numaralı mezar taşının ön ve arka yüzleri
97. 21 numaralı mezar taşı
98. Baba Sultan Türbesi Haziresinde bulunan mezar taşı parçaları
99. Geyikli Baba Cami Avlusundaki Taş Parçaları
100. Baba Sultan Hamamı kuzeydoğu cephesi (soğukluk)
101. Baba Sultan Hamamı güneydoğu cephesi (külhan)
102. Baba Sultan Hamamı güneybatı cephesi ve örtü sistemleri
103. Baba Sultan Hamamı kuzeydoğu cephesi (soğukluk)
104. Baba Sultan Hamamı güneydoğu köşesinden 2016 tarihli bir görünüm
105. Baba Sultan Hamamı örtü sistemleri
106. Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbe saçakları ve aydınlık feneri
107. Baba Sultan Hamamı ılıkılık kubbesi fil gözleri
108. Baba Sultan Hamamı soğukluk giriş kapısı ve penceresi
109. Baba Sultan Hamamı soğukluk kuzeydoğu iç cephesi
110. Baba Sultan Hamamı soğukluk kuzeydoğu iç cephesi 2016 tarihli görünümü
111. Baba Sultan Hamamı soğukluk güneydoğu iç cephesi
112. Baba Sultan Hamamı soğukluk iç cephesi 2016 tarihli görünümü
113. Baba Sultan Hamamı soğukluk güneybatı iç cephesi ve soyunma kabinleri
114. Baba Sultan Hamamı soğukluk kuzeybatı iç cephesi
115. Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbe geçiş trompu
116. Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbesi
117. Baba Sultan Hamamı soğukluk kısmındaki fiskiyeli havuz 2016 tarihli görünümü
118. Baba Sultan Hamamı soğukluk kısmındaki 2016 yılı restorasyon çalışmasından önce mevcut olan çeşme
119. Baba Sultan Hamamı ılıkılığa geçiş kapısı
120. Baba Sultan Hamamı ılıkılık
121. Baba Sultan Hamamı ılıkılık tonozu
122. Baba Sultan Hamamı usturalık geçiş kapısı (soldaki)
123. Baba Sultan Hamamı usturalık bölümü
124. Baba Sultan Hamamı usturalık bölümündeki tonoz

125. Baba Sultan Hamamı sıcaklığa geçiş kapısı
126. Baba Sultan Hamamı sıcaklık iç cephesi kuzey köşesi
127. Baba Sultan Hamamı sıcaklık iç cephesi doğu köşesi ve sıcak su kazanı kapısı
128. Baba Sultan Hamamı sıcaklık kubbe eteği
129. Baba Sultan Hamamı sıcaklık kubbe geçiş trompu
130. Baba Sultan Hamamı sıcaklık kubbesi
131. Baba Sultan Hamamı sıcak su kazanı
132. Baba Sultan Hamamı külhan ve ateşliği
133. Geyikli Babayı Anma Programında Çınar Önü 2019
134. Geyikli Baba'yı anma programında cami girişi ve ocakların olduğu alan 2019
135. Geyikli Baba'yı Anma Programında Çınar Önü Ve Caminin Batı Cephesi 2019

Fotoğraf 1: Geyikli Baba (Baba Sultan) Camii umumi görünüşü

Fotoğraf 2: Baba Sultan Cami kuzey cephesi

Fotoğraf 3: Baba Sultan Cami eski cami kuzey cephesi

Fotoğraf 4: Baba Sultan Cami kuzey cephesi (1979)

Fotoğraf 5: Baba Sultan Cami yeni cami kuzey cephesi

Fotoğraf 6: Baba Sultan Cami yeni cami kuzey cephesinin 2011 Tarihli Görünümü

Fotoğraf 7: Baba Sultan Cami doğu cephesi

Fotoğraf 8: Baba Sultan Cami gÜney cephesi

Fotoğraf 9: Baba Sultan Cami eski cami güney cephesi

Fotoğraf 10: Baba Sultan Cami yeni cami güney cephesi

Fotoğraf 11: Baba Sultan Cami batı cephesi

Fotoğraf 12: Baba Sultan Cami örtü sisteminin üst görünümü

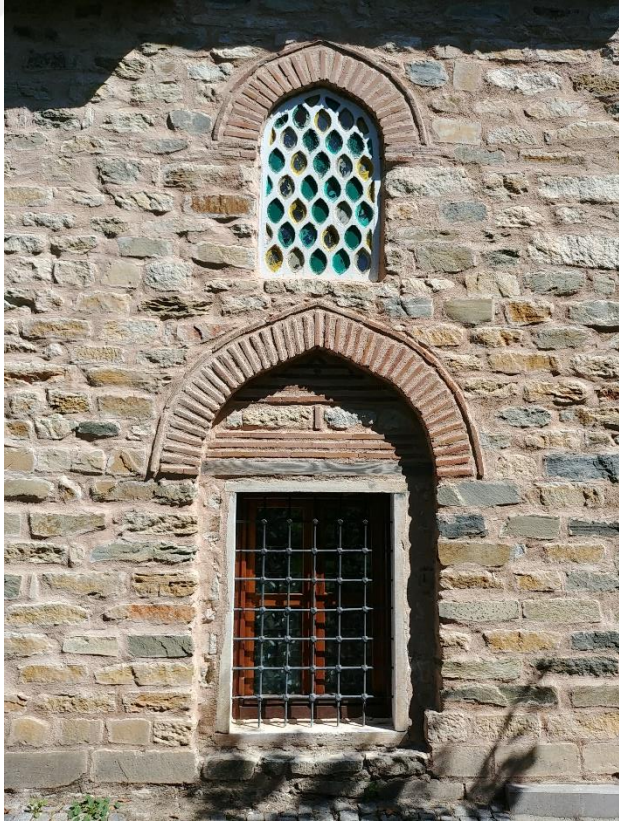
Fotoğraf 13: Baba Sultan Camii çörtene ve kalkan duvarın saçağı

Fotoğraf 14: Baba Sultan Camii cephe saçakları

Fotoğraf 15: Baba Sultan Cami harici kasnağı

Fotoğraf 16: Baba Sultan Camii alt ve üst sıra pencereleri

Fotoğraf 17: Baba Sultan Cami minaresi

Fotoğraf 18: Baba Sultan Cami eski cami giriş kapısı

Fotoğraf 19: Baba Sultan Cami eski cami medhal tonozu

Fotoğraf 20: Baba Sultan Cami eski cami son cemaat yeri batı revakına açılan pencere

Fotoğraf 21: Baba Sultan Cami eski cami son cemaat yeri doğu revakına açılan pencere

Fotoğraf 22: Baba Sultan Cami eski cami son cemaat yeri revak kemerleri

Fotoğraf 23: Baba Sultan Camii eski cami son cemaat yeri revak kemer ve gergileri

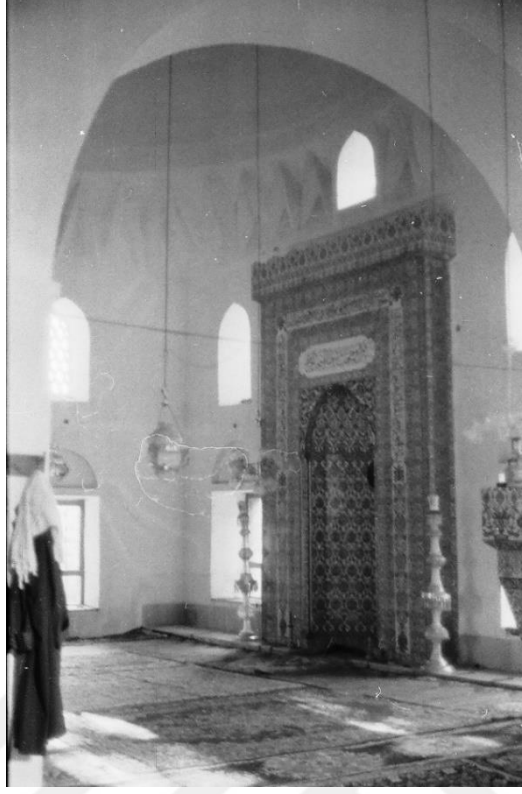
Fotoğraf 24: Baba Sultan Camii eski cami kuzey duvarı iç cephesi

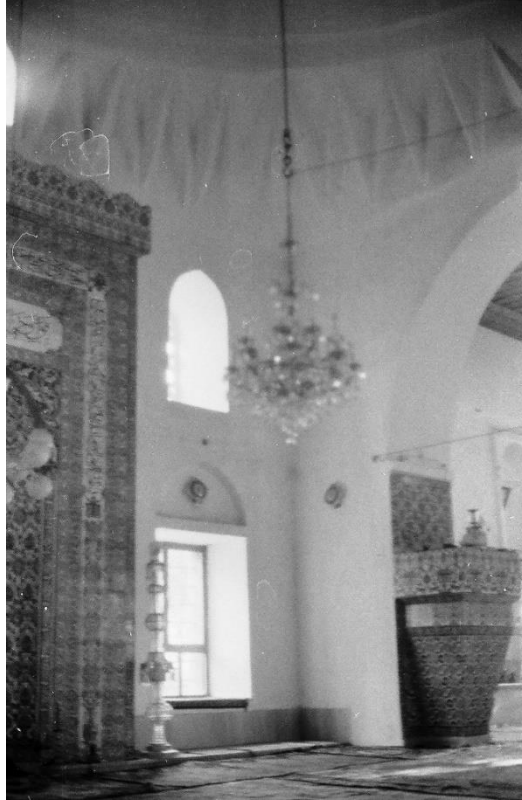
Fotoğraf 25: Baba Sultan Cami eski cami doğu duvarı iç cephesi

Fotoğraf 26: Baba Sultan Cami eski cami güney duvarı iç cephesi

Fotoğraf 27: Baba Sultan Cami eski cami 1979 tarihli Mihrabı

Fotoğraf 28: Baba Sultan Cami eski cami 1979 tarihli Mihrap ve vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 29: Baba Sultan Cami eski cami batı duvarı iç cephesi

Fotoğraf 30: Baba Sultan Cami eski cami batı duvarı kemer ayrıntısı

Fotoğraf 31: Baba Sultan Cami kubbesi

Fotoğraf 32: Baba Sultan Cami kubbe geçiş trompu

Fotoğraf 33: Baba Sultan Cami eski cami alt sıra pencereleri

Fotoğraf 34: Baba Sultan Cami eski cami üst sıra pencereleri

Fotoğraf 35: Baba Sultan Camii Kadınlr Mahfilinden Güney cephesinin Görünümü

Fotoğraf 36: Baba Sultan Cami eski cami mihrabı

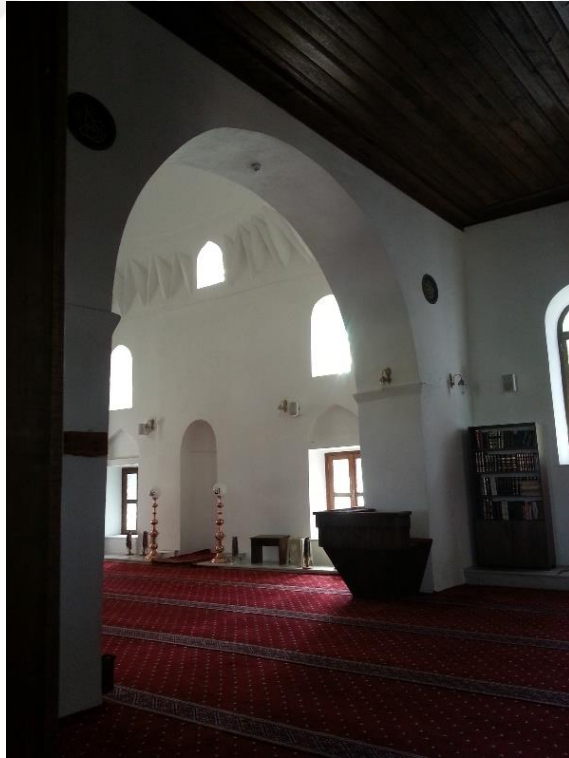
Fotoğraf 37: Baba Sultan Camii yeni cami giriş kapısı

Fotoğraf 38: Baba Sultan Camii yeni cami revakı

Fotoğraf 39: Baba Sultan Camii yeni cami kuzey duvarı iç cephesi ve kadınlar mahfili

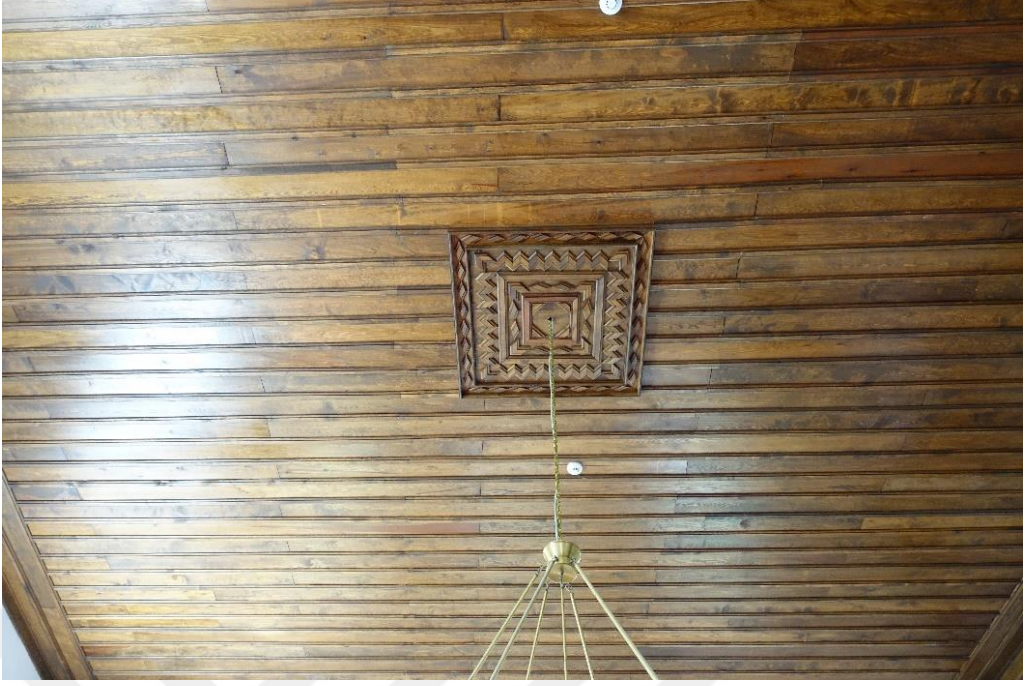
Fotoğraf 40: Baba Sultan Camii yeni cami doğu duvarı iç cephesi

Fotoğraf 41: Baba Sultan Camii yeni cami güney duvarı iç cephesi

Fotoğraf 42: Baba Sultan Camii yeni cami batı duvarı iç cephesi

Fotoğraf 43: Baba Sultan Camii yeni cami ahşap tavanı

Fotoğraf 44: Baba Sultan Camii yeni cami mihrabı

Fotoğraf 45: Baba Sultan Camii minberi

Fotoğraf 46: Baba Sultan Camii II. Abdülhamid zamanından olduğu tahmin edilen minberi

Fotoğraf 47: Baba Sultan Camii vaaz kürsüsü

Fotoğraf 48: Baba Sultan Camii kadınlar mahfilinden bir görünüm

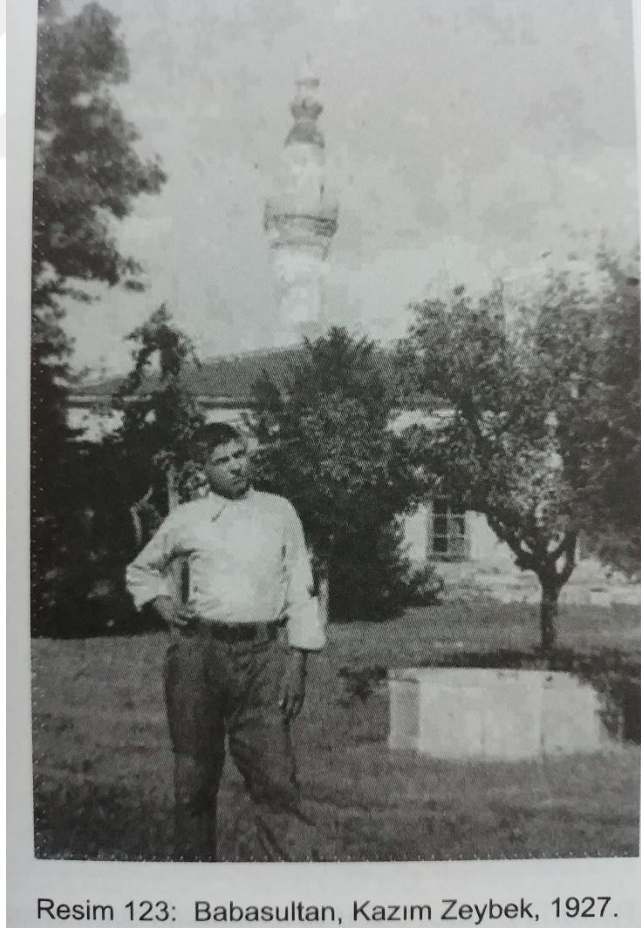
Fotoğraf 49: Baba Sultan Cami minare kapısı

Fotoğraf 50: Baba Sultan Cami minare merdivenleri

Fotoğraf 51: Baba Sultan Cami şadırvanı

Resim 123: Babasultan, Kazım Zeybek, 1927.

Fotoğraf 52: Baba Sultan Camii eski şadırvanı 1927 yılından bir görünümü (bkz.: dipnot: 85)

Fotoğraf 53: Baba Sultan Camii Şadırvan Alanının 2011 Tarihli Görünümü

Fotoğraf 54: Baba Sultan Camii çeşmesi

Fotoğraf 55: Baba Sultan Camii çınar ağacı

Fotoğraf 56: Baba Sultan Camii ocak yerleri ve Kuran Kursu Binası

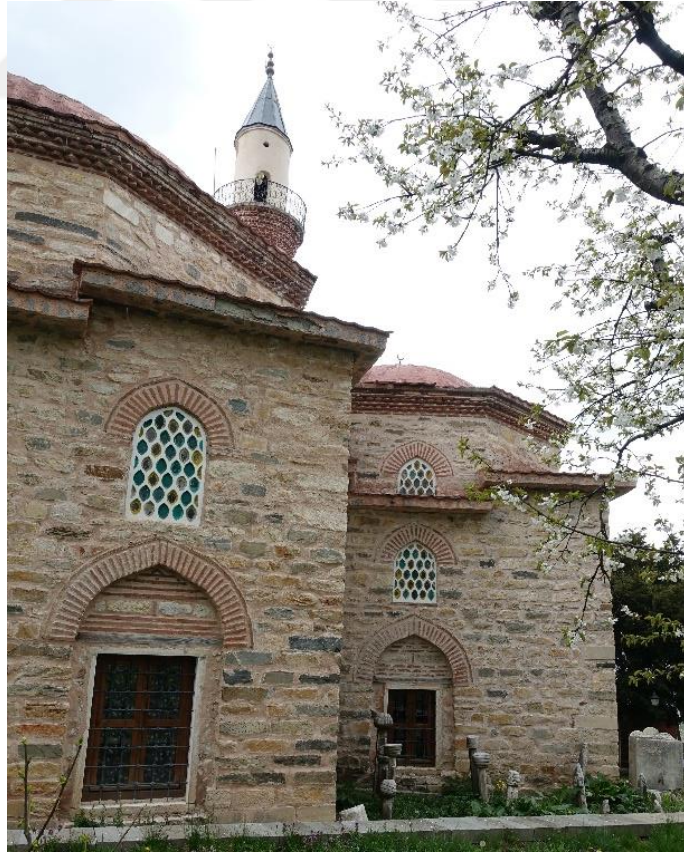
Fotoğraf 57: Baba Sultan Camii lavaboları

Fotoğraf 58: Baba Sultan Türbesi kuzey cephesi

Fotoğraf 59: Baba Sultan Türbesi doğu cephesi

Fotoğraf 60: Baba Sultan Türbesi güney cephesi

Fotoğraf 61: Baba Sultan Türbesi doğu duvarı ayrıntı

Fotoğraf 62: Baba Sultan Türbesi örtü sistemi

Fotoğraf 63: Baba Sultan Türbesi güney cephesi cephe saçakları

Fotoğraf 64: Baba Sultan Türbesi harici kubbe kasnağı

Fotoğraf 65: Baba Sultan Türbesi kapı ve pencere alınlığı

Fotoğraf 66: Baba Sultan Türbesi kuzey duvarı iç cephesi

Fotoğraf 67: Baba Sultan Türbesi güney duvarı iç cephesi

Fotoğraf 68: Baba Sultan Türbesi tonozu

Fotoğraf 69: Baba Sultan Türbesi kubbesi ve geçiş sistemleri

Fotoğraf 70: Baba Sultan Türbesi asma kemer

Fotoğraf 71: Baba Sultan Türbesi batı duvarı tahfif kemeri

Fotoğraf 72: Baba Sultan Türbesi ile cami arasındaki pencere

Fotoğraf 73: Baba Sultan Türbesi üst sıra penceresi

Fotoğraf 74: Baba Sultan Türbesi sandukalarının umumi görünümü

Fotoğraf 75: Baba Sultan Türbesi geyik boynuzları

Fotoğraf 76: Baba Sultan Türbesi Haziresi umumi görünüm

Fotoğraf 77: 1 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 78: 2 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 79: 3 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 80: 4 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 81: 5 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 82: 6 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 83: 7 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 84: 8 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 85: 9 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 86: 10 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 87: 12 numaralı mezar taşının ön ve arka yüzü

Fotoğraf 88: 11 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 89: 13 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 90: 14 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 91: 15 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 92: 16 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 93: 17 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 94: 18 numaralı mezar taşı

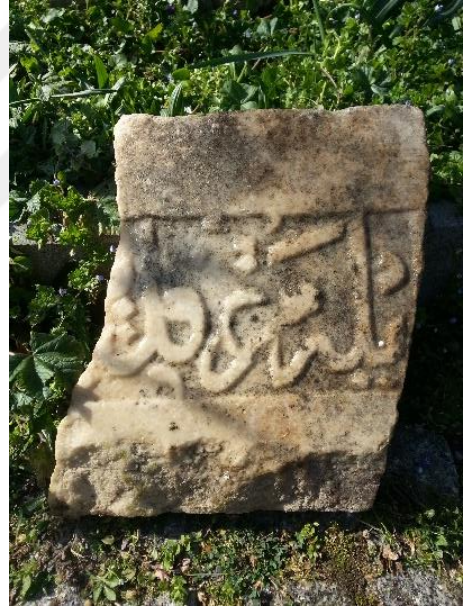
Fotoğraf 95: 19 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 96: 20 numaralı mezar taşının ön ve arka yüzleri

Fotoğraf 97: 21 numaralı mezar taşı

Fotoğraf 98: Baba Sultan Türbesi Haziresinde bulunan mezar taşı parçaları

Fotoğraf 99: Geyikli Baba avlusundaki devşirme taş parçaları

Fotoğraf 100: Baba Sultan Hamamı umumi görünüm

Fotoğraf 101: Baba Sultan Hamamı kuzeydoğu cephesi (soğukluk)

Fotoğraf 102: Baba Sultan Hamamı güneydoğu cephesi (küllhan)

Fotoğraf 103: Baba Sultan Hamamı güneybatı cephesi ve örtü sistemleri

Fotoğraf 104: Baba Sultan Hamamı kuzeydoğu cephesi (soğukluk)

Fotoğraf 105: Baba Sultan Hamamı gúneydođu kóşesinden 2016 tarihli bir görúnüm

Fotoğraf 106: Baba Sultan Hamamı örtü sistemleri üst görünüm

Fotoğraf 107: Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbe saçakları ve aydınlık feneri

Fotoğraf 108: Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbesi aydınlık feneri

Fotoğraf 109: Baba Sultan Hamamı soğukluk giriş kapısı ve penceresi

Fotoğraf 110: Baba Sultan Hamamı soğukluk kuzeydoğu iç cephesi

Fotoğraf 111: Baba Sultan Hamamı soğukluk kuzeydoğu iç cephesi 2016 tarihli görünümü

Fotoğraf 112: Baba Sultan Hamamı soğukluk güneydoğu iç cephesi

Fotoğraf 113: Baba Sultan Hamamı soğukluk iç cephesi 2016 tarihli görünümü

Fotoğraf 114: Baba Sultan Hamamı soğukluk güneybatı iç cephesi ve soyunma kabinleri

Fotoğraf 115: Baba Sultan Hamamı soğukluk kuzeybatı iç cephesi

Fotoğraf 116: Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbe geçiş trompu

Fotoğraf 117: Baba Sultan Hamamı soğukluk kubbesi

Fotoğraf 118: Baba Sultan Hamamı soğukluk kısmındaki fiskiyeli havuz 2016 tarihli görünümü

Fotoğraf 119: Baba Sultan Hamamı soğukluk kısmındaki 2016 yılı restorasyon çalışmalarından önce mevcut olan çeşme

Fotoğraf 120: Baba Sultan Hamamı ılıklığa geçiş kapısı

Fotoğraf 121: Baba Sultan Hamamı ılıklik

Fotoğraf 122: Baba Sultan Hamamı ılıklik tonozu

Fotoğraf 123: Baba Sultan Hamamı usturalık geçiş kapısı (soldaki)

Fotoğraf 124: Baba Sultan Hamamı usturalık bölümü

Fotoğraf 125: Baba Sultan Hamamı usturalık bölümündeki tonoz

Fotoğraf 126: Baba Sultan Hamamı sıcaklığa geçiş kapısı

Fotoğraf 127: Baba Sultan Hamamı sıcaklık i cephesi kuzey keşi

Fotoğraf 128: Baba Sultan Hamamı sıcaklık iç cephesi doğu köşesi ve sıcak su kazanı kapısı

Fotoğraf 129: Baba Sultan Hamamı sıcaklık kubbe eteği

Fotoğraf 130: Baba Sultan Hamamı sıcaklık kubbe geçiş trompu

Fotoğraf 131: Baba Sultan Hamamı sıcaklık kubbesi

Fotoğraf 132: Baba Sultan Hamamı sıcak su kazanı

Fotoğraf 133: Baba Sultan Hamamı külhan ve ateşliği

Fotoğraf 134: Geyikli Baba'yı Anma Programında Çınar önü 2019

Fotoğraf 135: Geyikli Baba'yı anma programında cami girişi ve ocakların olduğu alan 2019

Fotoğraf 136: Geyikli Baba'yı anma programında çınar önü ve caminin batı cephesi 2019

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Münevver GÜREVİN
Tez Adı	Bursa Kestel Geyikli Baba (Baba Sultan) Külliyesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 27.08.2019

İmza :